

Raport podsumowujący

Budowa kapitału społecznego do wykorzystania w procesie zarządzania rozwojem kierowanym przez lokalną społeczność

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.”

Projekt opracowany przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Pomocy Technicznej Programu
Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 -
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Warszawa, maj 2015

Opracowanie: konsorcjum firm Bluehill Sp. z o.o. oraz Quality Watch Sp. z o.o.

Autorzy

dr Michał Thlon
dr Maciej Piotrowski
prof. dr hab. Jerzy Bański
dr Ryszard Zarudzki
dr Wacław Idziak
dr hab. Andrzej Bukowski

Spis treści

1.	Streszczenie	4
2.	Wprowadzenie do tematyki.....	10
1.1	Rola programu Leader w rozwoju obszarów wiejskich w Polsce	10
1.2	Charakterystyka działania Lokalnych Grup Działania (LGD) w Polsce	17
1.3	Kapitał Społeczny – wprowadzenie do zagadnienia	21
1.3.1	Definicja kapitału społecznego	21
1.3.2	Pomiar kapitału społecznego	25
1.3.3	Przyjęta definicja kapitału społecznego w kontekście LGD	28
3.	Metodologia badania	30
2.1	Cele i zakres projektu	30
2.2	Metody badawcze	31
2.2.1	Zestaw wykorzystanych metod badawczych	31
2.2.1.1	Analiza danych zastanych	31
2.2.1.2	Badania ilościowe typu CAWI	31
2.2.1.3	Ankieta audytoryjna.....	32
2.2.1.4	Indywidualny wywiad pogłębiony (IDI)	36
2.2.1.5	Zogniskowany wywiad grupowy (FGI)	36
2.3.	Analiza przyjętych wskaźników zaufania społecznego	38
2.3.1	Wskaźniki cząstkowe zaufania społecznego	38
2.3.2	Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego	47
3	Wyniki badań	51
3.1	Ocena stanu aktywności społecznej lokalnych środowisk obszarów wiejskich	51
3.1.1	Poziom aktywności społecznej lokalnych społeczności objętych realizacją LSR.....	52
3.1.2	Przyczyny niskiej aktywności środowisk lokalnych	66
3.1.3	Bariery rozwoju aktywności lokalnych społeczności	70
3.1.4	Wpływ aktywności lokalnych społeczności na realizację celów i osiągnięcie wskaźników LSR	79
3.1.5	Wpływ działalności LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności	82
3.2	Kapitał społeczny LGD	91
3.2.1	Analiza statystyczna danych ilościowych.....	91
3.2.2	Poziom i struktura kapitału społecznego Lokalnych Grup Działania (LGD) w Polsce.....	94
3.2.3	Społeczno- ekonomiczne uwarunkowania kapitału społecznego LGD	97
3.2.4	Analiza zależności pomiędzy ilość LGD w województwach, a poziom oszacowanego kapitału społecznego	98
4.	Wnioski	100
5.	Rekomendacje	108
6.	Aneks metodologiczny. Wykorzystane narzędzia badawcze	120
6.1	Ankieta CAWI	120
6.2	Ankieta audytoryjna	133
6.3	Scenariusz wywiadu indywidualnego (IDI)	142
6.4	Projekt scenariusza wywiadu grupowego	145
7.	Spis rysunków i publikacji	148

1. Streszczenie

Niniejsza publikacja stanowi podsumowanie badań pt. „Budowa kapitału społecznego do wykorzystania w procesie zarządzania rozwojem kierowanym przez lokalną społeczność” przeprowadzonych na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA przez konsorcjum firm Bluehill Sp. z o.o. oraz Quality Watch Sp. z o.o w okresie marzec-maj 2015.

Celem ogólnym prowadzonych badań jest Identyfikacja poziomu aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, jako elementu kapitału społecznego wsi, w celu wykorzystania go w procesie zarządzania strategicznego rozwojem lokalnych społeczności w oparciu o podejście LEADER. Cele szczegółowe projektu odnosiły się do następujących zagadnień:

- Rozpoznanie i ocena stanu aktywności społecznej lokalnych środowisk, wzmocnienie efektywności realizacji zadań przez lokalne grupy działania (LGD), w tym aktywizacji społeczności wiejskiej na rzecz budowy i realizacji lokalnych strategii rozwoju (LSR).
- Identyfikacja barier i determinantów lokalnego rozwoju.
- Budowa metodologii wykorzystania kapitału społecznego w procesie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Dwa kluczowe obszary projektu to:

- część badawcza obejmująca identyfikację oraz analizę czynników determinujących aktywność społeczną mieszkańców obszarów wiejskich.
- działania upowszechniające wyniki badań oraz wypracowane wnioski i rekomendacje, możliwe do zastosowania w praktyce przez LGD i mogące przyczynić się do osiągnięcia większej skuteczności wdrażania LSR.

Przeprowadzone badania miały charakter ogólnopolski, analizie poddano 335 Lokalnych Grup Działania (członkowie zarządu, pracownicy LGD, przedstawiciele sektora publicznego, społecznego i gospodarczego). Badania zostały zrealizowane w okresie: marzec-maj 2015.

W publikacji przedstawiono wyniki przeprowadzonych badań, zawarto odpowiedzi na pytania badawcze oraz przedstawiono kluczowe wnioski i rekomendacje wynikające z badania.

Odpowiedzi na pytania badawcze zostały wkomponowane w strukturę raportu według schematu zaprezentowanego w poniższej Tabeli.

Pytanie badawcze	Tytuł i nr rozdziału zawierający odpowiedź
Jaki jest poziom aktywności społecznej lokalnych społeczności objętych realizacją lokalnych strategii rozwoju?	3.1.1. Poziom aktywności społecznej lokalnych społeczności objętych realizacją LSR
Jakie są przyczyny niskiej aktywności środowisk lokalnych zdolnych do realizacji zadań wynikających z LSR?	3.1.2. Przyczyny niskiej aktywności środowisk lokalnych

Pytanie badawcze	Tytuł i nr rozdziału zawierający odpowiedź
<i>Jakie są główne bariery rozwoju aktywności lokalnych społeczności?</i>	3.1.3. Bariery rozwoju aktywności lokalnych społeczności
<i>Jaki jest związek pomiędzy aktywnością lokalnych społeczności a realizacją celów i osiągnięciem wskaźników LSR?</i>	3.1.4. Wpływ aktywności lokalnych społeczności na realizację celów i osiągnięcie wskaźników LSR
<i>Jaki jest wpływ działalności LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności?</i>	3.1.5. Wpływ działalności LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności
<i>Jaki jest poziom i struktura kapitału społecznego Lokalnych Grup Działania (LGD) w Polsce?</i>	3.2.2. Poziom i struktura kapitału społecznego Lokalnych Grup Działania (LGD) w Polsce
<i>Jakie są najważniejsze społeczno- ekonomiczne uwarunkowania kapitału społecznego LGD?</i>	3.2.3. Społeczno- ekonomiczne uwarunkowania kapitału społecznego LGD
<i>Czy stopień nasycenia województw Lokalnymi Grupami Działania) jest czynnikiem różnicującym poziom, strukturę i charakter kapitału społecznego LGD?</i>	3.2.4. Analiza zależności pomiędzy ilością LGD w województwach, a poziom oszacowanego kapitału społecznego

Źródło: Opracowanie własne.

Badaniem nie zostali objęci mieszkańcy obszarów, na których działa LGD. Opinie dotyczące poziomu aktywności lokalnych społeczności uzyskano pośrednio poprzez przedstawicieli LGD. W zgodnej opinii przebadanych członków LGD poziom aktywności społeczności lokalnych jest niski. Tylko niewielkie grupy mieszkańców udaje się skutecznie zaaktywizować do działania.

Niemal wszyscy respondenci są zdania że ich aktywność w zdecydowany sposób wpływa na aktywizację społeczności lokalnej. Wśród najczęściej pojawiających się wskazań można wyróżnić:

- organizacja imprez integrujących lokalną społeczność (często związanych z celebrowaniem lokalnych tradycji);
- animacja działań o charakterze kulturalnym;
- rozwój infrastruktury (w tym turystycznej);
- działania promujące rozwój kultury fizycznej i sportu.

Jak wynika z przeprowadzonych badań istotne znaczenie w zwiększaniu aktywności sektora społecznego w społeczności lokalnej mają wszelkiego rodzaju spotkania (szkolenia, imprezy integracyjne, warsztaty, wizyty studyjne, spotkania informacyjne, festyny, jarmarki, itp.). Znaczącą rolę odgrywają również nabory projektów, w następnym ich realizacji, zwłaszcza tzw. "małych projektów". W opinii członków LGD wpływ na zwiększenie aktywności gospodarczej miały przede wszystkim szkolenia i realizacja projektów, których celem był rozwój mikroprzedsiębiorstw z tym, że tylko nieco ponad 25% badanych uważa, że jest on zdecydowanie dobry.

Przeszkodą w realizacji LSR były przede wszystkim uregulowania prawne. Realizując projekty przedsiębiorcy zmuszeni byli zmierzyć się z zawilgoceniem procedurami, biurokracją, długim okresem weryfikacji wniosków, a w przypadku uzyskania dofinansowania długim okresem oczekiwania na refundację poniesionych kosztów. Respondenci narzekali również na współpracę z ARiMR. Zwrócono również uwagę na nietrafnie opisanie zadań w LSR, nie spełniające wymagań rynku lokalnego i nie w pełni odpowiadające na potrzeby środowiska. Wśród innych problemów wskazywanych przez

respondentów były takie jak np.: ograniczenia wynikające z przepisów prawnych, brak stałości prawa, tj. zmiana przepisów w trakcie rozpatrywania wniosku, niespójność wytycznych oraz biurokracja. Ważnym elementem funkcjonowania LGD wpływającym na aktywność społeczną są działania pobudzające inwestycje infrastrukturalne, stanowiące zaplecze materialne umożliwiające/ułatwiające lokalnej społeczności procesy integracji i samoaktywizacji.

Jedną z przyczyn niskiego poziomu aktywności społeczności lokalnych upatruje się w historii. Spuścizną minionego ustroju jest niewątpliwie: wysoki poziom nieufności, postrzeganie instytucji władz jako siły wrogiej społeczeństwu, wykorzenienie z tradycji i wzorów obywatelskich, zaszczepienie postawy roszczeniowej wobec państwa i innych obywateli oraz skompromitowanie pojęcia pracy społecznej.

Na tle ogółu społeczności wiejskiej przedstawiciele LGD prezentują znacznie wyższy poziom aktywności w tym zakresie. Ponad 50 % ankietowanych bierze czynny udział w życiu politycznym wspierając w czasie kampanii wyborczych startujących kandydatów w stopniu dużym lub bardzo dużym, a mniej niż 40% w ogóle się nie angażuje.

Do najważniejszych i zarazem najtrudniejszych do zmiany zaliczyć należy bariery na poziomie świadomościowym jednostek i bariery dotyczące tworzenia się kapitału społecznego. W przeciwieństwie do wymienionych wyżej przeszkód natury organizacyjno-prawnej, na te bardzo trudno wpłynąć, a ich zmiana wymaga czasu. Można wskazać przede wszystkim deficyt zaufania społecznego, brak poczucia wpływu na sytuację w kraju czy nawet swojej społeczności lokalnej, brak wiary w skuteczność działań obywatelskich. W grupie czynników mentalnościowych niesprzyjających budowaniu etosu obywatelskiego są też konsumpcjonizm, indywidualizm oraz silne zorientowanie na sukces w sferze materialnej.

Ze względu na ogromne znaczenie tego czynnika warto przyrzeć się bliżej kwestii zaufania społecznego. Niski poziom zaufania do rządzących nie jest polską domeną, aczkolwiek Polaków cechuje szczególnie wysoka nieufność tak wobec instytucji państwa, jak i wobec siebie nawzajem. Jak wynika z przeprowadzonych badań zaledwie 4,4 % respondentów na bardzo duże zaufanie do władz lokalnych. Jeszcze gorzej jest w przypadku uogólnionego zaufania do nieznanomych, tam odsetek określających swój poziom zaufania jako bardzo duży sięga zaledwie 1,3%.

Osobną grupę barier aktywności obywatelskiej, których minimalizowanie wymaga czasu i długofalowych działań, stanowią czynniki makrostrukturalne. Budowę społeczeństwa obywatelskiego utrudnia niedobór: rozwiniętej nowej klasy średniej, która w dojrzałych demokracjach stanowi społeczne i finansowe zaplecze organizacji pozarządowych oraz brak wystarczającego prawnego, finansowego i organizacyjnego wsparcia dla tych organizacji przez administrację państwową. Pasywności obywatelskiej sprzyjają ubóstwo, długotrwałe bezrobocie, dyskryminacja z powodu odmienności, które prowadzą do marginalizacji i wykluczenia społecznego. Niekorzystne z punktu widzenia tworzenia społeczeństwa obywatelskiego w Polsce są też masowe migracje zarobkowe, które wiążą się z i rozbijaniem sieci społecznych.

Ankietowani dokonali gradacji zidentyfikowanych na podstawie analizy danych zastanych barier, wskazując, że najbardziej istotnymi obszarami problemowymi są kolejno:

1. brak klimatu przedsiębiorczego,
2. niska jakość środowiska,
3. małe zaangażowanie obywateli w działalność publiczną,
4. mała oferta usług rekreacyjno-wypoczynkowych,
5. niskie poczucie identyfikacji społeczności lokalnych z regionem, w którym mieszkają,
6. niska kreatywność i innowacyjność społeczności lokalnej.

Wśród innych czynników wskazywanych jako bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności są przede wszystkim: brak środków finansowych i małe zaangażowanie społeczeństwa wynikające z braku chęci do wspólnego działania, braku liderów, braku czasu, itp. Zauważalna jest w tym zakresie również mała aktywność władz lokalnych oraz obawa przed ryzykiem. Ponadto wskazuje się na częstą niechęć jednostek instytucjonalnych do organizacji społecznych, brak rozpowszechniania dobrych praktyk wśród mieszkańców regionu. Istotne są również braki związane z kapitałem ludzkim, tj. małe zainteresowanie i ogólne zniechęcenie części społeczeństwa, brak woli współpracy, porozumienia i wzajemnego zaufania, niska aktywność młodych ludzi, brak liderów i zaangażowania w sprawy lokalne oraz brak czasu, obawa przed odpowiedzialnością, brak kreatywności, brak funduszy na rozwój lokalnej społeczności, bariery biurokratyczne.

W ramach przeprowadzonych badań respondenci wskazali jednoznacznie na wyraźnie dostrzegalny związek przyczynowo – skutkowy pomiędzy poziomem aktywności społecznej mieszkańców, a stopniem realizacji celów i wskaźników LSR. W powszechnej opinii respondentów działalność LGD wpływa pozytywnie na poziom aktywności społeczności lokalnych, tego zdania jest ponad 93% badanych.

Działania LGD znajdują przełożenie na aktywizację społeczności lokalnej. Dzieje się tak przede wszystkim dzięki organizacji imprez o charakterze integracyjnym, aktywizacyjnym i promocyjnym. Umożliwiają one wymianę doświadczeń oraz pobudzają do dyskusji oraz wspólnego działania, co przekłada się na zwiększoną świadomość społeczną liderów, a w konsekwencji społeczności lokalnej. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że duże Lokalne Grupy Działania LGD o liczbie mieszkańców przekraczającej 53 tys. w większym stopniu aktywizują społeczność lokalną i lepiej realizują zasadę partnerstwa. Jednocześnie nie stwierdzono aby wielkość powierzchni na której działa LGD przekładała się pozytywnie na poprawę funkcjonowania stowarzyszenia.

Wdrażanie strategii rozwoju przez LGD stwarza warunki dla ujawnienia się nowych liderów i sprzyja umacnianiu pozycji liderów już działających. Ich kompetencje i wiedza mogą być wykorzystywane w inicjatywach podejmowanych w przyszłości. Fakt, że bycie aktywnym przyniosło określone korzyści, może spowodować popularyzację aktywnych postaw wśród społeczności wiejskich. Rola lidera jako kreatora aktywności społecznej jest podkreślana niemal przez wszystkich respondentów. Dzieje się to w sytuacji, gdy społeczność wiejska nie jest w stanie utrwałać, instytucjonalizować norm kooperacji, a polega raczej na energii i autorytecie lidera.

Przeprowadzone badania ukazują bardzo istotny związek pomiędzy aktywnością społeczną a zaufaniem. Przedstawiciele LGD jednoznacznie wskazują, że mieszkańcy, którzy wykazują się zaangażowaniem społecznym, cechują się większą otwartością na osoby z własnego kręgu i w większym stopniu ufają instytucjom działającym w sferze publicznej. Wszyscy respondenci wskazują na bezpośrednią zależność pomiędzy poziomem zaufania społeczności lokalnej i efektywnością realizacji podejmowanych działań.

Niestety w dużej mierze ocena poziomu zaufania mieszkańców wsi wypada negatywnie. Mimo, iż na przestrzeni lat sytuacja w tym zakresie powoli się poprawia to mimo to ciągle są to bardzo niskie poziomy. W badanych społecznościach zdecydowanie dominują więzi o charakterze nieformalnym. Można w tym upatrywać pewnych pokładów potencjału, który może decydować o powodzeniu działań wspólnych. Badane obszary stanowią różnorodne systemy relacji, więzi, sieci i tradycji. Co w efekcie powoduje, że obserwowane powiązania ze światem zewnętrznym opierają się głównie na indywidualnej bądź nieformalnej aktywności.

Trudno jednoznacznie ocenić potencjał LGD w zakresie aktywizacji społeczności lokalnych. Przeprowadzone badania wskazały jednak na podstawowe elementy wpływające na zaangażowanie mieszkańców w działania partnerstw. Niewątpliwie mamy do czynienia z mobilizacją entuzjazmu i aktywności lokalnych liderów i przedstawicieli już istniejących LGD. Niewątpliwą zaletą funkcjonowania partnerstw dającą gwarancję trwałości działania jest stabilność finansowania oraz zinstytucjonalizowana struktura. Dzięki temu mieszkańcy wsi zyskują organizacje, które posiadają potencjał, mogą w zorganizowany sposób wspierać ich aktywność. W trakcie badań zidentyfikowano również kwestie problematyczne, które wymagają pogłębionej analizy. Pierwszą z nich są motywacje członków partnerstw. Powstaje wątpliwość czy głównym motywatorem uczestnictwa w partnerstwie nie jest możliwość absorpcji środków unijnych, co może rodzić problemy w momencie gdy dojdzie do nieuniknionego wygaszenia dotychczasowego wsparcia. Dodatkowo wykorzystanie pomocy publicznej stawia też przed administracją LGD konkretne wymagania, prowadząc do biurokratyzacji organizacji, zajmującej się w znacznym stopniu spełnianiem wymogów formalnych związanych z przyznawanymi funduszami. W opiniach przedstawicieli LGD przewija się również kwestia roli administracji publicznej.

Zdaniem respondentów niektóre działania podejmowane są pod naciskiem urzędów gminy – środki są przeznaczane w takich przypadkach przede wszystkim na budowę infrastruktury z pominięciem obszarów związanych z budową kapitału społecznego.

W oparciu o zaprezentowany algorytm, obliczono wskaźniki zaufania społecznego Lokalnych Grup Działania zgodnie z przyjętą klasyfikacją (komponent zaufania, norm i sieci).

Warto zauważyć, że obliczona w ten sposób wartość wskaźnika syntetycznego wynosząca 69,07 pkt. mieści się w okolicach dwóch trzecich skali. Z uwagi na brak porównywalnych danych, czy też brak wcześniejszych edycji badania, nie jest możliwa analiza dynamiki zmiany wskaźników w czasie. Wskaźniki syntetyczne zaufania społecznego obliczone zostały również dla poszczególnych województw. Uzyskane wyniki cechuje umiarkowane zróżnicowanie, wszystkie wartości mieszczą się

w przedziale 62,69 pkt dla województwa świętokrzyskiego aż do 74,64 pkt dla województwa opolskiego.

Przeprowadzono również analizę wartości wskaźnika syntetycznego i wskaźników cząstkowych przy uwzględnieniu liczby ludności zamieszkującej poszczególne obszary LGD. Z przeprowadzonych badań wynika jednoznacznie, że poziom kapitału społecznego w partnerstwach na terenie których zamieszkuje ponad 50 tys. mieszkańców jest wyższy niż w ich mniejszych odpowiednikach, dotyczy to zarówno wartości wskaźnika syntetycznego (Tabela 31) jak i wszystkich cząstkowych (Tabela 32). Jedynie w zakresie wskaźnika cząstkowego dotyczącego poziomu poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa uzyskany wynik jest taki sam zarówno w małych jak i dużych LGD. Najbardziej znaczące różnice dotyczą poziomu zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych, gdzie różnica sięga ponad 8 pkt. Istotnie statystycznie różnice dotyczą również poziomu zaufania społecznego (do osób nieznanych) 7,25 pkt. oraz poziomu zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra gdzie różnica wynosi 6,3 pkt.

Z przeprowadzonych badań jednoznacznie wynika, że występuje zależność pomiędzy poziomem kapitału społecznego, a poziomem rozwoju gospodarczego regionu z tym, że kierunek tego wpływu nie jest już tożsamy u wszystkich respondentów.

2. Wprowadzenie do tematyki

2.1 Rola programu Leader w rozwoju obszarów wiejskich w Polsce

Tematyka zwiększenia udziału społeczności lokalnych w życiu społeczno- gospodarczym obszarów wiejskich znajduje się w głównym nurcie zainteresowania zwolenników koncepcji zorganizowanej współpracy międzysektorowej w zarządzaniu zasobami i rozwojem regionalnym. Zgodnie z tym podejściem czynnikiem warunkującym wzrost zaangażowania społeczności lokalnej w rozwój regionu oraz lepsze wykorzystanie jego zasobów jest budowa kapitału społecznego na wsi.

W procesie rozwoju obszarów wiejskich istotną rolę odgrywają organizacje pozarządowe o charakterze lokalnym. Dzięki zrzeszaniu najaktywniejszych i najbardziej wrażliwych na sprawy społeczne obywateli danego środowiska stanowią one bazę aktywizacji lokalnych społeczności, uzupełniając w tym zakresie rolę jednostek samorządu terytorialnego¹.

W koncepcją tą wpisują się również niektóre programy Unii Europejskiej ukierunkowane na rozwój obszarów wiejskich. Przykładem może być wprowadzone po raz pierwszy, w 1991 roku, w krajach unijnych podejście Leader², które stało się narzędziem pobudzania aktywności lokalnych społeczności oraz włączania ich w proces poszukiwaniu szans rozwoju potencjału obszarów wiejskich³.

Celem tej inicjatywy jest wypracowanie nowych metod rozwoju terenów wiejskich. Dotyczy to głównie tworzenia miejsc pracy w sektorze pozarolniczym, rewitalizacji regionów wiejskich, transgranicznej współpracy obszarów wiejskich, wdrażania nowych technologii i know-how. Koncepcja ta realizowana jest w oparciu o założenia polityki strukturalnej oraz Wspólnej Polityki Rolnej. Podejmowane w ramach tego podejścia działania finansowane są z Sekcji Orientacji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej.

Najważniejszą cechą tej inicjatywy jest jej oddolny charakter. Oznacza to, że to społeczność lokalna, a nie organy wspólnotowe czy państwowe, decyduje o kierunku rozwoju danego obszaru. Celem takiego podejścia jest alokacja środków do tych społeczności, do których nie trafia pomoc z funduszy strukturalnych i programów rządowych. Projekty finansowane w ramach programu Leader uzupełniane są środkami pochodzącymi z innych programów i działań. Podczas trwania inicjatywy Leader wyodrębniono siedem specyficznych elementów, które tworzą „podejście typu Leader”. Tabela 1 zawiera charakterystykę poszczególnych elementów tego podejścia.

¹ Czapiewska G., *Lokalne Grupy Działania, a kreowanie rozwoju regionalnego w województwach pomorskim i zachodniopomorskim*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy/Uniwersytet Rzeszowski*, (nr 29), s. 261.

² termin „Leader” to skrót francuskiego terminu projektu Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale (Powiązania między działaniami na rzecz rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich). Program wdrażany był w trzech edycjach: Leader I (1991-1993), Leader II (1994-1999) oraz Leader+ (od 2000).

³ Dobrzyńska N., *Program PHARE 2000. 2739 rolne a polski sektor rolny*, FAPA, Warszawa 2000, s. 185.

Tabela 1. Specyficzne cechy podejścia Leader

Specyficzna cecha	Charakterystyka
podejście lokalne (ang. area-based approach)	polega na utworzeniu planu rozwoju lokalnego w oparciu o jego charakterystyczne cechy. Podczas opracowywania tego planu bierze się pod uwagę wszystkie słabe i mocne strony danego regionu, uwzględnia się rodzaj i intensywność stosunków społecznych, spójność ekonomiczną i kulturową, historię i tradycje. Następnie, biorąc pod uwagę wszystkie te cechy, formułuje się cele, które mają doprowadzić do rozwoju całego regionu. Przyjęcie takiego obszaru, jako punktu odniesienia, ułatwia rozpoznawanie mocnych i słabych stron obszaru, zagrożeń i szans, wewnętrznego potencjału, a także identyfikację najważniejszych „wąskich gardeł” w zakresie zrównoważonego rozwoju.
podejście oddolne (ang. bottom-up approach)	Polega na aktywizacji wszystkich lokalnych środowisk (mieszkańców, sektora prywatnego, władz terytorialnych, organizacji pozarządowych) w planowanie, wdrażanie i wykonywanie założonych działań
podejście partnerskie (ang. local partnership approach)	Partnerzy powinni z różnych lokalnych sektorów społeczno- ekonomicznych na danym terytorium. Na poziomie podejmowania decyzji partnerzy ekonomiczni i społeczni, jak również inni przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, oraz ich stowarzyszenia, muszą stanowić co najmniej 50% składu partnerstwa lokalnego
Podejście zintegrowane (ang. multisectoral integration) approach)	polegające na włączeniu w realizację celów planu rozwoju lokalnego publicznych i prywatnych sektorów lokalnej gospodarki. Projekty zawarte w planie rozwoju tworzą pewną całość, są ze sobą powiązane. Wszystkie działania mają uwzględniać, oprócz sektorów gospodarki, ochronę środowiska naturalnego, inicjatywy kulturalne, edukację, stosunki społeczne, sprawy finansowe. Zintegrowane podejście składa się z dwóch poziomów. Pierwszy z nich to poziom indywidualnych projektów, angażujących aktorów i działania więcej niż jednego sektora. Poziom drugi to poziom, w którym biorą udział zasoby pochodzące ze wszystkich aktywnych części lokalnego społeczeństwa
tworzenie powiązań (ang. networking)	Tworzenie sieci jest sposobem na przekazywanie dobrych praktyk, rozpowszechnianie innowacji i tworzenie własnej strategii rozwoju lokalnego obszarów wiejskich na podstawie doświadczeń innych. Tworzenie sieci buduje powiązania pomiędzy ludźmi, projektami i obszarami wiejskimi i może pomóc wyjść z izolacji, z którą spotykają się niektóre regiony wiejskie. Nawiązanie i zacieśnianie relacji pomiędzy grupami Leader może stymulować wspólne projekty.
Innowacyjność (ang. innovation)	Polega na wypracowywaniu przez lokalnych aktorów nowych sposobów rozwoju danego terenu i rozwiązywania istniejących problemów. Nie ma ona za zadanie promowania jedynie trafnych działań, ponieważ nawet jeśli podjęte środki nie przyniosą oczekiwanych skutków, dają wskazówki jak nie powinno się działać w przyszłości. Innowacje są opracowywane dla określonego obszaru, więc uwzględniają charakterystyczne dla danego terenu cechy. Podkreśla się, że konkretne działania, muszą wносить nowe elementy i rozwiązania w rozwój danego obszaru jednocześnie niepodejmowane przez inne programy. Mają to być działania przynoszące nowe rozwiązania problemów obszarów wiejskich albo przynoszące w efekcie powstanie nowego produktu, nowego procesu, nowej formy organizacyjnej lub przyczyniające się

Specyficzna cecha	Charakterystyka
współpraca ponadregionalna i międzynarodowa (ang. Inter-territorial and international cooperation),	do rozwój nowego rynku. polega na realizacji wspólnych projektów przez LGD, pochodzących z różnych regionów, a nawet różnych państw członkowskich. Podejście to zapewnia nowe perspektywy dla przyjętych rozwiązań, strategii i koncepcji, bez względu na dużą różnorodność obszarów wiejskich i kontekstów zarządzania. W europejskiej polityce rozwoju obszarów wiejskich, Leader ponosi główną odpowiedzialność za współpracę między-narodową

Źródło: opracowanie własne na podst. http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/leader/leader/leader-tool-kit/the-leader-approach/why-is-leader-specific/en/bottom-up-approach_en.html (dostęp 1.05.2015), Gulc A., Wdrażanie oddolnych inicjatyw lokalnych na obszarach wiejskich na przykładzie podejścia Leader, Economics and Management – 4/2013

Leader jednym z czterech programów unijnych, tzw. Inicjatyw Wspólnotowych. Ma na celu rozwój obszarów wiejskich dotkniętych trudnościami oraz polepszenie warunków życia. Program zakłada, że realizacja przyjętych celów jest w dużej mierze uzależniona od jakości współpracy lokalnych partnerów. Główne cechy tego podejścia zostały zaprezentowane na Rysunku 1.

Rysunek 1. Cechy programu Leader

Źródło: opracowanie własne na podst. Europejski Trybunał Obrachunkowy, Wdrożenie podejścia Leader w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, Sprawozdanie nr 5/2010

Po wejściu do struktur Unii Europejskiej program Leader został zaadaptowany na potrzeby polskiego rynku. W Polsce pilotażowy program Leader+ uruchomiono w 2005 roku w ramach Sektorowego

Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”. Celem programu było pobudzenie aktywności środowisk wiejskich oraz ich zaangażowanie w tworzenie i realizację lokalnych strategii rozwoju. Dzięki Leader+ w latach 2004-2006 powstało 149 Lokalnych Grup Działania (LGD), które swą działalnością objęły obszar zamieszkały przez niemal 7 mln osób⁴. Wdrażanie programu pilotażowego miało charakter scentralizowany. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) pełniło rolę instytucji zarządzającej, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA) instytucji wdrażającej, która na potrzeby tego programu powołała we wrześniu 2005 r. Zespół Rozwoju Wsi, natomiast funkcję płatniczą obejmowała Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR)⁵.

W okresie programowania 2007-2013 program Leader był realizowany jako tzw. Oś IV Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Wszystkie działania realizowane w ramach osi IV PROW opierają się na LGD⁶ zrzeszających lokalne podmioty publiczne, społeczne i gospodarcze na rzecz wypracowania, a następnie wdrożenia opracowanej wspólnie lokalnej strategii rozwoju (LSR).

Miał on w założeniu prowadzić do budowania kapitału społecznego, poprzez aktywizację mieszkańców oraz przyczynienie się do powstania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Poprzez włączenie LGD w system podejmowania decyzji na danym obszarze, powinno nastąpić polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami oraz docelowo powinna wzrosnąć ich wartość. Realizacja Osi 4 w dłuższej perspektywie przyczyni się do osiągnięcia celów Osi 3, która została nazwana „Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Dodatkowo przedsięwzięcia typu Leader były wdrażane w ramach wspomaganej Osi 3. Działania realizowane w ramach Osi objęły:

- wspieranie funkcjonowania LGD i realizowanych przez nie LSR,
- projekty składane przez beneficjentów do LGD,
- wdrażanie projektów współpracy.

W okresie programowania 2007-2013 podstawową zmianą było włączenie w proces ich realizacji samorządów województw, które będą pełniły funkcje wdrożeniowe dla Osi 4 i dwóch działań Osi 3. Samorządy odpowiadały za cały proces naboru i weryfikacji wniosków oraz nadzór nad projektami realizowanymi przez LGD. Wybór Grup do realizacji lokalnej strategii rozwoju dokonywany był przez samorząd województwa w oparciu o kryteria dostępu i wyboru.

⁴ MRiRW, Oś IV PROW 2007-2013 – Lokalne Grupy Działania i Lokalne Strategie Rozwoju, Warszawa 2009, s. 3.

⁵ Hałamska M., Michalska S., Śpiewak R., LEADER w Polsce. Drogi implementacji programu, Wieś i Rolnictwo, 4/149 (2010), s.107.

⁶ na użytek PROW ustawowo zdefiniowano także specjalną formę prawną nazwaną lokalna grupa działania, wykorzystującą formułę stowarzyszenia rejestrowanego, jednak wyjątkową, bo dającą możliwość członkostwa zarówno podmiotom fizycznym jak i prawnym, należącym zarówno do sektora społecznego, publicznego jak i gospodarczego por. Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków.

Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Dz.U. 2007 nr 64 poz. 427.

Pomoc przyznawana w ramach działania dotyczyła:

- badań nad obszarem objętym lokalną strategią rozwoju;
- informowania o obszarach i wydarzeniach na terenie działania LGD;
- szkolenia kadr biorących udział we wdrażaniu strategii oraz kosztów bieżących LGD (maksymalnie 15% wartości działań realizowanych w okresie Strategii).

W okresie programowania 2007- 2013, praktyczne wdrożenie Osi IV PROW rozpoczęło się w 2008 r. Do realizacji programu nie zostały automatycznie włączone automatycznie LGD powstałe w ramach programu pilotażowego. Na mocy porozumienia pomiędzy samorządami terytorialnymi działającymi w charakterze podmiotów wdrażających oraz Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) jako instytucją zarządzającą ogłoszono konkursie na wybór LGD do realizacji LSR. W efekcie wyłoniono 338 LGD. Obecnie LSR realizuje 336 LGD, z dwoma rozwiązano umowy z przyczyn leżących po stronie LGD⁷.

W nowej perspektywie programowania 2014-2020 widoczna jest zmiana umiejscowienia podejścia Leader na horyzontalne. LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich, przez które rozumieć należy obszar całego kraju, z wyłączeniem obszaru miast o liczbie mieszkańców większej niż 20 000 mieszkańców.

Zadaniem LGD jest przede wszystkim aktywizacja społeczności lokalnej oraz udzielanie doradztwa potencjalnym beneficjentom. LGD będzie zobowiązana do przygotowania planu komunikacyjnego wskazującego m.in. metody współpracy ze społecznością lokalną, konkretne grupy docelowe, cele i efekty oraz powiązanie z celami i wskaźnikami LSR.

Ciekawym rozwiązaniem zaprojektowanym dla programu Leader w PROW 2014-2020 jest poddziałanie „Wsparcie przygotowawcze” . Celem tego poddziałania jest podnoszenie kompetencji LGD i społeczności lokalnych, szkolenie i tworzenie sieci kontaktów oraz wypracowanie mechanizmów współpracy i włączania lokalnych społeczności w celu przygotowania i wdrożenia LSR. przewiduje się finansowanie kosztów bieżących, aktywizację oraz przygotowanie LSR wraz z diagnozą obszaru przygotowaną we współpracy z społecznościami lokalnymi. Wsparcie przygotowawcze może być wypłacone pod warunkiem zakończenia realizacji operacji w ramach działania 431 „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja” objętego PROW 2007-2013. Warunkiem wypłaty ostatniej raty pomocy w ramach wsparcia przygotowawczego jest złożenie projektu LSR spełniającego kryteria dostępu do wyboru LSR.

Pomoc udzielana w ramach tego poddziałania uwarunkowana jest spełnieniem szeregu wymagań, a mianowicie:

- obszar objęty jego działalnością, na którym realizowana ma być LSR zamieszkiwany jest przez nie więcej niż 150 000 mieszkańców, jest obszarem wiejskim lub zawiera obszar wiejski i nie jest objęty działalnością innych wnioskodawców wsparcia przygotowawczego PROW;

⁷ PSDB, Raport końcowy Ocena funkcjonowania lokalnych grup działania realizujących lokalną strategię rozwoju w ramach PROW 2007 – 2013, na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, www.minrol.gov.pl/.../Raport_LGD_i_studia_przypadku_20092012.pdf (dostęp 1.05.2015).

- obszar wiejski stanowiący lub zawierający się w obszarze objętym działalnością wnioskodawcy, na którym realizowana ma być LSR, składa się z obszaru przynajmniej 2 gmin i zamieszkiwany jest przez nie mniej niż 30 000 mieszkańców;
- wszystkie gminy, na obszarze objętym wnioskiem o przyznanie pomocy ze środków PROW są członkami (partnerami) wnioskodawcy i nie są członkami (partnerami) innych wnioskodawców wsparcia przygotowawczego PROW;
- członkami (partnerami) wnioskodawcy jest przynajmniej po jednym przedstawicielu z każdego sektora (społecznego, gospodarczego i publicznego) z każdej gminy, której obszar objęty jest działalnością wnioskodawcy, na którym realizowana ma być LSR;
- do wniosku o przyznanie pomocy na wsparcie przygotowawcze wnioskodawca opis obszaru i jego spójności, oraz plan włączenia społeczności lokalnej w przygotowanie lokalnej strategii rozwoju, zwanej dalej „LSR” wraz z harmonogramem.

Ważnym instrumentem są zaliczki. Projekt PROW 2014-2020 dla LGD przewiduje otrzymanie nieprzekraczającej 50% zaliczki związanej z kosztami bieżącymi i kosztami aktywizacji. Przewiduje się również zaliczki na realizację projektów grantowych.

Wśród zadań LGD, uwagę zwraca, w zakresie rozwijania potencjału podmiotów lokalnych do opracowania i realizowania operacji, konieczność opracowania strategii komunikacyjnej określającej m.in. metody współpracy ze społecznością lokalną, wskazując konkretne grupy docelowe, wskaźniki produktu i rezultatu oraz powiązanie z celami i wskaźnikami LSR.

W nowym okresie programowania LGD będzie mogła realizować tzw. projekty „grantowe”. tj. operacje, gdzie beneficjentem ubiegającym się o wsparcie przed podmiotem wdrażającym jest LGD i to LGD jest wskazywana w systemie jako beneficjent; operacja taka składa się z szeregu grantów, których realizatorami są różnorodne podmioty działające na obszarze objętym LSR; wszystkie granty wchodzące w skład projektu grantowego są projektami komplementarnymi i łącznie przyczyniają się do realizacji założonych dla danego projektu grantowego, celów i wskaźników. To LGD będzie rozpatrywać wnioski, wybierać projekty, nadzorować ich wdrażanie. Z realizacji mikroprojektów wyłączone będą gminy i sektor gospodarczy. To rozwiązanie – zamiast obecnych „Małych projektów” – powinno usprawnić dostęp różnych organizacji do tych środków, a poprzez to wpłynąć na ich aktywizację.

Premiowane przez LGD będą operacje spełniające w szczególności jedno lub kilka z wymienionych kryteriów:

- innowacyjne;
- przewidujące zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska lub klimatu;
- generujące nowe miejsca pracy;
- realizowane przez podmioty zakładające działalność, której podstawę będą stanowiły lokalne produkty rolne (lokalny produkt rolny – wytwarzany na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju);
- ukierunkowane na zaspokojenie potrzeb grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy, określonych w LSR.

W przypadku konkursów na realizację operacji z zakresu zakładania działalności gospodarczej, rozwijania przedsiębiorczości oraz dywersyfikacji źródeł dochodu obowiązkowe jest stosowanie kryterium odnoszącego się do tworzenia nowych miejsc pracy. Dodatkowe punkty należy przyznać operacjom zakładającym utworzenie większej liczby miejsc pracy niż zakładane minimum. W ramach wymienionych działań, oprócz znanych LGD z obecnego okresu programowania operacji wspierających realizację LSR, przewiduje się wspieranie rozwoju rynku lokalnego artykułów rolno-spożywczych. Projekty z tego zakresu powinny charakteryzować się innowacyjnością, służyć ochronie środowiska, klimatu i sprzyjać tworzeniu miejsc pracy. Nowym pomysłem są Inkubatory przetwórstwa lokalnego.

Inkubator przetwórstwa lokalnego w programie określany jest jako podmiot działający w celu udostępniania lokalnym producentom rolnym lub małym przetwórcom infrastruktury (pomieszczeń wyposażonych w urządzenia i maszyny niezbędne do przetwarzania i przygotowywania produktów do sprzedaży) spełniającej wymogi weterynaryjne, sanitarne, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska. Usługi świadczone przez inkubator obejmowałyby również doradztwo (prawne, technologiczne i marketingowe), a także przygotowanie narzędzi internetowych niezbędnych do sprzedaży produktów rolnych. Zaawansowana forma inkubatora oferowałaby możliwość przechowywania produktów oraz wsparcie w ich dystrybucji. Dodatkową korzyścią utworzenia inkubatora będą utworzone miejsca pracy.

Ogólnie o Leaderze w nowym okresie, można powiedzieć, że jego rola rośnie. LGD, mogą otrzymać więcej kompetencji. Będą bardziej samodzielne w decydowaniu o projektach realizowanych w ramach przyznanego finansowania⁸.

Zgodnie z tym podejściem rozwój wiejski można traktować jako zintegrowany rozwój lokalny, w którym przestrzeń wiejska traktowana jest jako przestrzeń specyficzna, której terytorialność i problemy rozwoju specyficzne, co sprawia że istnieje potrzeba specyficznego programu rozwoju i polityki publicznej. W związku z tym priorytetem staje się wizja zintegrowanego rozwoju wiejskiego oparta na stosunkach między różnymi sektorami i dziedzinami aktywności na wsi⁹.

Państwom członkowskim Unii Europejskiej udostępniono szereg rozwiązań (modeli) w zakresie podejścia Leader. Z uwagi na podstawowe funkcje i zadania LGD w tym modelu polegające na opracowaniu LSR i przyjęcia na następne ocenie wniosków przez LGD rozwiązanie nazywane jest tzw. modelem bazowym (model pierwszy). Model ten realizowany jest w dziewiętnastu krajach członkowskich, pośród nich w Polsce, Niemczech, krajach skandynawskich i bałtyckich. W Unii funkcjonują również inne modele realizacji Leader, gdzie lokalnym partnerstwom powierzono dodatkowe funkcje instytucji zarządzającej lub agencji płatniczej¹⁰.

⁸ Nowakowska J., Leader w programie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 – wybrane zagadnienia, CDR, Kraków 2013

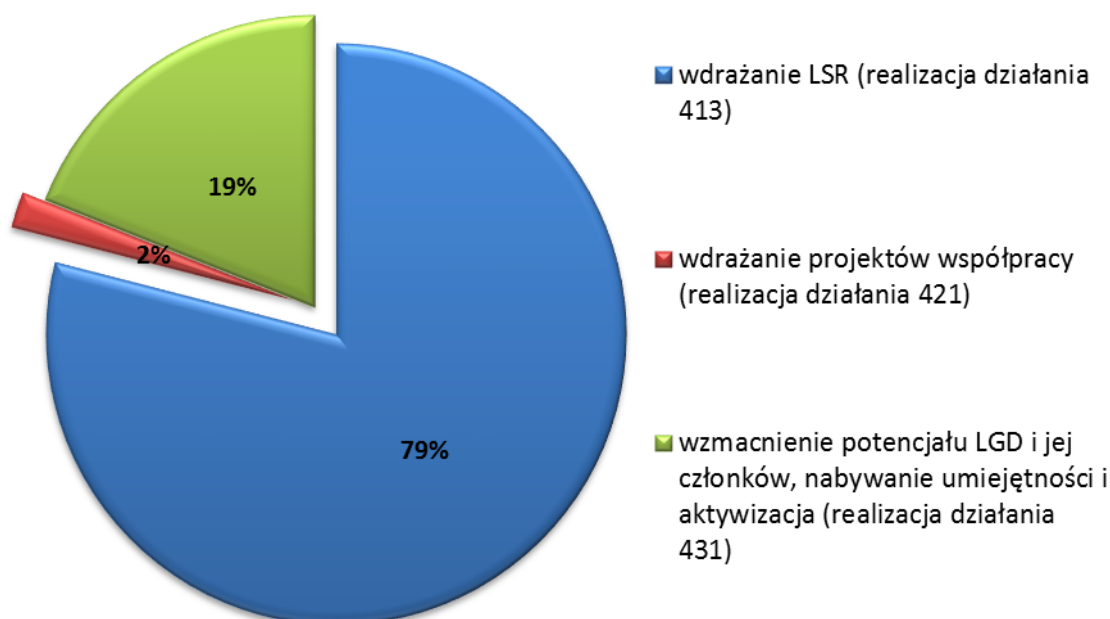
⁹ Halamska M., Michalska S., Śpiewak R., *LEADER w Polsce...*, op.cit., s.105.

¹⁰ w takim przypadku mówimy o tzw. modelu zdecentralizowanym realizowanym w Wielkiej Brytanii (Walia i Anglia), Belgia (Walonii) i Holandii, wówczas do zadań LGD oprócz oceny i selekcji projektów należy także wstępna certyfikacja ukończenia projektu oraz dokonanie płatności na rzecz beneficjenta. Jeszcze innym modelem funkcjonującym w niektórych krajach członkowskich UE (m.in. Hiszpanii (poza Galicją i Katalonią), Portugalii, Włoszech czy Francji) jest model, w którym zadaniem LGD jest ocena aplikacji i wydanie decyzji o przyznaniu wsparcia. W ramach tego rozwiązania możliwe jest dokonanie płatności przez LGD albo realizacja płatności przez oddzielną agencję płatniczą, por. Leader subcommittee Focus Group on the Implementation of the bottom-up approach Extended Report, grudzień 2011, s. 6., Marciniak M., Leader 2014+, Analiza

2.2 Charakterystyka działania Lokalnych Grup Działania (LGD) w Polsce

Obecnie w Polsce działa 336 Lokalnych Grup Działania wybranych do realizacji LSR. W ramach okresu programowania 2007 -2013 LGD dysponowały z budżetami o łącznej wartości ponad 3 mld zł, co stanowi około 4,6% całej alokacji PROW w tym okresie. Udział środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Obszarów Wiejskich w finansowaniu realizacji działań osi 4 wynosi ok. 80%. Strukturę budżetu LGD zaprezentowano na Rysunku 2.

Rysunek 2. Podział budżetu LGD na poszczególne działania

Źródło: opracowanie własne na podst. Zbiorcze sprawozdanie bieżące tygodniowe z realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 narastająco od uruchomienia Programu, <http://www.min-rol.gov.pl> (dostęp 27.04.2015)

Jak wynika z zaprezentowanego zestawienia zdecydowana większość funduszy asygnowana jest na wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju. Celem Zgodnie z założeniami projektu realizacja strategii powinna przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich przede wszystkim poprzez wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz stymulowanie powstania nowych miejsc pracy. Pomoc w ramach działania przyznawana jest na operacje które, odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działań Osi III, a mianowicie:

- różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej;
- tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw;
- odnowa i rozwój wsi;
- małe projekty, które nie odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działań Osi III, ale przyczyniają się do osiągnięcia celów tej Osi.

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej - celem działania, jak sama nazwa wskazuje, jest różnicowanie działalności rolniczej w kierunku podejmowania lub rozwijania przez rolników,

proponycji dotyczących unijnego programu Leader przedstawionych przez Komisję Europejską i wnioski na kolejny okres programowania po 2013 roku, http://lgdopatow.pl/web_documents/analiza_leaderplus_marciniak.pdf (dostęp 24.04.2015)

domowników i małżonków rolników, działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem, co wpłynie na tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów, promocję zatrudnienia poza rolnictwem na obszarach wiejskich.

Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – celem działania jest wzrost konkurencyjności gospodarczej obszarów wiejskich, rozwój przedsiębiorczości i rynku pracy, a w konsekwencji - wzrost zatrudnienia na obszarach wiejskich. Beneficjentem działania może być osoba fizyczna lub osoba prawna, lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która prowadzi (podejmuje) działalność jako mikroprzedsiębiorstwo.

Pomocy w ramach wymienionych działań udziela się z tytułu podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie:

- usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa;
- usług dla ludności;
- sprzedaży hurtowej i detalicznej;
- rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych;
- usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem;
- usług transportowych;
- usług komunalnych;
- przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych;
- magazynowania lub przechowywania towarów;
- wytwarzania produktów energetycznych z biomasy;
- rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Odnowa i rozwój wsi – celem działania jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Działanie umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpływa na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie:

- budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe;
- kształtowania obszaru przestrzeni publicznej;
- budowy remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych;
- zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci;
- kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Poza realizacją swojego głównego zadania którym jest opracowanie i realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) lokalne grupy działania angażują się również w takie działania jak:

- przygotowanie procedur i kryteriów wyboru operacji zapewniających spójność operacji z LSR,
- opracowywanie i ogłaszanie zaproszeń do składania wniosków;
- przyjmowanie wniosków;
- wybór operacji i ustalenie kwoty wsparcia oraz monitorowanie realizacji strategii i operacji będących przedmiotem wsparcia;
- przeprowadzanie szczegółowych działań w zakresie oceny LSR¹¹.

W stosownych przypadkach LGD przedkłada wnioski do organu odpowiedzialnego za ostateczną weryfikację kwalifikowalności wydatków przed zatwierdzeniem operacji. W dotychczasowym okresie programowania w ramach realizacji LSR zatwierdzonych przez samorząd województwa, LGD wybierało projekty do realizacji w ramach środków przyznawanych na realizację strategii. Pracownicy LGD pomagają także wnioskodawcom w przygotowaniu projektów.

Małe projekty mają na celu poprawę jakości życia, zachowanie i wykorzystanie zasobów dziedzictwa przyrody i kultury oraz wzmocnienie lokalnego kapitału społecznego. Beneficjentem małych projektów może być:

- osoba fizyczna, która jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej, jest pełnoletnia, ma miejsce zamieszkania na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju, lub wykonuje działalność gospodarczą na tym obszarze;
- osoba prawna lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, którym ustawy przyznają zdolność prawną, jeżeli posiadają siedzibę na obszarze objętym LSR lub prowadzą działalność na tym obszarze, z wyłączeniem województwa.

W ramach małych projektów mogą być realizowane różne typy przedsięwzięć zarówno inwestycyjnych, jak i nie inwestycyjnych, w m.in.¹²:

- udostępnianie społeczności lokalnej urządzeń i sprzętu z wyłączeniem środków transportu napędzanych mechanicznie;
- zagospodarowanie przestrzeni publicznej;
- remont połączony z modernizacją lub wyposażenie istniejących świetlic wiejskich oraz muzeów;
- budowa obiektów małej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej;
- organizacja szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i warsztatowym dla podmiotów z obszaru objętego LSR;
- organizacja imprez kulturalnych, promocyjnych, rekreacyjnych lub sportowych związanych z promocją lokalnych walorów;
- promowanie, zachowanie, odtworzenie, zabezpieczenie lub oznakowanie cennego, lokalnego dziedzictwa krajobrazowego i przyrodniczego;

¹¹ <http://ksow.pl/rozwoj-regionalny-i-lokalny/dzialania-delegowane/odnowa.html> (dostęp 27.04.2015)

¹² Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 lipca 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju objętego PROW na lata 2007-2013, Dz. U. nr 138, poz. 868 z póź. zm.

- odbudowa, renowacja, restauracja albo remont lub oznakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- utworzenie lub zmodernizowanie punktów informacji turystycznej, bazy in-formacji turystycznej oraz stron internetowych związanych tematycznie z ofertą turystyczną obszaru objętego LSR;
- przygotowanie i wydanie folderów oraz innych publikacji informacyjnych i promocyjnych dotyczących obszaru objętego LSR;
- promocja produktów lokalnych;
- wykorzystanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych.

Budżety lokalnych grup działania (kwoty dofinansowania) zależą od liczby mieszkańców zameldowanych na pobyt stały na obszarze działalności LGD. Na realizację lokalnej strategii rozwoju LGD w minionym okresie programowania miała do dyspozycji kwotę stanowiącą iloczyn liczby mieszkańców i stawki 116 zł. Ponadto LGD mogły uzyskać 29 zł/mieszkańca na koszty funkcjonowania i 3 zł/mieszkańca na projekty współpracy. Warto podkreślić, że poziom dofinansowania konkretnych operacji realizowanych przez beneficjentów w ramach LSR musiał być zgodny z warunkami określonymi w PROW 2007–2013¹³. W przypadku działań „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” poziom dofinansowania wynosił maksymalnie 50%, natomiast pozostałe 50% stanowiło wkład własny beneficjentów. Dla każdego z działań określono również maksymalne kwoty dofinansowania. Kwota pomocy w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” wyniosła maksymalnie 100 tys. złotych na jednego beneficjenta w okresie realizacji Programu.

Dla działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” wyznaczone zostały trzy progi dofinansowania:

- 100 tys. zł, jeżeli beneficjent przewidywał utworzenie jednego lub dwóch miejsc pracy;
- 200 tys. zł, jeśli beneficjent przewidziano utworzenie powyżej dwóch i mniej niż pięć miejsc pracy;
- 300 tys. zł, jeśli beneficjent w swoim planie zakładał utworzenie minimum pięciu miejsc pracy.

W działaniu „Odnowa i rozwój wsi” dofinansowanie mogło sięgać maksymalnie 500 tys. na projekty realizowane w jednej miejscowości. W przypadku małych projektów całkowita kwota dofinansowania dla jednego beneficjenta w okresie programowania mogła wynieść do 100 tys. zł, ale nie więcej niż 25 tys. zł na jeden projekt¹⁴.

Obecnie nie ma możliwości tworzenia się nowych Lokalnych Grup Działania, gminy mogą jedynie przyłączyć się do już istniejących, jeśli ich terytorium przylega do terytorium gminy należącej do LGD. Każda z gmin należąca do LGD posiada własną Strategię Rozwoju, każda ma swoje misje, cele rozwoju, możliwości, a także potrzeby. Przedstawiciele gmin będących członkami LGD wchodzą

¹³ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2008 roku w sprawie szczegółowych kryteriów i sposobu wyboru Lokalnej Grupy Działania do realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

¹⁴ Ziemiańczyk U., Konstrukcja budżetów lokalnych grup działania w Polsce na przykładzie budżetu stowarzyszenia rozwoju Orawy, PAN Oddział w Krakowie, Nr 14/2010, s. 175–182.

również w skład organów decyzyjnych Stowarzyszenia: Zarządu, Komisji Rewizyjnej, Rady Programowej. Daje to możliwość uwzględniania w Lokalnej Strategii Rozwoju potrzeb i celi szczegółowych poszczególnych gmin-członków LGD, co umożliwia korzystanie ze środków unijnych do realizacji działań, przedsięwzięć i wspólnych inicjatyw na swoim terenie. Lokalna Grupa Działania to także źródło informacji dla społeczności lokalnych o funduszach unijnych i możliwości ich skutecznego pozyskiwania. Grupy pełnią rolę bezpłatnych doradców w zakresie przygotowywania wniosków, są więc pośrednikiem między pomysłem, jego realizacją i sfinansowaniem z unijnych środków.

2.3 Kapitał Społeczny – wprowadzenie do zagadnienia

2.3.1 Definicja kapitału społecznego

Pojęcie kapitału społecznego jest pojęciem wieloznacznym, funkcjonuje wiele jego definicji oraz metodologii mierzenia. Sam termin został rozpowszechniony w latach 80. dzięki takim badaczom jak J. Coleman, R. Putnam, a następnie P. Bourdieu i F. Fukuyama.

W literaturze proponuje się trzy klasyfikacje definicji kapitału społecznego:

- funkcjonalną – wywodzącą się z prac Colemana;
- paradygmatu działania zbiorowego, kooperacji i sieci powiązań – wywodzącą się z prac Putnama;
- podejście strukturalne – związane z pracami Bourdieu^{15,16}.

Spotkać można również podział na definicje oparte na podejściu koncentrującym się na jednostce¹⁷ oraz koncentrujące się na zbiorowości¹⁸. W pierwszym przypadku nacisk położony jest na badanie zachowań ludzkich w sieciach społecznych. Natomiast w drugim przypadku analizie poddawane jest wspólne działanie grup jednostek oraz kultura i organizacja społeczeństwa.

I tak na przykład według R. Putnama „Kapitał społeczny to te cechy organizacji społecznych, takich jak sieci (układy) jednostek lub gospodarstw domowych oraz powiązanych z nimi norm i wartości, które kreują efekty zewnętrzne dla całej wspólnoty”¹⁹. Uznawał on za ważną cechę kapitału społecznego zaufanie i wspólne wartości, jakie posiadają członkowie danej społeczności. Nie jest to jednak wystarczające do powstawania kapitału społecznego.

¹⁵ Bartkowski J., Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym, [w:] „Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny”, Herbst M. (red.), Scholar, Warszawa 2007.

¹⁶ Węziak-Białowolska D., Kapitał społeczny w Polsce – propozycja pomiaru i wyniki, Zeszyty Naukowe – Instytut Statystyki i Demografii Nr4/2010.

¹⁷ Bourdieu P., The Forms of Capital, tytuł w orginalie Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital, [w:] Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2), pod red. Reinhard Kreckel, Otto Schartz & Co. Goettingen 1983.

¹⁸ Fukuyama F., Social capital and civil society, International Monetary Fund, Washington, D.C 2000; Putnam R., Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995; Putnam R., Social Capital: Measurement and Consequences, [w:] The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being, International Symposium Report edited by the OECD and HRDC, 2001.

¹⁹ Putnam R., Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.

F. Fukuyama zaś uważał kapitał społeczny za atrybut jedynie stabilnych społeczności, gdzie istnieje trwały system polityczny i prawny. Kapitał społeczny można najprościej zdefiniować jako zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie²⁰.

Klasyczne koncepcje kapitału społecznego ukształtowały zróżnicowane definicje, w której wyznaczono dwa wymiary rozważanego pojęcia²¹. Po pierwsze wyróżniono jego aspekt strukturalny (powiązania, sieci) oraz normatywny, nazywany również kulturowym, poznawczym bądź kognitywnym (zaufanie i inne normy społeczne). Po drugie wskazano że zarówno powiązania społeczne, jak i zaufanie można analizować, uwzględniając ich zasięg, a tym samym charakter. Mogą one obejmować jedynie bliskie osoby albo dotyczyć przelotnych znajomości²².

Zasadniczym składnikiem kapitału społecznego i jedną z jego najcenniejszych odmian jest zaufanie²³. Według socjologów zaufanie to swoisty zakład dotyczący przyszłych działań innych ludzi²⁴. **Zaufanie, jako główny element kapitału społecznego, ma wpływ na wzrost gospodarczy, efektywność rynku, społeczną integrację, współpracę, osobistą życiową satysfakcję, stabilność i rozwój demokracji, a nawet ludzkie zdrowie**²⁵. Zaufanie społeczne stanowi podstawowy składnik życia społecznego i jest obecne w każdym jego wymiarze.

We wzroście wzajemnego zaufania upatruje się szansę na budowę społeczeństwa opartego na samoorganizacji obywateli i podejmowaniu przez nich działań na rzecz rozwoju wspólnot lokalnych. Służyć to ma wspólnemu rozwiązywaniu problemów społecznych. Oczekuje się także poprawy kondycji systemu gospodarczego i nasilenia postaw obywatelskich²⁶.

Zaufanie społeczne to jedna z najważniejszych wartości utrzymujących spójność grup społecznych, a w szerszym wymiarze – społeczeństw. **Bez zaufania, bez przekonania, że można wierzyć drugiej osobie, cudzemu słowu, diagnozie czy obietnicy, nie da się dobrze funkcjonować ani w rodzinie, ani w biznesie, ani w państwie**²⁷. Zaufanie jest zasadniczym (podstawowym) składnikiem kapitału społecznego, ponieważ napędza współpracę. Im większy poziom zaufania w obrębie społeczności, tym większe prawdopodobieństwo współpracy²⁸. W związku z powyższym można stwierdzić, że zdefiniowanie pojęcia zaufanie przysparza badaczom wielu trudności.

²⁰ Fukuyama F., Kapitał społeczny, w: Kultura ma znaczenie, L.E. Harrison, S.P. Huntington (ed.), Zysk i S-ka, Kraków 2003.

²¹ Van Deth J.W., Measuring social capital: Orthodoxies and continuing controversies”, International Journal of Social Research Methodology, t.6, nr 1, 2003.

²² Działek J., Kapitał społeczny – ujęcia teoretyczne i praktyka badawcza, Studia Regionalne i Lokalne, nr 3 (45)/2011.

²³ Sztompka P., Zaufanie. Fundament społeczeństwa, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.

²⁴ Sztompka P., Socjologia. Analiza społeczeństwa, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002.

²⁵ Nowakowski K., Wymiary zaufania i problem zaufania negatywnego w Polsce, Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, rok LXX zeszyt 1/2008.

²⁶ Mularska-Kucharek M., Zaufanie jako fundament życia społecznego na przykładzie badań województwa łódzkiego, Studia Regionalne i Lokalne Nr 2 (44)/2011.

²⁷ http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_033_12.PDF [dostęp 10.11.2014].

²⁸ Putnam R., Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech, Znak, Kraków 1995.

Obszerną typologię zaufania stworzył prof. P. Sztompka. Wyróżnia on aż dziewięciu adresatów zaufania i dzieli je na: osobiste, społeczne, pozycyjne, grupowe, publiczne, technologiczne, konsumpcyjne, systemowe, anonimowe²⁹.

Poziom zaufania społecznego jest łączony z wielkością kapitału społecznego. Według Putnama zależność między tymi elementami istnieje i jest silna, ale nie można jej jednoznacznie identyfikować. Zatem poziom zaufania, mierzony na przykład za pomocą badań ankietowych, może być istotnym, ale nie jedynym wskaźnikiem kapitału społecznego. Niezwykle istotnym rozróżnieniem dokonany przez Putnama jest oddzielenie **kapitału społecznego spajającego** (ekskluzywnego) od **kapitału społecznego łączącego** (inkluzywnego). Różnica między nimi zależy od stosunku do obcego. Kapitał spajający służy cementowaniu spójności grupy i wzmacniania tożsamości, która ma jednak charakter wykluczający dla obcych.

Nieco odmiennie w stosunku do Roberta Putnama definiował kapitał społeczny Francis Fukuyama, co zostało wykazane w pierwszej części podrozdziału, przy czym zgodny był on jednak w kwestii pomiaru. Do wymienionych przez Putnama wskaźników dodał własne propozycje, tj. liczbę członków grup dobrowolnych względem liczby całego społeczeństwa.

Można mówić o dwóch podstawowych typach kapitału społecznego: obejmującym silne powiązania i wysokie zaufanie osobiste, a także obejmującym luźne powiązania i wysokie zaufanie uogólnione. Określa się je odpowiednio jako kapitał społeczny wiążący i pomostowy. Oba terminy stworzyli Ross J. Gittel i Avis Vidal³⁰, którzy wykorzystali dorobek Putnama. Jest to propozycja typów idealnych, więc trzeba mówić raczej o kontinuum powiązań – od takich, które są mocno wiążące, po takie, które mają charakter pomostowy³¹.

Zaufanie społeczne często bada się w trzech wymiarach: wertykalnym – publicznym (wobec różnego rodzaju instytucji) oraz dwóch horyzontalnych – prywatnym i uogólnionym³². Charakterystyczną cechą Polski jest niski poziom dwóch wymiarów zaufania społecznego, mianowicie zgeneralizowanego zaufania do innych ludzi oraz zaufania do instytucji życia politycznego. Wysoki zaś poziom utrzymuje zaufanie w sferze prywatnej³³.

W Polsce średnia wartość uogólnionego indeksu zaufania jest niezmiernie ujemna. Świadczy o tym, że w Polsce nieufność do innych niezmiernie przeważa nad otwartością i zaufaniem. Obecnie grupa osób cechujących się najwyższym stopniem ostrożności w stosunkach międzyludzkich jest trzykrotnie większa niż tych, które prezentują postawę całkowitej otwartości na innych (25% wobec 8%). Niezmiernie jednak Polacy mają wysokie zaufanie do osób ze swojego najbliższego kręgu, w tym

²⁹ Szerzej na ten temat: Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.

³⁰ Gittel R.J., Vidal A., *Community organizing: Building social capital as a development strategy*, Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.

³¹ Działek J., *Kapitał społeczny – ujęcia teoretyczne i praktyka badawcza*, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 3 (45)/2011.

³² Mularska-Kucharek M., *Zaufanie jako fundament życia społecznego na przykładzie badań województwa łódzkiego*, *Studia Regionalne i Lokalne* Nr 2 (44)/2011.; *Zaufanie w sferze prywatnej i publicznej a społeczeństwo obywatelskie*, Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej, CBOS, 2006.

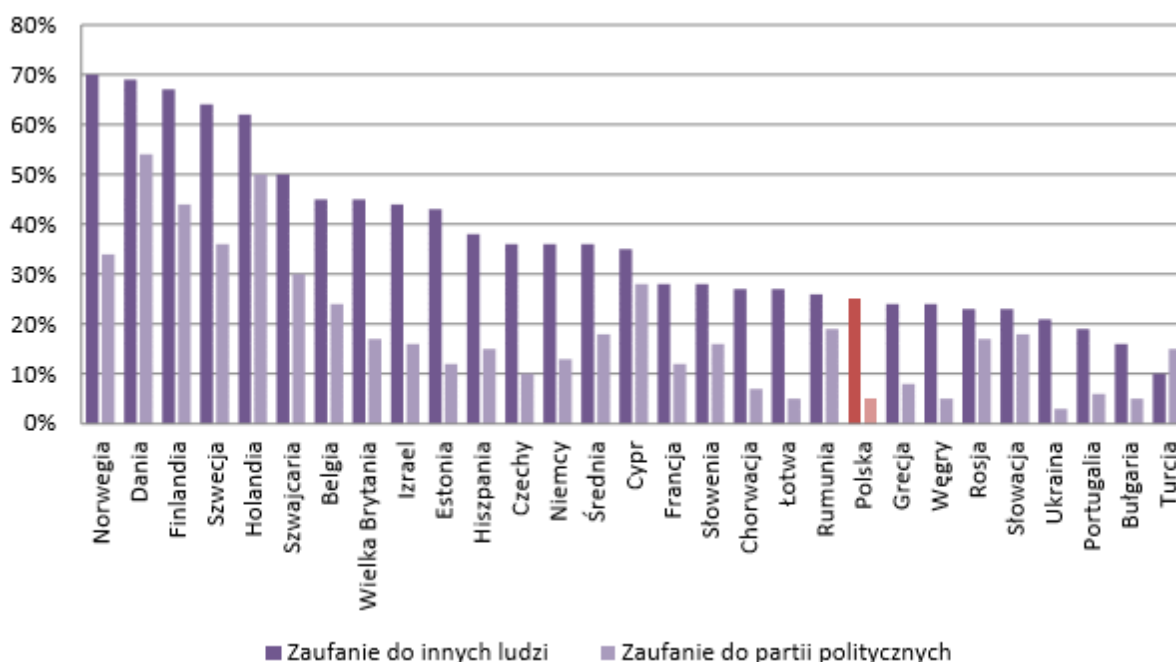
³³ Mularska-Kucharek M., *Zaufanie jako fundament życia społecznego na przykładzie badań województwa łódzkiego*, *Studia Regionalne i Lokalne* Nr 2 (44)/2011.

zwłaszcza do najbliższej rodziny, a także do znajomych i dalszych krewnych³⁴. Co nie zmienia faktu, że badania prowadzone w zakresie kapitału społecznego jak i poziomu wzajemnego zaufania wskazują na to, że ich poziom w Polsce jest bardzo niski.

Tezę ta potwierdzają jednoznacznie badania przeprowadzone w tym zakresie w ramach European Social Survey z 2008 r. Szczegółowe zestawienie wyników tego badania zaprezentowano na Rysunku 3. Wynika z nich jednoznacznie, że deklarowany uogólniony poziom zaufania do innych oraz do partii politycznych w Polsce jest wysoce niezadowolający.

Rysunek 3. Zaufanie do partii politycznych i innych ludzi w wybranych krajach europejskich

Źródło: opracowanie na podst. http://zds.kprm.gov.pl/sites/default/files/pliki/08_kapital_spoleczny.pdf [dostęp 12.04.2015]

Niski poziom kapitału społecznego w Polsce ma kilka podstawowych źródeł. Tradycyjnie Polaków cechuje konserwatywne wychowanie, słabe wykształcenie, wysoka religijność oraz pamięć o życiu w autorytarnym systemie politycznym. Polacy nie starają się zrozumieć zachowań innych, wolą wybierać rozwiązania siłowe, bezpieczne i akceptowane przez autorytety, a nie innowacyjne. Do tego widząc, że inni łamią prawo, sami postępują podobnie. Po drugie Polacy posiadają doświadczenia generujące nieufność (pamięć o II wojnie światowej, realny socjalizm itp.). Poza tym w społeczeństwie polskim rywalizacji w dążeniu do zdobycia społecznie cenionych dóbr nie traktuje się w kategoriach mobilizacji, sposobu na maksymalizację wysiłków i osiągnięcie doskonałości w jakimś zakresie, lecz jako przejawy agresji, zawiści, łamania norm³⁵.

³⁴ Komunikat z badań CBOS, Zaufanie w relacjach międzyludzkich, luty 2014. Pełna treść komunikatu dostępna pod adresem: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_029_14.PDF [dostęp 10.11.2014].

³⁵ Skarżyńska, K. (2005). Czy jesteśmy prorozwojowi? Wartości i przekonania ludzi a dobrobyt i demokratyzacja kraju. W: M. Drogosz (red.), M M RM M M RRM. Gdańsk: GWP, s. 84-87, Kliczuk A., Kapitał społeczny Polaków a rozwój społeczno-ekonomiczny, dostępny na <http://ssrn.com/abstract=1963890> [dostęp 14.12.2014].

2.3.2 Pomiar kapitału społecznego

Wielu badaczy podkreśla, że charakter kapitału społecznego generuje trudności w jego pomiarze. Podstawową przyczyną trudności jest wielość definicji, co wyraża swego rodzaju nieuchwytność zagadnienia. Trudno jest zmierzyć takie wskaźniki jak zaufanie, prawdomówność itp. Można natomiast badać te czynniki pośrednio, za pomocą elementów wyrażających ich istnienie. R. Putnam proponuje dokonywanie pomiaru kapitału społecznego za pomocą następujących rodzajów danych statystycznych: członkostwo w grupach dobrowolnych lub liczba takich grup, frekwencja wyborcza oraz czytelnictwo czasopism. Wskaźniki te mają na celu pokazanie, jaka jest postawa ludzi znamionująca występowanie wysokiego lub niskiego kapitału społecznego. Wysoki kapitał społeczny oznacza, że bardzo wielu ludzi będzie stowarzyszało się w grupach dobrowolnych dla różnorodnych wspólnych i indywidualnych celów, brało aktywnie udział w życiu publicznym poprzez uczestnictwo w wyborach oraz chętnie czytało czasopisma. Dodatkowo proponuje pomiar poziomu altruizmu, mierzonego za pomocą wielkości udziału wydatków na cele charytatywne względem ogólnych wydatków czynionych przez poszczególne osoby. W tym kontekście ciekawą propozycją jest mierzenie liczby osób oddających krew. Altruizm może być właściwym miernikiem dla kapitału społecznego ze względu na występujący silny związek między nim, a włączaniem się ludzi do życia społecznego. Według jego koncepcji, że, aby dobrze zrozumieć poziom i formę kapitału społecznego, należy odnieść się do przeszłości danej grupy ludzi.

F. Fukuyama rozwinął tę propozycję pomiaru kapitału społecznego uzupełniając ją o dodatkowe wskaźniki m.in. liczbę członków grup dobrowolnych względem liczby całego społeczeństwa. Warty uwagi propozycją tego autora jest koncepcja pomiaru „braku” kapitału społecznego (dysfunkcji społecznych), za pomocą wskaźników takich jak: wskaźnik przestępczości, odsetek rozwodów, ilość zażywanych narkotyków, liczba procesów, wskaźnik samobójstw, rozmiar szarej strefy. Ważnym argumentem na zastosowanie takiego podejścia badawczego może być lepsza dostępność danych. Podejście to uzasadnienie jest przez samego autora w następujący sposób: „można domniemywać, że skoro kapitał społeczny odzwierciedla istnienie norm kooperatywnych, dewiacyjne postawy społeczne wskazują ipso facto na brak tegoż kapitału”³⁶.

Z kolei Bank Światowy bada kapitał społeczny za pomocą pomiaru członkostwa w lokalnych stowarzyszeniach i sieciach (w tym zagęszczenie członkostwa oraz zakres połączeń z innymi grupami). Dodatkowo brane jest pod uwagę zaufanie (do nieznanym, do instytucji rządowych itd.), komunikacja społeczna (współpraca, konflikty i rozwiązywanie konfliktów) oraz działalność grupowa (rozmiar działalności i chęć uczestnictwa).

Stworzono dwa narzędzia badawcze: The Social Capital Assessment Tool (SOCAT) oraz Integrated Questionnaire for the Measurement of Social Capital (SOCAP IQ). Na podstawie badań przeprowadzonych za pomocą tych kwestionariuszy powstają raporty pokazujące rozmiar i kierunek rozwoju kapitału społecznego. Wiele z wymienionych wskaźników daje możliwość pewnego zobrazowania kapitału społecznego.

³⁶ Fukuyama F. (2003), Kapitał społeczny ..., op.cit., s.175.

Rozwinięciem tej koncepcji jest poszerzenie zakresu badań wskaźnikowych, a następnie agregacja wyników przy wykorzystaniu wskaźników syntetycznych. Podstawę do tworzenia takich wskaźników dostarczyć może Światowy Sondaż Wartości (World Value Survey)³⁷, organizacja, która za pomocą ankiet ma na celu badanie wartości oraz zachowań społeczeństw w grupie około 60 krajów na całym świecie³⁸. Na dobór sposobu pomiaru adekwatnego do konkretnych celów konieczne będzie dokładne przeanalizowanie wskaźników, gdyż każdy z nich nieco inaczej obrazuje to samo zjawisko. Istnieje jednak kilka propozycji zbadania typów kapitału społecznego. Jedną z nich opracował J. Callois. Za pomocą wybranych przez badacza wskaźników można przeanalizować istnienie kapitału społecznego inkluzywnego³⁹ lub kapitału społecznego ekskluzywnego⁴⁰.

Kapitał społeczny inkluzywny był badany m.in. poprzez:

1. odsetek osób, które nie zastrzegły swojego numeru w książce telefonicznej,
2. odsetek osób, które odpisały w zeznaniu podatkowym kwoty przeznaczone na darowizny,
3. frekwencję wyborczą,
4. liczbę stowarzyszeń; ilość barów i kawiarni,
5. liczbę związków sportowych.

Callois zaproponował również sposób pomiaru kapitału społecznego ekskluzywnego za pomocą wielkości migracji oraz powiązań kapitałowych przedsiębiorstw⁴¹. Odrębną formułę pomiaru przyjął F. Sabatini. Kapitał społeczny inkluzywny określił za pomocą 18 wskaźników. Wśród nich były głównie dane reprezentujące jakość relacji rodzinnych, np. przestrzenną odległość między członkami rodziny, jakość relacji z członkami najbliższej rodziny oraz z krewnymi, liczbę spotkań rodzinnych itd. Kapitał społeczny inkluzywny niekoniecznie musi dotyczyć tylko więzi rodzinnych, może wykształcić się również w innych grupach społecznych, należałoby zatem badać relacje względem grupy, z którą osoba badana powiązana jest inkluzywnie. Wielkość kapitału społecznego ekskluzywnego Sabatini badał przy użyciu wskaźników określających zaangażowanie obywatelskie, czyli za pomocą: liczby stowarzyszeń, świadomości obywatelskiej i partycypacji politycznej oraz innych wymienianych m.in. przez R. Putnama⁴².

W literaturze empirycznej można odnaleźć szereg mniej lub bardziej bezpośrednich wskaźników kapitału społecznego. Przegląd najczęściej wykorzystywanych wskaźników kapitału społecznego, pochodzących zarówno z ogólnych sondaży społecznych (np. World Values Survey, Generalne

³⁷ <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> [dostęp 24.12.2104].

³⁸ Podobne badania przedstawia również General Social Survey, Current Population Survey, Social Capital Community Benchmark Survey (dla USA) oraz General Household Survey i Home Office Citizenship (dla Wielkiej Brytanii).

³⁹ Więzy inkluzywne nakierowane są do wewnątrz, pozwalają na wzmocnienie wykluczonych społeczności i grup homogenicznych, np. etnicznych organizacji bratniej pomocy. Więzy inkluzywne najbardziej przypominają więzi, jakie są w rodzinie i innych homogenicznych grupach. Wzbogacają ludzi w wartości i idee ważne dla małych kręgów społecznych, które zamykają się na konkurencyjne wizje ładu kulturowego. Por. Sierocińska, K. (2011). Kapitał społeczny... ,op.cit.

⁴⁰ Więzy ekskluzywne ukierunkowane są na zewnątrz, łączą różnorodności i pozwalają na wykorzystywanie zewnętrznych aktywów i rozprzestrzenianych informacji. Tworzą społeczny kapitał ekskluzywny. Więzy ekskluzywne powstają w grupach heterogenicznych, łączących ludzi z różnych zinstytucjonalizowanych struktur, np. znajomych, sąsiadów. Istnienie tych więzi oznacza otwartość ludzi na powstanie relacji między zróżnicowanymi kategoriami społecznymi, pomimo różnic wyznawanych wartości i odmiennych zakorzenień życiowych. Są to słabe więzi pod względem emocjonalnym, jednak mogą spełniać ważną rolę np. w procesie zmian sytuacji życiowej. Por. Sierocińska, K. (2011). Kapitał społeczny... ,op.cit.

⁴¹ Działek, J. (2008). Geografia kapitału społecznego. Regionalne zróżnicowanie zasobów kapitału społecznego w Polsce, [w:] T. Nawrocki, K. Bierwaczonok, MS Szczepański (red.). *Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów*, s. 127-143

⁴² Sierocińska, K. (2011). Kapitał społeczny... ,op.cit.

Sondaże Społeczne czy Diagnoza Społeczna dla Polski), jak i badań stworzonych z myślą o pomiarze kapitału społecznego (np. Social Capital Integrated Questionnaire i The Social Capital Assessment Tool – Banku Światowego albo Social Capital Community Benchmark Survey – The Saguaro Seminar).

Bliższej analizie zostaną poddane trzy typy wskaźników, wybrane po pierwsze ze względu na ich popularność, a po drugie ze względu na bezpośrednie powiązania z podstawowymi teoretycznymi wymiarami kapitału społecznego (czyli zaufaniem i sieciami społecznymi), a mianowicie:

- uogólnione zaufanie,
- przynależność do organizacji,
- relacje z przyjaciółmi i rodziną.

Jednym z częściej używanych wskaźników kapitału społecznego jest wskaźnik uogólnionego zaufania, którego stosowanie jest zasadne szczególnie z punktu widzenia definicji kapitału społecznego zaliczających zaufanie do jego składników. Najczęściej wykorzystywane są odpowiedzi respondentów na pytanie, czy ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać, czy też ostrożności nigdy nie za wiele. Wskaźnik ten mimo swojej prostoty posiad pewne ograniczenia. Mimo, że dane zbierane są najczęściej na poziomie indywidualnym, można się zastanawiać, czy przypadkiem nie odnoszą się do kapitału społecznego na poziomie wspólnoty, a nie na poziomie jednostki. Nie ma powodu, by osoby bardziej ufające, miałyby odnosić z tego indywidualne korzyści, wręcz przeciwnie, jeśli ufają mocniej niż inne analizowane jednostki, mogą łatwo paść ofiarą jakiejś formy wyzysku. Warto również zauważyć, że wykorzystywane pytanie o uogólnione zaufanie jest niekonkretne i niejasne, tak więc nie ma pewności, do jakich osób i do jakich sytuacji odnoszą je respondenci. Odpowiedzi mogą być uzależnione od kontekstu danej sytuacji badawczej stworzonej przez sposób sformułowania i przeprowadzenia ankiety.

Równie powszechnym wskaźnikiem jest **wskaźnik przynależności do organizacji**. Według Putnama, przynależność obywateli do organizacji o charakterze dobrowolnym przekłada się na generowanie korzystnych efektów zewnętrznych w postaci budowania umiejętności współpracy, tworzenia sprzyjających jej norm społecznych oraz uogólnionego zaufania. Wskaźnik ten jest bardzo szeroko stosowany, najczęściej w badaniach dotyczących społeczności lokalnych i regionów, ale również w oszacowaniach kapitału społecznego na poziomie narodowym.

Zaletą tego wskaźnika jest jego prostota i łatwość uzyskania. Natomiast można się zastanawiać, jak odróżnić faktyczne zaangażowanie w działalność organizacji od członkostwa czysto formalnego. Ze względu na te wątpliwości, niektórzy badacze starają się ulepszyć prosty wskaźnik przynależności do organizacji (bądź też ilości organizacji działających na danym obszarze). Np. Sabatini [2009] proponuje brać pod uwagę stopień zaangażowania członków w życie organizacji oraz zróżnicowanie pomiędzy jej członkami (zakładając, że organizacje mniej homogeniczne generują więcej kapitału społecznego).

Podczas gdy wskaźnik przynależności do organizacji odnosi się do sieci o charakterze sformalizowanym, używane są również różne wskaźniki próbujące uwzględnić sieci o charakterze mniej formalnym, obejmujące przede wszystkim relacje z przyjaciółmi i rodziną. W przeciwieństwie do dwóch wcześniej omówionych wskaźników, brak tu uniwersalnie stosowanych wzorców.

Przykładowo Growiec i Growiec [2010], opierając się na danych pochodzących z World Values Survey, operacjonalizują kapitał społeczny z jednej strony jako inwestycję w spędzanie czasu z przyjaciółmi i kolegami, a z drugiej jako siłę więzi rodzinnych.

Autorzy jako wskaźników kapitału społecznego używają zarówno odpowiedzi na pytania dotyczące częstotliwości spotkań z przyjaciółmi, spędzania czasu wolnego z kolegami z pracy, spędzania czasu z osobami z tego samego Kościoła, a także spotkań z ludźmi w ramach klubów sportowych i różnych organizacji; jak i odpowiedzi na pytania dotyczące znaczenia rodziny w życiu respondenta, percepcji obowiązków rodziców wobec dzieci, a także bezwarunkowego szacunku i miłości jakimi dzieci są winne darzyć rodziców.

2.3.3 Przyjęta definicja kapitału społecznego w kontekście LGD

Na potrzeby niniejszego badania, po przedstawieniu specyfiki działania Lokalnych Grup Działania z jednej strony i możliwych ujęć tematyki kapitału społecznego z drugiej, proponujemy przyjęcie koncepcji kapitału społecznego autorstwa R. Putnama, według którego:

„Kapitał społeczny odnosi się do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa ułatwiając skoordynowane działania”. Pochodną wyższego poziomu kapitału społecznego jest większe zaangażowanie znaczącej części społeczności w działania służące rozwiązywaniu ich wspólnych spraw. Trzy zmienne składowe: zaufanie, normy i sieci powiązań, wzajemnie się warunkują, wzmacniają i kumulują. Osoby, które mają zaufanie do innych współobywateli, częściej pracują społecznie, włączają się w działalność społeczno-polityczną, uczestniczą w organizacjach lokalnych, wpłacają na cele charytatywne. Poziom ich zaufania społecznego jest natomiast wyznaczony przez przyjęte i akceptowane normy i wartości, powszechne w społeczeństwie, zwłaszcza normę uogólnionej wzajemności, prawdomówności, solidarności, podmiotowości”.

Wnioski z przeprowadzonych badań w założeniu Wykonawcy dają odpowiedź m.in. na pytanie o to, jaki jest poziom kapitału społecznego LGD, ale także (w przypadku gdy kapitał ma cechy zdekomponowanego), który z jego komponentów (zaufania, norm i wartości lub sieci) jest najsłabszy i wymaga wsparcia oraz jakie konsekwencje może to mieć dla wdrażania podejścia LEADER.

Potencjalnie większa spójność kapitału społecznego mogłaby przyczyniać się do zwiększania efektywności działania LGD na rzecz wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju wsi oraz rozwoju jej społeczeństwa obywatelskiego. Wyniki z analizy będą zatem stanowić przesłanki do zaproponowania sposobów i mechanizmów wzmocnienia najsłabszego komponentu.

Ważnym elementem tej koncepcji jest wyróżnienie dwóch wymiarów kapitału społecznego, określanych jako kapitał wiążący (ang. bonding social capital) oraz kapitał pomostowy (bridging social capital). Są one charakterystyczne dla różnych typów sieci społecznych⁴³.

⁴³ Kapitał wiążący cechuje społeczność ekskluzywną, o zamkniętej sieci społecznej, ukierunkowanej na potrzeby i interesy członków, o silnej solidarności przede wszystkim wewnątrzgrupowej, o wysokim poziomie zaufania członków sieci do osób znanych, ale dużo niższym do nieznanymi. Kapitał pomostowy przejawia się w otwartych sieciach społecznych, których

To, jaki charakter ma kapitał społeczny Lokalnych Grup Działania – wiązujący czy pomostowy, czy ich członkowie stanowią sieć otwartą, czy zamkniętą – nie jest obojętne dla aktywizacji mieszkańców wsi i stwarzania możliwości włączenia się w proces przekształceń na obszarze zamieszkania.

Zbadaniu poziomu i struktury kapitału społecznego Lokalnych Grup Działania posłużą pytania zawarte w narzędziach badawczych. Zagadnienia szczegółowe, które zostaną przyporządkowane do trzech komponentów kapitału⁴⁴:

⇒ **Dla określenia wartości komponentu zaufania posłużyły zmienne:**

1. Poziom zaufania członków LGD do osób znanych (rodziny, sąsiadów, współpracowników spoza LGD oraz współpracowników z LGD),
2. Poziom zaufania społecznego (do osób nieznanymi) cechujące członków LGD (tj. przekonanie, że większości ludzi można ufać oraz zaufanie do obcych osób spotykanych w różnych sytuacjach życiowych),
3. Poziom zaufanie członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych (władz lokalnych, organizacji pozarządowych, lokalnych przedsiębiorców).

⇒ **Jako wartości zmienne komponentu norm analizowane zostaną:**

1. Poziom patriotyzmu lokalnego członków LGD – więź z gminą zamieszkania, uczestnictwo w ostatnich wyborach samorządowych, gotowość ponoszenia wydatków finansowych na rzecz promowania lokalnej kultury,
2. Poziom wartości i normy podzielanych przez członków LGD – partnerstwo, rozumiane jako obszar spójny pod względem przyrodniczym, gospodarczym i kulturowym; norma powinności współpracy międzysektorowej; konieczność znajomości przez członków LGD procedur funkcjonowania LGD,
3. Poziom zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra – gotowość do niesienia pomocy innym ludziom, chęć kontynuacji członkostwa w LGD, poziom poczucia podmiotowości badanych (posiadanie kontroli nad własnym życiem).

⇒ **Jako zmienne komponentu sieci wyróżnione zostaną:**

1. Poziom chęci współpracy opartej na zaufaniu w środowisku lokalnym – praca na rzecz mieszkańców gminy, uczestnictwo w promowaniu lokalnej kultury,
2. Poziom poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa – partycypacja członków LGD w procesach decyzyjnych grupy, podmioty sieci (liderzy, przedstawiciele struktur organizacyjnych LGD) w największym stopniu zaangażowane w prace grupy, przekonanie badanych o wpływie działań LGD na rozwój partnerstwa.

uczestnicy zinternalizowali normy i wartości sprzyjające kooperacji wewnątrz, ale i międzygrupowej i którzy cechują się relatywnie wysokim poziomem zaufania do nieznanymi.

⁴⁴ metodologia pomiaru kapitału społecznego LGD została oparta na koncepcji przyjętej w ramach projektu „Struktura i uwarunkowania kapitału społecznego lokalnych grup działania”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki, umowa nr 6996/B/H03/2011/40 opisanej w Psyk-Piotrowska E., Zajda K., Kretek-Kamińska A., Walczak-Duraj D. (2013), Struktura i uwarunkowania kapitału społecznego lokalnych grup działania, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

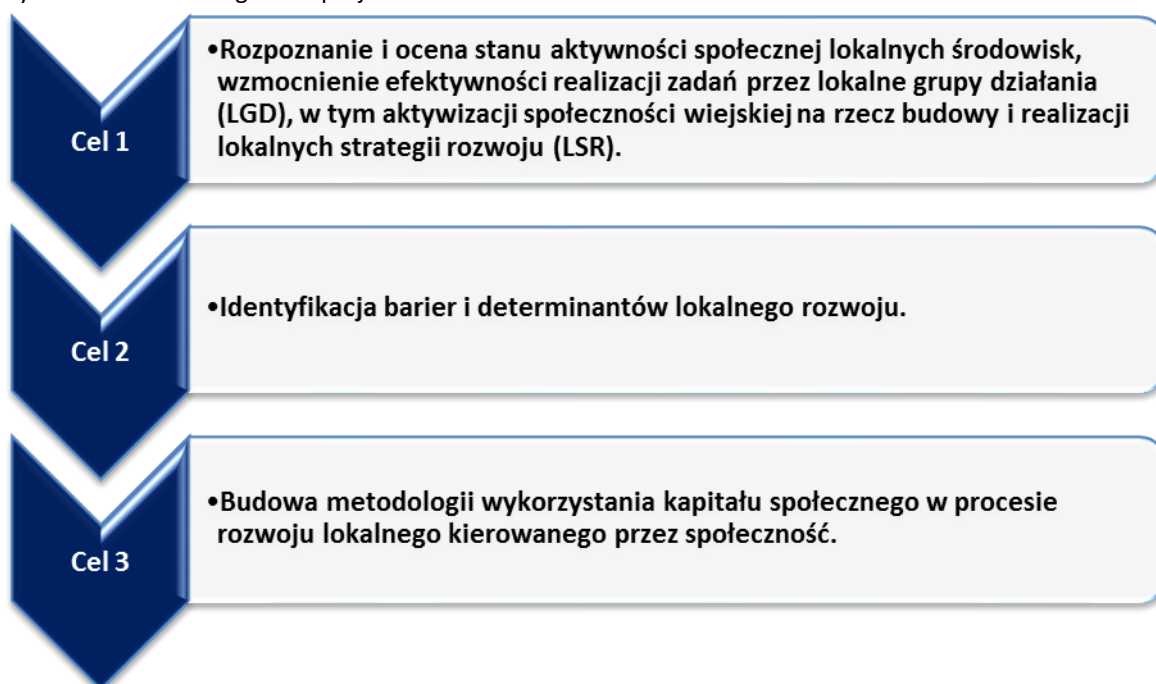

3. Metodologia badania

3.1 Cele i zakres projektu

Celem ogólnym prowadzonych badań jest Identyfikacja poziomu aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, jako elementu kapitału społecznego wsi, w celu wykorzystania go w procesie zarządzania strategicznego rozwojem lokalnych społeczności w oparciu o podejście LEADER. Cele szczegółowe projektu przedstawiono na Rysunku 4.

Rysunek 4. Cele szczegółowe projektu

Dwa kluczowe obszary projektu to:

- część badawcza obejmująca identyfikację oraz analizę czynników determinujących aktywność społeczną mieszkańców obszarów wiejskich.
- działania upowszechniające wyniki badań oraz wypracowane wnioski i rekomendacje, możliwe do zastosowania w praktyce przez LGD i mogące przyczynić się do osiągnięcia większej skuteczności wdrażania LSR.

Przeprowadzone badania miały charakter ogólnopolski, analizie poddano 335 Lokalnych Grup Działania (członkowie zarządu, pracownicy LGD, przedstawiciele sektora publicznego, społecznego i gospodarczego). Badania zostały zrealizowane w okresie: marzec-maj 2015.

3.2 Metody badawcze

3.2.1 Zestaw wykorzystanych metod badawczych

W ramach badania zostały zastosowane następujące metody i techniki badawcze:

- analiza danych zastanych;
- badanie ilościowe typu CAWI;
- badania ilościowe oparte na ankietach audytoryjnych;
- indywidualne wywiady pogłębione;
- badania fokusowe.

3.2.1.1 Analiza danych zastanych

Analiza danych zastanych była związana z przeglądem istniejących raportów i badań w zakresie zbliżonym do przedmiotowego i posłużyła w pierwszej kolejności do ustalenia bieżącego stanu wiedzy oraz do konstrukcji projektów narzędzi badawczych.

Badania w tym zakresie zostały oparte na dwóch kategoriach dokumentów:

1. Dokumentach przekazanych/udostępnionych przez poszczególne LGD związanych z bieżącą działalnością w zakresie realizacji projektu LEADER, zwłaszcza w kontekście aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich oraz rozwojem kapitału społecznego.
2. Raportów badawczych, dokumentów o charakterze strategicznym i planistycznym, aktów normatywnych, artykułów naukowych oraz innych.

3.2.1.2 Badania ilościowe typu CAWI

Badanie realizowane za pomocą ankiety CAWI zostało skierowane do wszystkich 336 LGD w Polsce (dobór pełny) zgodnie z listą LGD zamieszczoną na stronie <http://ksow.pl/baza-igd.html>. Adresatami badania byli członkowie zarządu LGD, bądź też przedstawiciele wytypowani przez nich do udziału w badaniu. Realizowano ostatecznie 104 wywiadów z zachowaniem założenia, że co najmniej 3 ankiety pochodzą z każdego województwa. Uzyskana stopa zwrotu (response rate) odpowiedzi wyniosła niemal 31%.

Szczegółowe zestawienie danych na temat realizacji badania CAWI przedstawiono w Tabeli 2.

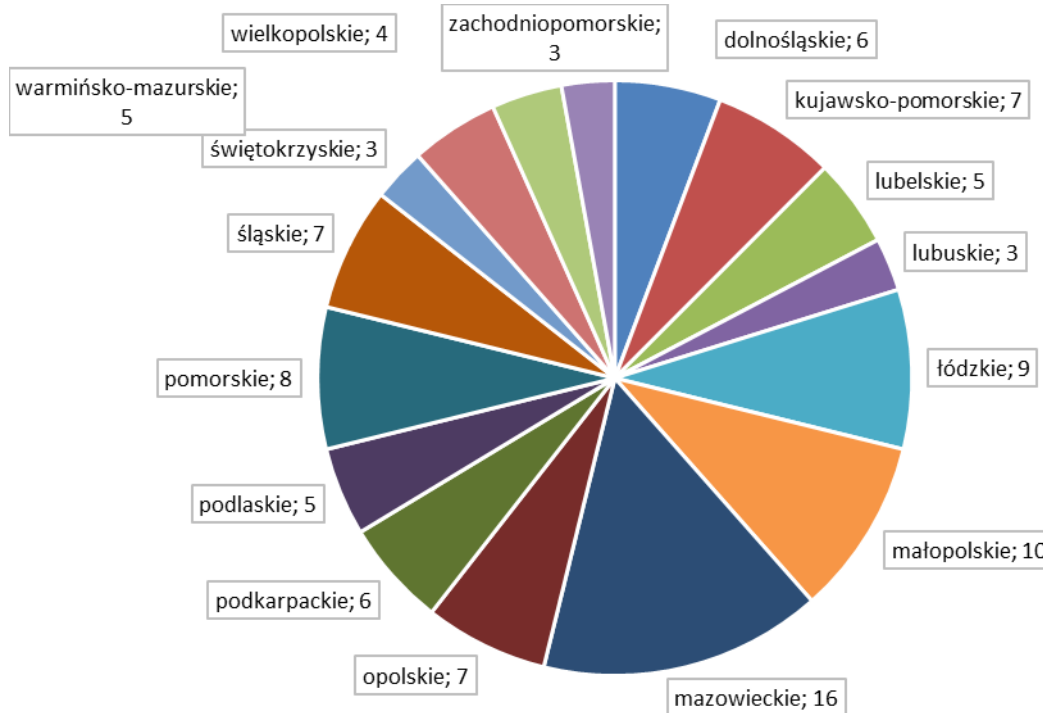
Tabela 2. Realizacja badań ilościowych CAWI

Liczba wypełnionych ankiet	łączna liczba LGD	Uzyskana stopa zwrotu ankiet w stosunku do zakładanej wartości minimalnej	
		Zakładane minimum	Zrealizowana
104	336	29,76%	30,95%

Źródło: opracowanie własne.

Na Rysunku 5 zaprezentowano rozkład zrealizowanej próby według kryterium województw.

Rysunek 5. Struktura badania CAWI w podziale na województwa

Źródło: opracowanie własne.

3.2.1.3 Ankieta audytoryjna

Ankieta audytoryjna została przeprowadzona z członkami 16 wytypowanych do udziału w badaniu LGD z których każda położona jest na terenie innego województwa. W każdym z wybranych LGD przeprowadzono badania na 10 członkach grupy. Przyjęto założenie, aby w każdej LGD podlegającej badaniu audytoryjnemu byli przedstawiciele wszystkich trzech sektorów tworzących grupę – publicznego, społecznego i gospodarczego.

Jako kryterium wiodące na podstawie którego dobrano LGD do ankiet audytoryjnych, wybrano liczbę ludności terytorium działania grupy⁴⁵. W Tabelach 3 i 4 oraz na Rysunku 6 zaprezentowano oszacowane statystyki opisowe zbiorowości LGD według wybranego kryterium.

⁴⁵ Uzasadnieniem doboru tego kryterium są następujące przesłanki: 1. bardzo precyzyjnie oddaje potencjał i możliwości osiągnięcia wyników przez LGD, 2. kryterium, które jest poza kontrolą LGD, czego nie można powiedzieć o liczbie członków; zmienna ta może być bowiem kontrolowana administracyjnie, na mocy regulaminu czy innych czynników leżących w gestii LGD lub uprawnionych do tego rodzaju decyzji organów, 3. liczba ludności oraz zasięg terytorialny działania są zmiennymi skorelowanymi dodatnio, co oznacza, że większemu terytorium działania towarzyszy większa liczba ludności. Istnieją jednak wyjątki związane ze specyfiką regionów. Znane są przypadki, w których LGD posiada bardzo nieregularny i rozciągnięty wokół głównej drogi teren działania, w takim wypadku jeszcze mocniej uwidacznia się zależność potencjału LGD od liczby ludności.

Tabela 3. Statystyki opisowe zbiorowości LGD – liczba ludności działania LGD

Statystyka	Wartość	Opis wskaźnika
średnia	53 680	Średnią arytmetyczną \bar{x} liczb a_1, a_2, \dots, a_n nazywamy liczbę: $\frac{a_1 + a_2 + \dots + a_n}{n}$. Inaczej mówiąc jest to iloraz sumy n liczb i n (gdzie n to liczba sumowanych liczb).
mediana	50 120	Mediana (zwana też wartością środkową, wartością przeciętną lub drugim kwantylem) – wartość cechy w szeregu uporządkowanym, powyżej i poniżej której znajduje się jednakowa liczba obserwacji. Mediana jest kwantylem rzędu drugiego. Drugi kwantyl (notacja: Q_2) = mediana = kwantyl rzędu $1/2$ = dzieli zbiór obserwacji na połowę = <i>50 procent</i>
Q1	32 918	Kwantyl rzędu pierwszego. Pierwszy kwantyl (notacja: Q_1) = dolny kwantyl = kwantyl rzędu $1/4$ = 25% obserwacji jest położonych poniżej = 25 procent
Q3	68 295	Kwantyl rzędu trzeciego. Trzeci kwantyl (notacja: Q_3) = górnny kwantyl = kwantyl rzędu $3/4$ = dzieli zbiór obserwacji na dwie części odpowiednio po 75% położonych poniżej tego kwantyla i 25% położonych powyżej = <i>75 procent</i>

Źródło: opracowanie własne.

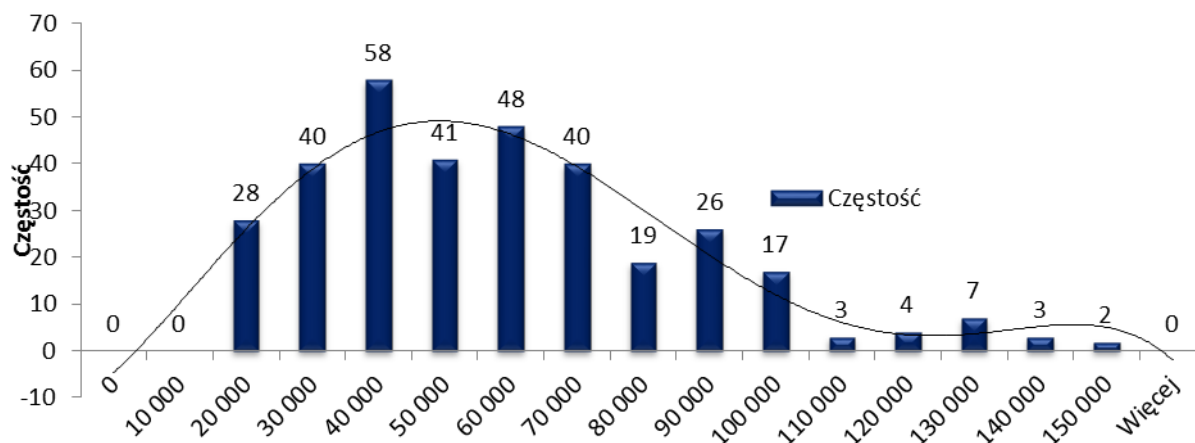
Tabela 4. Liczba ludności LGD – rozkład zmiennej, histogram

Liczba ludności	Częstość	Łączna wartość %
0	0	0,00%
10 000	0	0,00%
20 000	28	8,33%
30 000	40	20,24%
40 000	58	37,50%
50 000	41	49,70%
60 000	48	63,99%
70 000	40	75,89%
80 000	19	81,55%
90 000	26	89,29%
100 000	17	94,35%
110 000	3	95,24%
120 000	4	96,43%
130 000	7	98,51%
140 000	3	99,40%
150 000	2	100,00%
Więcej	0	100,00%

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6. Rozkład struktury LGD wg liczebności mieszkańców obszaru działania

Źródło: opracowanie własne.

Średnia liczba ludności zamieszkująca LGD w Polsce wynosi 53 680 mieszkańców. Wartość tą odniesiono do średniej liczby ludności zamieszkującej obszary LGD dla wszystkich 16 województw. Wyniki wraz z wnioskami dla doboru próby zaprezentowano w Tabeli 5.

Tabela 5. Średnia liczebności działania LGD wg województw. Wnioski dla doboru próby

Województwo	Liczba ludności - średnia	Komentarz
podlaskie	41 529	Województwa ze średnią niższą niż średnia w populacji. Zrealizowano badanie z LGD o obszarach działania < 53 tys. mieszkańców.
podkarpackie	45 727	
łódzkie	46 440	
małopolskie	48 357	
zachodnio-pomorskie	48 615	
lubelskie	48 864	
kujawsko - pomorskie	50 884	
świętokrzyskie	52 049	
mazowieckie	57 606	Województwa ze średnią wyższą niż średnia w populacji. Zrealizowano badanie z LGD o obszarach działania > 53 tys. mieszkańców.
pomorskie	59 252	
opolskie	59 788	
warmińsko-mazurskie	60 015	
wielkopolskie	60 244	
śląskie	61 875	
dolnośląskie	63 020	
lubuskie	73 049	

Źródło: opracowanie własne.

Dla województw dla których średnia liczba mieszkańców działania LGD (w tym województwie) była mniejsza niż średnia analogiczna, ale liczona dla populacji (cała Polska = 53 680 osób) przyjęto, iż wywiad będzie na terenie tego województwa realizowany z LGD o zasięgu działania z liczbą ludności mniejszą niż 53 680 osób.

Dla województw dla których średnia liczba mieszkańców działania LGD (w tym województwie) była wyższa niż średnia analogiczna, ale liczona dla populacji (cała Polska = 53 680 osób) przyjęto, iż wywiad będzie na terenie tego województwa realizowany z LGD o zasięgu działania z liczbą ludności wyższą niż 53 680 osób.

Z uwagi na to, że z każdego województwa wybrano jedną LGD, kryteria doboru LGD do badania oparto o liczbę ludności uwzględniając podział dychotomiczny wg wartości średniej. Dla wszystkich 16 województw uzyskano zatem 8 LGD o obszarze działania z liczbą ludności mniejszą niż 53 680 osób oraz 8 LGD o obszarze działania z liczbą ludności wyższą niż 53 680 osób. Rozkład ankiet audytoryjnych przeprowadzonych w LGD według województw zaprezentowano w Tabeli 6.

Tabela 6. Rozkład wywiadów z LGD wg województw wraz z uzasadnieniem

Województwo	Porównanie średnich	Komentarz
<p>podlaskie podkarpackie łódzkie małopolskie zachodnio-pomorskie lubelskie kujawsko - pomorskie świętokrzyskie</p>	Średnia liczba mieszkańców mniejsza od średniej w populacji	Realizujemy IDI z LGD o obszarach działania < 53 tys. mieszkańców.
<p>mazowieckie pomorskie opolskie warmińsko-mazurskie wielkopolskie śląskie dolnośląskie lubuskie</p>	Średnia liczba mieszkańców wyższa od średniej w populacji	Realizujemy IDI z LGD o obszarach działania > 53 tys. mieszkańców.

Źródło: opracowanie własne.

Sytuację zależności pomiędzy liczbą kryteriów doboru LGD do ankiet audytoryjnych prezentuje schemat przedstawiony na Rysunku 7.

Rysunek 7. Schemat zależności pomiędzy liczbą kryteriów doboru LGD do ankiet audytoryjnych

Źródło: opracowanie własne.

3.2.1.4 Indywidualny wywiad pogłębiony (IDI)

W tych LGD, w których przeprowadzone zostały ankiety audytoryjne, zrealizowano również indywidualne wywiady pogłębione z przedstawicielami władz lub członkami LGD. W przypadku tej techniki ma więc także zastosowano analogiczny sposób doboru próby jak w przypadku wyżej scharakteryzowanych ankiet audytoryjnych.

Liczebność próby wyniosła 28 wywiadów, przy czym przyjęto założenie, że w jednym LGD nie zostaną zrealizowane więcej niż 2 wywiady. Respondenci zostali dobrani w sposób celowy, z uwagi na pełnioną funkcję i/lub doświadczenie. Dobór został przeprowadzony w ramach konsultacji zespołu badawczego ze wskazaną Lokalną Grupą Działania.

3.2.1.5 Zogniskowany wywiad grupowy (FGI)

W ramach badania przeprowadzono sześć zogniskowanych wywiadów grupowych z przedstawicielami władz i członkami LGD.

Dobór i struktura próby została przygotowana w oparciu o Klasyfikację Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych NUTS, w której Polska jest podzielona na sześć jednostek grupujących jednostki szczebla wojewódzkiego (NUTS 1)⁴⁶, a mianowicie:

- Region centralny;
- Region południowy;
- Region wschodni;
- Region Północno-zachodni;
- Region południowo-zachodni;
- Region północny.

Położenie geograficzne poszczególnych regionów zaprezentowano na Rysunku 8.

⁴⁶ Jest to podział spójny z Nomenklaturą Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS).

Rysunek 8. Podział Polski wg klasyfikacji NUTS 1

Źródło: <http://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/klasyfikacja-nuts/>, (dostęp 30.03.2015)

W związku z powyższym w ramach badania przeprowadzono wywiady według następującego schematu:

- 2 badań w dwóch LGD o liczbie mieszkańców obszaru poniżej 30 tys.,
- 2 badań w dwóch LGD o liczbie mieszkańców obszaru powyżej 30 tys. mieszkańców i poniżej 70 tys. mieszkańców,
- 2 badań w dwóch LGD powyżej 70 tys. mieszkańców.

Badanie przeprowadzono przy założeniu że:

- W jednym województwie zostało przeprowadzone jedno badanie, w jednej LGD.
- W każdym z sześciu regionów Polski zrealizowano jeden wywiad FGI.
- Nie dopuszczono do udziału w FGI tych LGD, które wzięły udział w ankietach audytoryjnych i badaniach IDI.

2.3. Analiza przyjętych wskaźników zaufania społecznego

2.3.1 Wskaźniki cząstkowe zaufania społecznego

Na potrzeby niniejszego raportu przyjęto klasyfikację wskaźników zaufania społecznego przedstawioną w poniższej tabeli 7. Jednocześnie wskazano pytania w ankiecie audytoryjnej, które pozwoliły zgromadzić dane niezbędne do obliczenia wartości przyjętych wskaźników.

Tabela 7. Klasyfikacja wskaźników zaufania społecznego z przypisaniem pytań

Komponent	Przyjęty wskaźnik	Odniesienie do pytań w ankiecie audytoryjnej
Komponent zaufania	Poziom zaufania członków LGD do osób znanych	3.1 (1, 2, 3)
	Poziom zaufania społecznego (do osób nieznanymi) cechujące członków LGD	3.1 (4)
	Poziom zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych	3.1 (5, 6, 7), 3.9, 3.10
Komponent norm	Poziom patriotyzmu lokalnego członków LGD	3.2, 3.15
	Poziom wartości i norm podzielanych przez członków LGD	2.6
	Poziom zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra	3.7, 3.11, 3.12
Komponent sieci	Poziom chęci współpracy opartej na zaufaniu w środowisku lokalnym	3.5, 3.14
	Poziom poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa	1.1, 1.3, 1.4, 1.6, 2.1, 3.4

Źródło: opracowanie własne.

Kolejne podrozdziały zawierają opis poszczególnych wskaźników wraz z przypisaniem pytań ankietowych oraz odniesieniem do aktualnej literatury przedmiotu.

2.3.1.1 Poziom zaufania członków LGD do osób znanych

Sformułowane pytania w ankiecie audytoryjnej:

Czy ma Pan/i zaufanie do rodziny

- bardzo duże
- duże
- małe
- bardzo małe
- brak zaufania
- trudno powiedzieć

Czy ma Pan/i zaufanie do sąsiadów

- bardzo duże
- duże

- c. małe
- d. bardzo małe
- e. brak zaufania
- f. trudno powiedzieć

Czy ma Pan/i zaufanie do współpracowników

- a. bardzo duże
- b. duże
- c. małe
- d. bardzo małe
- e. brak zaufania
- f. trudno powiedzieć

Uzasadnienie:

Pytania odnoszące się do zaufania, które w naukach społecznych określa się terminem: gęste (thick trust). Gęste zaufanie rozwija się w rodzinach, grupach przyjacielskich, małych grupach lokalnych, wspólnotach etnicznych, społecznościach plemiennych, sektach religijnych, społecznościach wyspiarskich czy miejskich gettach, które są nie tylko społecznie homogeniczne, ale i pozostają we względnej izolacji od innych grup. Charakterystyczne dla tego rodzaju społeczności jest jednak to, że o ile produkują zaufanie wewnątrz grupy, równocześnie generują nieufność wobec szerszego społeczeństwa, wobec nieznanym. W powyższym pytaniu spytaliśmy o pozytywne konsekwencje kapitału spajającego i zaufania gęstego. Jednakże może on także nieść negatywne konsekwencje dla członków własnej grupy: wykluczanie z grupy outsiderów, wykorzystywanie członków grupy własnej, ograniczanie wolności indywidualnej poprzez wymuszanie grupowego konformizmu oraz „ściągnięcie w dół” najbardziej aktywnych i ambitnych członków grupy. Gęste zaufanie jest podstawowym komponentem putnamowskiego kapitału spajającego (bonding). Działa on jednocześnie inkluzyjnie i ekskluzyjnie. Indywidualnym mechanizmem reprodukcją gęste zaufanie jest długotrwała osobista znajomość lub kontakt polecany przez kogoś, kogo się dobrze zna. Reasumując: kapitał tego rodzaju, z punktu widzenia skutków zewnętrznych może mieć zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje.

Pytania pozwalają wychwycić „negatywny” albo „czarny” kapitał społeczny, nawiązujący do koncepcji „amoralnego familiaryzmu” E. Banfielda, opisującego ubogie tereny wiejskie Południowych Włoch.

2.3.1.2 Poziom zaufania społecznego (do osób nieznanymi) cechujące członków LGD

Sformułowane pytanie w ankiecie audytoryjnej:

Czy ma Pan/i zaufanie do ludzi których Pan/i nie zna

- a. bardzo duże
- b. duże
- c. małe
- d. bardzo małe
- e. brak zaufania
- f. trudno powiedzieć

Pytanie pierwsze jest klasycznym pytaniem o tzw. zaufanie uogólnione (general trust). Stosuje się je powszechnie jako wskaźnik kapitału pomostowego (łączącego, po angielsku – bridging capital). Forma tego pytania zapożyczona została z badań nad zaufaniem społecznym Centrum Badania Opinii Społecznej (2012: 1), ale podobne wskaźniki zaufania uogólnionego stosuje się w badaniach międzynarodowych (np. World Value Survey 2009 czy Edelman Trust Barometer 2013). Od pewnego czasu zwraca się jednak uwagę, że w gruncie rzeczy wskaźnik ten odnosi się do dwóch, powiązanych ze sobą zjawisk: poziomu zaufania (level of trust) oraz jego zakresu (radius of trust) (Fuluyama 1999; Delhey, Newton, Welzel 2011). Poziom zaufania związany jest z siłą norm regulujących otwartość na współpracę, podczas gdy zakres zaufania dotyczy tego, w jak dużej grupie normy te efektywnie funkcjonują. Inaczej to ujmując: zakres zaufania wskazuje na szerokość kręgu społecznego, w którym obowiązują normy współpracy, podczas gdy poziom zaufania odnosi się do intensywności relacji współpracy w tej grupie. Pytanie o „ludzi w ogóle”, zwykle stosowane w przypadku zaufania uogólnionego może sprawiać kłopot respondentom, aczkolwiek badacze rejestrują istotne, międzynarodowe różnice w odpowiedzi na to pytanie, wyciągając stąd wnioski na temat siły bądź słabości kapitału społecznego i jego społeczno-kulturowych przyczyn. W przypadku naszego pytania ograniczenie terytorialne (Lubelszczyzna) wskazuje (terytorialny) zakres zaufania, co z jednej strony pozwala respondentom „skonkretyzować” kontekst odniesienia, z drugiej umożliwia autorom uzyskanie wiedzy na temat identyfikacji z regionem, co może być traktowane jako miara „regionalnego kapitału pomostowego”.

2.3.1.3 Poziom zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych

Sformułowane pytania w ankiecie audytoryjnej:

Czy ma Pan/i zaufanie do władz lokalnych

- a. bardzo duże
- b. duże
- c. małe
- d. bardzo małe
- e. brak zaufania
- f. trudno powiedzieć

Czy ma Pan/i zaufanie do organizacji NGO działających na terenie gminy

- a. bardzo duże
- b. duże
- c. małe
- d. bardzo małe
- e. brak zaufania
- f. trudno powiedzieć

Czy ma Pan/i zaufanie do lokalnych przedsiębiorców

- a. bardzo duże
- b. duże
- c. małe
- d. bardzo małe
- e. brak zaufania
- f. trudno powiedzieć

Uzasadnienie:

Pytania dotyczą tzw. zaufania instytucjonalnego. W literaturze na temat kapitału społecznego, w tym zaufania, jako jego składowej, coraz częściej podkreśla się sprawność instytucji życia publicznego, jako podstawę budowy abstrakcyjnego zaufania w danym społeczeństwie czy państwie. Dlatego należy wprowadzić pewien podtyp zaufania abstrakcyjnego, właśnie zaufanie instytucjonalne. Nie wolno go jednak utożsamiać po prostu z zaufaniem do instytucji, mierzonym m.in. przez różne ośrodki specjalizujące się w pomiarze kapitału społecznego i zaufania (np. zaufanie do sejmu, prezydenta, wojska, policji itd.). Zaufanie instytucjonalne we współczesnych krajach demokratycznych dotyczy bowiem sytuacji, w której to państwo, rząd, samorząd różnych szczebli i administracja publiczna w ogóle są głównymi czynnikami generującymi zaufanie obywateli do instytucji. Państwo może tworzyć zgeneralizowane zaufanie, np. wpływając na stosunek społeczeństwa do biurokracji poprzez właściwe procedury, gwarancje funkcjonowania rynków i prawa, w tym prawa własności, oraz ochronę kontraktów gospodarczych. Bo Rothstein, powołując się na liczne badania, pisze że istnieje już całkiem solidna podstawa empiryczna, by sądzić, iż to „wiarygodne, nieskorumpowane, uczciwe, sprawiedliwe instytucje rządu i państwa, sprawujące władzę publiczną i wdrażające polityki publiczne w uczciwy sposób są zasadniczym elementem wytwarzającym społeczne zaufanie i kapitał społeczny”. Tym samym, klasyczne już dziś założenie poczynione przez Alexisa de Toqueville’a, że to cnoty obywatelskie są podstawą uczciwego społeczeństwa i państwa zostaje odwrócone: to instytucje państwa przyczyniają się do wzmacniania postaw obywatelskich i generują uogólnione zaufanie do innych ludzi. W pytaniu stosujemy bezpośrednią i opisową formę pytań, nawiązującą do naturalnej sytuacji, w której obywatele mogliby oczekiwać pomocy od instytucji życia publicznego.

Pytania uzupełniające:

Która z poniższych opinii jest bliższa Pana/Pani poglądom?

- a. Zaufanie do partnerów w interesach na ogół się opłaca
- b. Zaufanie do partnerów w interesach na ogół źle się kończy

c. Trudno powiedzieć

Czy powierzył(a)by Pan/Pani organizacjom pozarządowym realizację zadań publicznych?

- a. Tak, większość organizacji pozarządowych z powodzeniem wykonałaby zadania publiczne, które w tej chwili realizowane są przez administrację różnych szczebli
- b. Tak, ale tylko niektórym
- c. Raczej nie
- d. Zdecydowanie nie

Uzasadnienie:

Brzmienie zostało jednak zmienione w stosunku do standardowych pytań o zaufanie do instytucji życia publicznego, które stawia w swoich badaniach m.in. Centrum Badania Opinii Społecznej. W tym wypadku zastosowane zostało pytanie projekcyjne: zaufanie powiązane jest tu z oceną zdolności organizacji pozarządowych do podejmowania zadań publicznych.

2.3.1.4 Poziom patriotyzmu lokalnego członków LGD

Sformułowane pytania w ankiecie audytoryjnej:

W jakim zakresie wykazuje Pan/Pani aktywność obywatelską polegającą na:

	W bardzo dużym stopniu	W dużym stopniu	Przeciętnie	W niewielkim stopniu	W bardzo niewielkim stopniu	Nie angażuję się
zaangażowaniu w działalność na rzecz wsi/gminy						
udziale w kampanii wyborczej poprzez wsparcie działań danego kandydata						
udziale w wyborach samorządowych (głosowanie)						
kandydowaniu w wyborach						

Uzasadnienie:

Pytanie to pozwala wychwycić siłę wspólnoty obywatelskiej. Nawiązuje bezpośrednio do Toquevilowskiego modelu obywatelstwa i kapitału społecznego. Koncentruje się na liderach społeczeństwa obywatelskiego, którzy są jego siłą napędową i „spoiwem” i działają dla dobra wszystkich mieszkańców, a nie tylko dla wybranych grup interesu.

Pytanie uzupełniające

Gdyby miał/a Pan/Pani możliwość zamieszkania tam, gdzie zechce, to czy:

- pozostał(a)by Pan/Pani tu, gdzie mieszka obecnie
- przeprowadził(a)by się Pan/Pani
- trudno powiedzieć

Uzasadnienie:

Pytanie dotyczy poziomu identyfikacji z regionem.

2.3.1.5 Poziom wartości i norm podzielanych przez członków LGD

Sformułowane pytania w ankiecie audytoryjnej:

Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD

	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
Jestem rzetelnie informowany o aktualnych działaniach LGD					
LGD dostarcza kompletnej i rzetelnej informacji potrzebnej do załatwienia sprawy lub/i pomocy w rozwiązaniu problemu					
Pracownicy biura LGD w razie problemów szybko reagują i służą wsparciem					
LGD jest otwarte na współpracę z innymi podmiotami					
Działalność LGD wnosi wiele pozytywnego					
Bez LGD obszar rozwijałby się gorzej					

Uzasadnienie:

Celem pytania jest badanie poziomu wartości i norm podzielanych przez członków LGD - konieczność znajomości przez członków LGD procedur funkcjonowania LGD, istoty i celowości działania partnerstwa. Wprowadzone do kafeterii różne zdania opisowe odnoszą się do różnych aspektów działalności LGD (skala pięciopunktowa z punktem neutralnym).

2.3.1.6 Poziom zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra

Sformułowane pytania w ankiecie audytoryjnej:

Czy w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających badanie podejmował/a Pan/i indywidualnie nieodpłatne działania na rzecz innych osób lub społeczności lokalnej?

- Tak, robiłem to regularnie
- Tak, angażowałem się w takie działania od czasu do czasu
- Rzadko podejmowałem tego typu aktywność
- Nigdy nie angażowałem się w działania tego rodzaju

Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:

Rodzaj aktywności / częstość	Często	Od czasu do czasu	Sporadycznie	Nigdy
Udział w konsultacjach organizowanych przez urząd gminy				
Spotkania z radnymi				
Podpisanie petycji lub protestu				
Udział w demonstracji				
Przekazanie 1% dla organizacji pożytku publicznego				
Wolontariat				
Udział w spotkaniach organizowanych przez urząd gminy				
Udział w spotkaniach organizowanych przez parafię				
Udział w pracach komitetu rodzicielskiego				

Uzasadnienie:

Pytania dotyczące tzw. pomostowego kapitału społecznego. Ten typ pytań szeroko stosowany jest w badaniach siły społeczeństwa obywatelskiego w danym kraju, regionie, miejscu i stanowi jeden z podstawowych wskaźników społeczeństwa obywatelskiego. Dotyczy aktywności obywatelskiej ta natomiast decyduje o sile kapitału społecznego. Chodzi tu konkretnie o wprowadzony przez Alexis de Toqueville'a model kapitału społecznego, charakterystycznego dla współczesnych społeczeństw zachodnich. W społeczeństwach tych dominuje mozaika luźnych, sporadycznych kontaktów rozwijanych w pracy, szkole, różnego rodzaju stowarzyszeniach czy organizacjach dobrowolnych, ale także przy okazji wszelkich akcji obywatelskich, inicjatyw osiedlowych czy sąsiedzkich. Sednem tego modelu kapitału społecznego jest przyjęte przez Alexis de Toqueville'a założenie, że członkostwo w organizacjach dobrowolnych generuje cnoty obywatelskiego zaangażowania, współpracy, zaufania i wzajemności. Cnoty te są rozsądkiem uczciwych i nieskorumpowanych instytucji życia publicznego, a te z kolei – sprawiedliwego państwa. Odpowiednikiem Toquevillovskiego modelu kapitału społecznego jest kapitał pomostowy (bridging), wprowadzony z kolei przez Roberta Putnama (Putnam 2008). Kapitał pomostowy związany jest z tzw. słabymi powiązaniem (weak ties), by użyć słynnego sformułowania Marka Granovettera (1973). Słabe powiązania, czyli te, rozwijane poza rodziną i kręgiem najbliższych przyjaciół (w pracy, szkole, w działalności obywatelskiej,

wolontariackiej czy sąsiedzkiej), są podstawą integracji współczesnych, złożonych i rozwiniętych społeczeństw Zachodu.

Pytania uzupełniające

Czy angażuje się Pan/Pani w zgłaszanie postulatów, próśb i żądań do władz lokalnych?

- a. tak, samodzielnie
- b. tak, razem z innymi mieszkańcami
- c. tak, zarówno samodzielnie, jak i z innymi mieszkańcami
- d. nie

2.3.1.7 Poziom chęci współpracy opartej na zaufaniu w środowisku lokalnym

Sformułowane pytania w ankiecie audytoryjnej:

Czy należy Pan/Pani do formalnych organizacji działających na obszarze działania LGD (np. stowarzyszeń, fundacji, OSP)?

- a. tak
- b. nie

Czy działania osób, takich jak Pan/Pani mogą pomagać w rozwiązywaniu problemów lokalnych?

- a. zdecydowanie tak
- b. raczej tak
- c. trudno powiedzieć
- d. raczej nie
- e. zdecydowanie nie
- f. zależy w jakiej sprawie

Uzasadnienie:

Pytanie dotyczy siły społeczności lokalnej, rozumianej jednakże w kategoriach lokalnej wspólnoty obywatelskiej. Składa się na nią zarówno kapitał spajający (i związane z nim gęste zaufanie), jak i kapitał pomostowy (i związane z nim miękkie zaufanie). „Spajający kapitał społeczny tworzy pewnego rodzaju socjologiczny superklej, natomiast łączący kapitał społeczny zapewnia socjologiczne smarowidło.” (Putnam 2008: 41–42). Oba typy kapitałów są niezbędne do tworzenia silnej, zrównoważonej, zapewniającej wsparcie emocjonalne, a równocześnie możliwość aktywnego działania z innymi, często słabo znanymi ludźmi – wspólnoty lokalnej.

2.3.1.8 Poziom poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa

Sformułowane pytania w ankiecie audytoryjnej:

Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD zwiększyły aktywność przedstawicieli sektora społecznego w społeczności lokalnej? (np. inicjatywy obywateli, udział w życiu społeczności lokalnej, wzrost liczby organizacji pozarządowych)

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie

Czy Pana/Pani zdaniem działania podejmowane przez LGD przełożyły się na wyraźny wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w obszarze LGD?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie

Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD zwiększyły aktywność przedstawicieli sektora gospodarczego w społeczności lokalnej (np.: rolników, małych i średnich przedsiębiorców)?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie

Jak ocenia Pan/Pani stopień realizacji LSR w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości (np. utworzenia nowego lub/i rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa)?

- a. Zdecydowanie dobrze
- b. Raczej dobrze.
- c. Trudno powiedzieć.
- d. Raczej źle
- e. Zdecydowanie źle.

Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD aktywizują społeczności lokalne?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie

Uzasadnienie:

Pytania mają na celu zmierzenie poziomu partycypacji członków LGD w procesach decyzyjnych grupy, stopnia przekonania badanych o wpływie działań LGD na rozwój partnerstwa.

Pytanie uzupełniające

Czy zamierza Pan/Pani kontynuować działalność w Lokalnej Grupie Działania?

- a. tak
- b. nie

2.3.2 Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego

Istnieje szereg metod agregacji wskaźników cząstkowych do postaci wskaźnika syntetycznego. Przyjęty proces agregacji wskaźników zaufania społecznego w niniejszej ekspertyzie jest zgodny z aktualnymi wytycznymi. Przebiegał on według następującego schematu⁴⁷:

1. Utworzenie teoretycznych ram dla danego zagadnienia. W ramach tego etapu zostało dokonane wprowadzenie do tematyki badań zaufania społecznego oraz dla każdego wskaźnika cząstkowego zostały zaproponowane i uzasadnione pytania z ankiety audytoryjnej (poprzedni rozdział). Autorskim wkładem na tym etapie była sama propozycja pytań kwestionariuszowych oraz przyjętej skali pomiaru dla każdego z nich.
2. Zgromadzenie danych. W przypadku niniejszej ekspertyzy dane zostały zgromadzone z wykorzystaniem ankiety audytoryjnej na członkach LGD. Łącznie zgromadzono 160 ankiet.
3. Analiza statystyczna zgromadzonych danych w podziale na przyjęte wskaźniki zaufania społecznego (rozdział 4).
4. Opracowanie matematycznego modelu agregacji danych o charakterze addytywnym, z ważeniem. Sposób ważenia i agregacji danych został podyktowany zaobserwowanymi strukturami danych oraz istniejącymi zależnościami w zbiorze.
5. Obliczenie wskaźnika syntetycznego dla zgromadzonych danych oraz wizualizacja uzyskanych wyników.

Spśród szerokiej gamy metod taksonomicznych stosowanych w statystyce regionalnej⁴⁸ i badaniach społeczno-ekonomicznych, które obecnie zalicza się do metod klasyfikacji i analizy danych⁴⁹, do oceny poziomu zaufania społecznego na potrzeby niniejszego raportu wybrano wariant wielokryterialnej metody porządkowania liniowego obiektów opartej na wskaźniku syntetycznym. Podejście to polega na odrębnym porządkowaniu obiektów w ramach poszczególnych grup tematycznych badanego zjawiska (w tym przypadku 8 wskaźników zaufania społecznego podzielonego na 3 komponenty), a następnie – przez uśrednienie wyników uzyskanych z poszczególnych grupach tematycznych – na

⁴⁷ Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and User Guide. OECD, 2008.

⁴⁸ Młodak A. (2006), Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej, Difin, Warszawa.

⁴⁹ Pocięcha J., Rozwój metod taksonomicznych i ich zastosowań w badaniach społeczno-ekonomicznych, Konferencja Naukowa inauguracyjna obchody 90-lecia Głównego Urzędu Statystycznego „Statystyka społeczna. Dokonania – szanse – perspektywy”, Kraków 2008

łączonej ocenie analizowanego zjawiska⁵⁰. Zaproponowane podejście, w którym jako końcową ocenę przyjmuje się średnią z wartości wskaźników dla poszczególnych grup zmiennych, wydaje się w pełni uzasadnione, gdyż: po pierwsze, ocena taka jest niezależna od liczby wskaźników cząstkowych w ramach danego kryterium, po drugie każdy blok tematyczny zmiennych wykorzystany do oceny poziomu zaufania społecznego ma ten sam wkład w uzyskaną końcową ocenę analizy. Uwzględniając więc fakt, że na wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego składa się 8 wcześniej zdefiniowanych wskaźników zaufania społecznego (określane przez jedną do kilku zmiennych cząstkowych), zaproponowane podejście pozwala na uzyskanie wyników łatwych w obliczeniach i w interpretacji (w stosunku do innych modeli, np. multiplikatywnych, obliczenia wartości wskaźników syntetycznych).

Do konstrukcji rankingu województw zastosowano najbardziej popularną metodę porządkowania liniowego obiektów, opartą na mierniku syntetycznym (metoda bezwzorcowa). Natomiast do przekształcenia zmiennych, w celu doprowadzenia ich do porównywalności, zastosowano metodę unitaryzacji zerowanej, wykorzystującą jednocześnie różnicową formułę transformacji zmiennych oraz unitaryzację, jako normalizację zmiennych⁵¹.

Wybór bezwzorcowej formuły agregacji zmiennych diagnostycznych (miernik syntetyczny) według średniej arytmetycznej z zastosowaniem stałych wag dla poszczególnych zmiennych, które unormowano za pomocą przekształcenia unitaryzacyjnego wynikał z korzystnych własności i efektywności (poprawności) porządkowania obiektów według wymienionych procedur cząstkowych⁵²:

- System stałych wag oraz formuła agregacji zmiennych w oparciu o średnią arytmetyczną okazały się najlepsze z punktu widzenia skorelowania (liniowego i rangowego) zmiennych pierwotnych ze zmienną syntetyczną oraz ich odległości taksonomicznej.
- Unitaryzacja znajdowała się wśród preferowanych metod normalizacji zmiennych.

Procedura unitaryzacji polega na dzieleniu wartości zmiennej lub jej odległości od jednego z kresów zmienności przez rozstęp według poniższego wzoru⁵³:

$$S_{ij} = \frac{s_{ij} - \min\{s_{ij}\}}{\max\{s_{ij}\} - \min\{s_{ij}\}}$$

gdzie, i – oznacza numer podobszaru, j – określa numer cechy,
 \max , \min – wskazuje na odpowiednie wartości ekstremalne poszukiwane w zbiorze obiektów danej cechy.

⁵⁰ Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A. (1989), Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych, PWN, Warszawa; Śmiłowska T. (1997), Statystyczna analiza poziomu życia ludności Polski w ujęciu przestrzennym, Studia i Prace. Z prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN, Zeszyt 247, Warszawa

⁵¹ Kukuła K. (2000), Metoda unitaryzacji zerowanej, PWN, Warszawa.

⁵² Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A. (1989), Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych, PWN, Warszawa.

⁵³ Por. Kukuła, K. (2012). Propozycja budowy rankingu obiektów z wykorzystaniem cech ilościowych oraz jakościowych. *Metody Ilościowe w Badaniach Ekonomicznych*, (XIII-1), 5-16.

Schemat utworzenia wskaźnika syntetycznego kapitału społecznego został przeprowadzony według następującego algorytmu. W pierwszej kolejności zaproponowano strategię postępowania związaną ze przyporządkowaniem zbioru zmiennych mierzonych na skalach różnego typu w odniesieniu do zagadnień klasyfikacji i porządkowania liniowego. Wykorzystano w tym celu narzędzia statystyczne właściwe dla skali porządkowej⁵⁴. Zaproponowano konstrukcję miary odległości oraz syntetycznego miernika rozwoju dla obiektów opisanych zmiennymi porządkowymi. Zgodnie z przyjętym założeniem głównym celem klasyfikacji jest poznanie natury badanego zjawiska, tzn. badanie podobieństwa lub odrębności poszczególnych cech i ich zbiorów⁵⁵. Celem tym jest więc podział zbioru obiektów na klasy, zawierające cechy podobne pod względem wartości zmiennych. Zadaniem metod porządkowania liniowego zbioru danych jest uszeregowanie, czyli ustalenie kolejności obiektów lub ich zbiorów według określonego kryterium. W zagadnieniu klasyfikacji w zbiorze mogą być zmienne mierzone na różnych skalach pomiaru (czyli może wystąpić tzw. mieszanka zmiennych) z kolei porządkowanie liniowe wymaga, aby w zbiorze były zmienne mierzone na skali porządkowej (z uwagi na to, że porządkowanie obiektów staje się możliwe, gdy dopuszczalne jest określenie na wartościach zmiennych relacji większości i mniejszości)⁵⁶.

Z uwagi na fakt, że dla zmiennych dotyczących pomiaru zaufania społecznego przyjęto skalę porządkową (skala złożona z 2 do 5 odpowiedzi), konieczna stała się kwantyfikacja odpowiedzi (przyjmowano kolejne liczby naturalne z wyłączeniem zera). Tak przekształcone odpowiedzi mierzone są w różnych skalach ([1;2], [1;2;3], itd.), dlatego należy je doprowadzić do wzajemnej porównywalności. (przyjmując wartości z przedziału [0, 1]). Warto podkreślić, że zastosowana metoda unitaryzacji pozwoliła w rezultacie uzyskać stały zakres zmienności cech znormalizowanych. Wynik standaryzowany uzyskanych wielkości, jak każdy wynik standaryzowany nie zmienia rozkładu uzyskanych wyników – zmienia jedynie przyjętą do analizy skalę dostosowując jej granice do

⁵⁴ Por. Walesiak, M. Strategie postępowania w badaniach statystycznych w przypadku zbioru zmiennych mierzonych na skalach różnego typu. *Badania operacyjne i decyzje*, Nr 1 (1993).

⁵⁵ Borys T., *Kategoria jakości w statystycznej analizie porównawczej*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 284, Seria: Monografie i opracowania nr 23, Wrocław 1984.

⁵⁶ Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu⁵⁶ można stwierdzić, że do rozwiązania problemu związanego z występowaniem w zbiorze danych cech mierzonych na skalach różnych rodzajów wykorzystywane są następujące sposoby:

przeprowadzenie klasyfikacji i porządkowanie liniowe zbioru obiektów osobno dla każdej grupy zmiennych. Jeśli otrzymane w ten sposób wyniki są w miarę zgodne, to problem można uznać za rozwiązany. Sytuacja komplikuje się wtedy, gdy wyniki znacznie od siebie odbiegają;

wykorzystanie w analizie tylko zmiennych jednego ustalonego typu (dominującego w zbiorze zmiennych) odrzucając zmienne innego typu. Wyniki otrzymane na podstawie zbioru zmiennych, uzyskanego w taki sposób, są na ogół bardzo zniekształcone (z uwagi na to, że musimy zrezygnować z części informacji jakie niosą odrzucone zmienne);

pominięcie faktu, że zmienne są mierzone na skalach różnych typów i stosować metody właściwe dla zmiennych jednego typu. Zazwyczaj traktuje się zmienne nominalne i porządkowe tak, jak przedziałowe i ilorazowe i stosuje się techniki właściwe tym skalom;

dokonanie transformacji zmiennych tak, by sprowadzić je do skali jednego typu. Podstawowa reguła pomiaru mówi, że jedynie wyniki pomiaru w skali mocniejszej mogą być transformowane na liczby należące do skali słabszej. Wynika stąd, że należy przekodować wszystkie obserwacje na zmiennych na pomiary na skali najsłabszej. Operacji tej towarzyszy jednak utrata informacji. Proponowane są również procedury wzmacniania skal pomiaru⁵⁶. Są to aproksymacyjne metody przekształcania skal słabszych w silniejsze, opierające się na pewnych dodatkowych informacjach. Z punktu widzenia teorii pomiaru wzmacnianie skal jest jednak niemożliwe, ponieważ z mniejszej ilości informacji nie można uzyskać większej;

posłużenie się metodami (miarami podobieństwa) dopuszczającymi stosowanie zmiennych mierzonych na różnych skalach. Propozycje takiej metodologii można znaleźć w literaturze przedmiotu⁵⁶ aczkolwiek w świetle teorii pomiaru wątpliwe są ich podstawy konstrukcyjne, por. przykładowo Kaufman L., Rousseeuw P., *Finding groups in data: an introduction to cluster analysis*, Wiley, New York 1990s. 32-37, Gordon A., *Classification*, Chapman and Hall, London 1981, s. 25-27)

określonych wartości. W przypadku standaryzacji do przedziału 0-1 (jak w tym przypadku), wszystkie wartości muszą mieścić się w przedziale od 0 do 1.

Podejmując próbę budowy skal przyjęto, że podwymiary kapitału społecznego (poszczególne wskaźniki) to zmienne porządkowe. Zatem odpowiednie konfiguracje wartości tych zmiennych tworzą kolejne jej stopnie. Każdemu z badanych respondentów można więc było, ze względu na uzyskane od niego informacje, przypisać odpowiednie miejsce na skalach. Konstruowanie złożonych wskaźników uwzględniających różne aspekty zasobów kapitału społecznego, pozwala do pewnego stopnia przewyciężyć ograniczenia jednowymiarowego pomiaru. Ma tę przewagę nad pomiarem jednoczynnikowym, że uwzględnia kilka czynników przedstawiając je w syntetycznej postaci. W przypadku wagowania skal kapitału społecznego przyjęto założenie, aby proces ten opierał się na analizach statystycznych, a nie na kryteriach arbitralnych. Obliczono średnie wartości dla poszczególnych pytań (traktowane jako zmienne). Przyjęto średnią arytmetyczną ocen (średnich) dla poszczególnych obszarów tematycznych przyjętych do analizy:

$$\mu_i = \sum_{k=0,1}^K \left(\frac{1}{m_k} \sum_{j=1}^{m_k} S_{ij} \right)$$

Wartości poszczególnych S_{ij} mieszczą się w przedziale (0-1), a zatem ostateczne, średnie wartości μ także są unormowane na przedziale (0-1) i oznaczają ocenę (punkty) nadane w rankingu poszczególnym obiektom.

Jako miernik syntetyczny wskaźnika syntetycznego kapitału społecznego przyjęto, że miara agregatowa tworzona jest na podstawie zmiennych doprowadzonych do porównywalności. Wskaźnik syntetyczny wyznaczony został całościowo dla Polski, jak również oddzielnie dla każdego województwa oraz dodatkowo w podziale na liczbę mieszkańców przypadających na LGD. Obliczono to według wzoru:

$$W_i = \frac{100}{m} \sum_{j=1}^m \alpha_j S_{ij}$$

- gdzie m (liczba cech branych pod uwagę) wynosiła 8 (ilość wskaźników)
- α_j (waga j -tej zmiennej) została ustalona dla każdego wskaźnika zaufania społecznego na stałym poziomie wynoszącym 1, czyli założono, że wszystkie wskaźniki w równym stopniu wpływają na poziom syntetycznego wskaźnika zaufania społecznego, w przypadku gdy do badanej cechy odniesionych została większa ilość pytań badawczych wówczas do poszczególnych składowych przyporządkowano wagi w ten sposób zgodny poziomem rozstępu cechy
- S_{ij} to znormalizowane wartości zmiennych.

Im wyższa wartość wskaźnika, tym wyższy poziom kapitału społecznego danego województwa. Uzyskane wartości można też interpretować jako przeciętny odsetek wartości uzyskanych przez dany

obiekt w stosunku do wartości optymalnej. Im wartość miernika wyższa, tym lepsza pozycja danego regionu na tle wszystkich analizowanych.

3 Wyniki badań

3.1 Ocena stanu aktywności społecznej lokalnych środowisk obszarów wiejskich

Aktywizacja społeczności lokalnej określana jest jako zbiorowe przedsięwzięcie, które wymaga zaangażowania emocjonalnego i wysiłku mieszkańców. Ma charakter procesu, przebiegającego według pewnych etapów, które dotyczą zarówno przygotowania programu, gdzie wytyczony jest cel i kierunki dążeń do celu, jak i jego realizacji wraz z elementami kontroli przebiegu. Kompleksowe rozumienie aktywizacji i rozwoju lokalnego wskazuje zarówno na rolę planowania rozwoju i strategii, a więc przyjętej zasady postępowania w konstrukcji planu i jego realizacji, jak i znaczenie uczestnictwa społecznego w budowaniu lepszej przyszłości własnego środowiska społeczno-kulturalnego i materialnego zamieszkania. Aktywizacja w rozumieniu aktywizacji obywatelskiej związana jest z poszukiwaniem niezależności i autonomii, z chęcią decydowania o własnym losie, identyfikacją ze społecznością i miejscem zamieszkania⁵⁷.

Postawy świadczące o aktywności obywatelskiej i czynnej partycypacji społecznej realizują się na wielu płaszczyznach, w tym⁵⁸:

- politycznej, kiedy to aktywność wyborcza decyduje o tym, jacy ludzie zostaną wybrani do organów lokalnej władzy i czy reprezentować będą interesy niektórych grup czy całej wspólnoty samorządowej. Ponadto zaangażowanie mieszkańców w procesy decyzyjne na szczeblu lokalnym ma istotne znaczenie dla zarządzania sprawami obywateli gminy;
- gospodarczej, bowiem przedsiębiorczość lokalna, rozwijanie inicjatyw prywatnych oraz zespołów współdziałania gospodarczego jest miarą gospodarności i przyczynia się do podnoszenia poziomu życia mieszkańców. Ważną instytucją łączącą zainteresowania mieszkańców i zaangażowanie lokalnych władz w rozwój inicjatyw indywidualnych i grupowych jest np. inkubator przedsiębiorczości;
- ekologicznej, kiedy to lokalna świadomość ekologiczna obiektywizuje się w działaniach mieszkańców chroniących własne środowisko przyrodnicze;
- społecznej, wyrażającej się m. in. w potrzebie organizowania się mieszkańców dla rozwiązywania własnych problemów związanych z miejscem zamieszkania. Są to inicjatywy lokalne, podejmowane działania lokalne dla realizacji np. inwestycji komunalnych, wzajemnej pomocy w trudnych sytuacjach życiowych, rozwijanie więzi sąsiedzkich, organizowanie imprez kulturalnych, sportowych, tworzenie organizacji społecznych – stowarzyszeń, fundacji działających na rzecz całej gminy lub różnych kategorii i grup społecznych, rozwój mediów lokalnych, dbanie o wizerunek gminy, podtrzymywanie lokalnych tradycji, kultury, ale także utrwalanie ogólnonarodowych treści kulturowych i cywilizacyjnych, kultury masowej, europejskiej, globalnej.

⁵⁷ Psyk-Piotrowska E., Aktywizacja i rozwój lokalny jako program i metoda działania na rzecz zmian, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Sociologica 37, 2011, s. 149

⁵⁸ ibidem s. 163

3.2.2 Poziom aktywności społecznej lokalnych społeczności objętych realizacją LSR

Aktywizacja społeczności lokalnych jest jednym z najistotniejszych zjawisk decydujących o charakterze i przyszłości obszarów wiejskich. Zjawisko aktywizacji społeczności lokalnych może być analizowane przez pryzmat dwóch idei. Pierwsza z nich jest teoria zrównoważonego rozwoju. Podejście to dąży do pogodzenia praw przyrody i ekonomii dzięki przyjęciu w działaniach gospodarczych takiego kierunku rozwoju, który jest dostosowany do istniejących uwarunkowań przyrodniczych, tj. potrzeb i woli lokalnych społeczności oraz norm ekologicznych⁵⁹. Drugą z tych teorii jest teoria społeczeństwa obywatelskiego.

Koncepcja ta podkreśla dwa obszary partycypacji obywatelskiej. Pierwszy obejmuje udział w życiu politycznym – w tym korzystanie z prawa wyborczego (biernego i czynnego), przynależność do partii politycznych i działalność w nich oraz sprawowanie funkcji politycznych. Druga płaszczyzna dotyczy aktywności społecznej. Może ona przybierać różne formy – od sporadycznego podejmowania pracy społecznej na rzecz innych (swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta) po bardziej sformalizowane działania w organizacjach obywatelskich (zrzeszenia, fundacje, stowarzyszenia). Przesunięcie akcentów na aktywność i zdolność organizacji ludności zamieszkującej obszary wiejskie przyczyniło się do wyłonienia nowego paradygmatu rozwoju obszarów wiejskich zakładającego wykorzystanie lokalnych zasobów, wizji, pomysłów w celu poprawy sytuacji wsi i jej mieszkańców. Zgodnie z tym podejściem aktywizacja społeczności lokalnej i jej zdolność do podejmowania decyzji uwzględniających interesy możliwie jak najszerszych warstw społeczeństwa staje się warunkiem koniecznym dalszego rozwoju⁶⁰.

Jak już to zostało wcześniej wspomniane jednym z kluczowych aspektów działania LGD są działania na rzecz aktywizacji społeczności lokalnej. Należy w tym miejscu zauważyć, że współzależność oddolnej aktywności i funkcjonowania partnerstw nie jest tak oczywista, jak to się wydaje na pierwszy rzut oka. Partnerstw te muszą połączyć dwa odrębne i często opozycyjne zakresy działania, tj. działalność oddolną, bazującą na zaangażowaniu mieszkańców wsi, oraz wymogi formalne i instytucjonalne związane z wykorzystaniem publicznych środków. Sytuacja ta stwarza potencjalnie niebezpieczeństwo swoistego rozdwojenia lokalnej grupy, która w obrębie jednej organizacji musi pogodzić interesy i racjonalności lokalnych działaczy, organizacji społecznych i instytucji samorządu publicznego⁶¹.

Jednym z założonych celów prowadzonych badań było zdiagnozowanie poziomu aktywności społeczności lokalnych. Badaniem nie zostali objęci mieszkańcy obszarów, na których działa LGD. Opinie dotyczące poziomu aktywności lokalnych społeczności uzyskano pośrednio poprzez

⁵⁹ Urban S., Rola ziemi w rolnictwie zrównoważonym a aktualne jej zasoby w Polsce, *Acta Agraria et Silvestria*, Series Agraria, Sekcja Ekonomiczna, 2003, Vol. XL, s. 25-36.

⁶⁰ Knieć, W., Goszczyński, W. (2011). Uwarunkowania procesów aktywizacji społeczności wiejskich: wyniki badań nad lokalnymi grupami działania oraz grupami partnerskimi. *Polityka Społeczna*, numer specjalny: Aktywizacja społeczna a rozwój społeczności: zasoby, kompetencje, partnerstwo, s. 24.

⁶¹ Zajda K. (2010), *Lokalne Grupy Działania jako nowa forma współpracy mieszkańców wsi*, w: H. Podedworna (red.), *Nowe inspiracje socjologii wsi*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 205.

przedstawicielei LGD. W zgodnej opinii przebadanych członków LGD poziom aktywności społeczności lokalnych jest niski. Tylko niewielkie grupy mieszkańców udaje się skutecznie zaaktywizować do działania.

znieczulica panuje, ludzie często nie zwracają uwagi, że komuś coś źle się dzieje, (...), że na przykład są biedne dzieci, co są niedożywione. Zdarzają się sytuacje, że ktoś na to zwraca uwagę, ale czasami latami ktoś ma takie problemy i większość przymyka na to oczy

FGI2

Spostrzeżenia tego typu potwierdzają również inne badania dotyczące problematyki aktywności społecznej na obszarach wiejskich. Jak wynika z badań przeprowadzonych w 2014 r przez CBOS na próbie 422 mieszkańców wsi, niemal 70% respondentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy nie poświęciło ani razu swojego wolnego czasu na dobrowolną i nieodpłatną pomoc na rzecz osób nieznanomych. Jeszcze bardziej niepokojąco wygląda sytuacja w zakresie zaangażowania w działania pomocowe w ramach organizacji pozarządowych (np. stowarzyszeń lub fundacji), instytucji Kościoła czy innych organizacji (np. w komitetów rodzicielskich, kół parafialnych, OSP, związków zawodowych, klubów, kół gospodyń wiejskich i in.). W tym przypadku prawie 80% respondentów odpowiedziało negatywnie na pytanie czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy poświęciło swój wolny czas na dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz tych organizacji. Podobna liczba ankietowanych wskazuje, że nie wykazywała tego typu aktywności w odniesieniu do lokalnej społeczności, czy środowiska naturalnego⁶².

Przedstawiciele LGD wskazują, że istnieje silna korelacja pomiędzy wiekiem, a poziomem aktywności społecznej mieszkańców. Większość badanych zdecydowanie wskazuje, że dominującą grupą aktywnych działaczy są seniorzy (50+). Zależność tą potwierdzają również inne badania dotyczące aktywności społeczności lokalnych⁶³.

grupy najbardziej aktywne, to są seniorzy, 50+, co nie rokuje najlepiej (...).ciężko z młodzieżą

ID14

Z przeprowadzonych badań wynika, że niemal wszystkie LGD podejmują działania w zakresie animacji społeczności lokalnej. Żaden z respondentów nie wskazał, że reprezentowane przez niego partnerstwo nie prowadzi takich działań. Natomiast 4 % miało trudność we wskazaniu jednoznacznej odpowiedzi. Szczegółowy rozkład opinii LGD na to zagadnienie zaprezentowano w poniższej Tabeli .

Tabela 8. Prowadzenie działań w zakresie animacji społeczności lokalnej przez LGD (warsztaty, szkolenia, akcje promocyjne, itd.)

	Częstość	Procent
Tak	154	96,3
Nie	0	0,0

⁶² CBOS, Komunikat z badań, Aktywność społeczna Polaków, Nr 60/2014

⁶³ por. np. Thlon M. (red.), Piotrowski M., Bukowski A., Metodologia obliczania wskaźnika monitorowania celu 4 Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) „Poziom wzajemnego zaufania”, Lublin 2015

	Częstość	Procent
Trudno powiedzieć	6	3,8
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Równie wysoko respondenci oceniają jakość podejmowanych przez siebie działań. Niemal wszyscy respondenci są zdania że ich aktywność w zdecydowany sposób wpływa na aktywizację społeczności lokalnej. Wyniki w tym zakresie zawarto w poniższej Tabeli 9.

Tabela 9. Ocena działań LGD w zakresie aktywizacji społeczności lokalnych

	Częstość	Procent
1. Zdecydowanie nie	1	0,6
2. Raczej nie	1	0,6
3. Trudno powiedzieć	8	5,0
4. Raczej tak	51	31,9
5. Zdecydowanie tak	99	61,9
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

W badaniach jakościowych respondenci wskazali sfery życia w które mieszkańcy zamieszkujący obszary działania LGD angażują się najmocniej. Wśród najczęściej pojawiających się wskazań można wyróżnić:

- organizacja imprez integrujących lokalną społeczność (często związanych z celebrowaniem lokalnych tradycji

Takie dożynki, to wtedy też się angażują, bo to kobiety i ciasta pieką, biorą udział w konkursach i wieńce, takie tradycyjne związane z miejscowością, (...) pięknie się panie angażują, robią imprezy Wielkanoc z tradycją, od wielu lat, też tam te pisanki to miesiąc przed malują przygotowują, angażują się mocno.

IDI1

kiedy trzeba, nie wiem, zrobić jakieś uroczystości lokalne, gminne, kościelne, to wtedy jakoś ten czyn społeczny bardziej działa. No i generalnie są takie imprezy robione rokrocznie, cykliczne, wtedy jak gdyby dana wieś żyje. Od Dożynek, do Wigilii, od Wigilii, do Dnia Kobiet, od Dnia Kobiet, do Majówki, potem Dożynki, i tak w kółko

IDI4

- animacja działań o charakterze kulturalnym

zdecydowanie ochrona dóbr kultury niematerialnej, czyli to są zespoły śpiewacze,(...), grupy teatralne, odtwarzanie dawnych zwyczajów, pielęgnowanie tych tradycji

IDI11

są w miarę aktywne, jeżeli chodzi o organizację jakichś koncertów. [koncerty pod nazwą] Pogodne Wieczory na przykład w niedziele

IDI6

- rozwój infrastruktury (w tym turystycznej)

Myślę, że w podejmowaniu wspólnych inicjatyw na rzecz jakichś drobnych remontów obiektu użyteczności publicznej, w której się spotykają. Tego typu działania

IDI9

Turystyka (...) przede wszystkim, czyli tworzenie atrakcji na obszarze gminy (...) żeby zachęcić turystę do przyjazdu tutaj po raz kolejny

IDI27

- działania promujące rozwój kultury fizycznej i sportu

ludzie [sportu], są zaangażowani mocno w tę swoją działalność(...) np. stowarzyszenia sportowe będą szukały środków na swoją działalność. (...) mamy tu kluby bokserskie, i in. które zajmują się turystyką rowerową ...

IDI14

Bardziej szczegółowo do tej kwestii odnieśli się respondenci w badaniach ilościowych. Szczegółowe wskazania ankietowanych obrazujące realizację działań przez LGD w ramach Osi 4 LEADER w zakresie aktywizacji społeczności lokalnej i rozwoju obszaru zawarto w poniższej Tabeli 10.

Tabela 10. Realizacja działań przez LGD w ramach Osi 4 LEADER w zakresie aktywizacji społeczności lokalnej i rozwoju obszaru

	Częstość wskazań twierdzących	Procent
Odnowa i rozwój wsi, w tym:	98	94,2
• budowa, przebudowa, remont lub wyposażenie budynków pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, z wyłączeniem szkół, przedszkoli i żłobków	94	90,4
• budowa, przebudowa, remont lub wyposażanie obiektów małej architektury lub targowisk	52	50,0
• budowa, przebudowa, remont przeznaczonych do użytku publicznego ścieżek rowerowych, szlaków pieszych, placów zabaw, miejsc rekreacji oraz obiektów sportowych, z wyłączeniem sal sportowych przeznaczonych wyłącznie dla szkół lub przedszkoli	89	85,6
• zakup towarów służących przedsięwzięciom związanych z kultywowaniem tradycji społeczności lokalnych lub tradycyjnych zawodów	21	20,2
• kształtowanie obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych	63	60,6
• urządzenie i porządkowanie terenów zielonych, parków lub	64	61,5

	Częstość wskazań twierdzących	Procent
innych miejsc wypoczynku		
• budowa, przebudowa lub remont infrastruktury turystycznej	64	61,5
• zagospodarowanie zbiorników i cieków wodnych w celu wykorzystania ich do rekreacji lub w celu poprawy estetyki miejscowości	27	26,0
• rewitalizacja budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków	45	43,3
• zakup i odnawianie obiektów charakterystycznych dla danego regionu lub tradycji budownictwa wiejskiego i ich adaptacja na cele publiczne	10	9,6
• budowa, przebudowa, remont lub wyposażanie obiektów budowlanych przeznaczonych na cele promocji lokalnych produktów i usług, w tym pawilonów, punktów wystawowych, sal ekspozycyjnych lub witryn	12	11,5
• odnawianie elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej, wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków i odnawianie cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków	48	46,2
• wyburzanie i rozbiórka zdewastowanych obiektów budowlanych w celu uporządkowania terenu w miejscowości, jeżeli niemożliwe jest ich odnowienie i dalsze użytkowanie	4	3,8
• zakup materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich	4	3,8
• zakup sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji	41	39,4
• koszty ogólne, które są bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji	44	42,3
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, w tym:	87	83,7
• usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa	58	55,8
• usługi dla ludności	66	63,5
• sprzedaż hurtowa i detaliczna	9	8,7
• rzemiosło lub rękodziełnictwo	2	1,9
• roboty i usługi budowlane oraz instalacyjne	12	11,5
• usługi turystyczne oraz związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem	43	41,3
• usługi transportowe	6	5,8
• usługi komunalne	6	5,8
• przetwórstwo produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych	5	4,8
• magazynowanie lub przechowywanie towarów	7	6,7
• wytwarzanie produktów energetycznych z biomasy	4	3,8
• rachunkowość, doradztwo lub usługi informatyczne	2	1,9
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	94	90,4
• usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa	23	22,1
• usługi dla ludności	81	77,9
• sprzedaż hurtowa i detaliczna	14	13,5

	Częstość wskazań twierdzących	Procent
• rzemiosła lub rękodzielnictwa;	2	1,9
• roboty i usługi budowlane oraz instalacyjne	28	26,9
• usługi turystyczne oraz związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem	36	34,6
• usługi transportowe	8	7,7
• usługi komunalne	5	4,8
• przetwórstwo produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych	5	4,8
• magazynowanie lub przechowywanie towarów	10	9,6
• wytwarzanie produktów energetycznych z biomasy;	1	1,0
• rachunkowość, doradztwo lub usługi informatyczne	4	3,8
Tzw. małe projekty	99	95,2
• organizacja szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym	78	75,0
• promocja i rozwój lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej	77	74,0
• rozwój agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich	51	49,0
• tworzenie, rozwój, przetwarzanie, wprowadzania na rynek oraz podnoszenie jakości produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach	12	11,5
• organizacja imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych	97	93,3
• zakup i nasadzenia tradycyjnej roślinności oraz starych odmian roślin	10	9,6
• zakup urządzeń i sprzętu (w tym komputerów z dostępem do Internetu) i ich udostępnianie społeczności wiejskiej w celu podniesienia jakości życia ludności	51	49,0
• renowacja, zabezpieczenia i oznakowania przydrożnych kapliczek, pomników przyrody, odkrywek geologicznych i innych miejsc i budowli	44	42,3
• odnawianie elewacji prywatnych budynków (wpisanych w rejestr zabytków), ogrodzeń itp.	15	14,4
• Zakup strojów, eksponatów i innego wyposażenia dla zespołów artystycznych, zespołów folklorystycznych oraz innych grup i zespołów kultywujących miejscowe tradycje	76	73,1
• inwestycje służące utrzymaniu i kultywowaniu tradycyjnych zawodów i rzemiosła lub służących wspieraniu twórczości lokalnej lub ludowej	31	29,8
• budowa/odbudowa małej infrastruktury turystycznej	82	78,8
• zakup wyposażenia świetlic wiejskich i ich remont	95	91,3

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI

W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że w ocenie samych LGD, w zdecydowanie większym stopniu partnerstwa oddziałują na aktywność sektora społecznego w lokalnej społeczności aniżeli na aktywność sektora gospodarczego. Oceny ankietowanych w tym obszarze zaprezentowano w poniższych Tabelach.

Tabela 11. Ocena wpływu LGD na aktywność przedstawicieli sektora społecznego w społeczności lokalnej (np. inicjatywy obywateli, udział w życiu społeczności lokalnej, wzrost liczby organizacji pozarządowych)

	Częstość	Procent
1. Zdecydowanie nie	0	0,0
2. Raczej nie	3	1,9
3. Trudno powiedzieć	5	3,1
4. Raczej tak	61	38,1
5. Zdecydowanie tak	91	56,9
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Tabela 12. Ocena wpływu LGD na aktywność przedstawicieli sektora gospodarczego w społeczności lokalnej (np.: rolników, małych i średnich przedsiębiorców)

	Częstość	Procent
1. Zdecydowanie nie	1	,6
2. Raczej nie	10	6,3
3. Trudno powiedzieć	20	12,5
4. Raczej tak	83	51,9
5. Zdecydowanie tak	46	28,8
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Według respondentów istotne znaczenie w zwiększaniu aktywność sektora społecznego w społeczności lokalnej mają wszelkiego rodzaju spotkania (szkolenia, imprezy integracyjne, warsztaty, wizyty studyjne, spotkania informacyjne, festyny, jarmarki, itp.). Znaczącą rolę odgrywają również nabory projektów, w następnym ich realizacja, zwłaszcza tzw. "małych projektów". W tym celu warto wykorzystać również konkursy obejmujące swym zakresem różne dziedziny życia społecznego, które aktywizują aktywność społeczności lokalnych, umożliwiają zaspakajanie potrzeb społecznych i kulturalnych, przyczyniają się do zachowania tożsamości społeczności wiejskiej oraz kultywowania tradycji, podnoszą jakość życia mieszkańców i integrują społeczność.

Źródło: opracowanie własne na podst. ankiet audytoryjnych.

W opinii członków LGD wpływ na zwiększenie aktywności gospodarczej miały przede wszystkim szkolenia i realizacja projektów, których celem był rozwój mikroprzedsiębiorstw.

Źródło: opracowanie własne na podst. ankiet audytoryjnych.

Nieco gorzej wygląda sytuacja w kontekście stopnia realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, w tym przypadku już tylko nieco ponad 25% badanych uważa, że jest on zdecydowanie dobry. Szczegółowe wyniki przedstawiono w poniższej Tabeli 13.

Tabela 13. Ocena stopnia realizacji LSR w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości (np. utworzenia nowego lub/i rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa)?

	Częstość	Procent
1. Zdecydowanie źle	2	1,3
2. Raczej źle	12	7,5
3. Trudno powiedzieć	38	23,8
4. Raczej dobrze	67	41,9
5. Zdecydowanie dobrze	41	25,6
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Przeszkodą w realizacji LSR były przede wszystkim uregulowania prawne. Realizując projekty przedsiębiorcy zmuszeni byli zmierzyć się z zawiłymi procedurami, biurokracją, długim okresem weryfikacji wniosków, a w przypadku uzyskania dofinansowania długim okresem oczekiwania na refundację poniesionych kosztów. Respondenci narzekali również na współpracę z ARiMR. Zwrócono również uwagę na nietrafnie opisanie zadań w LSR, nie spełniające wymagań rynku lokalnego i nie w pełni odpowiadające na potrzeby środowiska.

Źródło: opracowanie własne na podst. ankiety audytoryjnych.

Wśród innych problemów wskazywanych przez respondentów były takie jak np.: ograniczenia wynikające z przepisów prawnych, brak stałości prawa, tj. zmiana przepisów w trakcie rozpatrywania wniosku, niespójność wytycznych oraz biurokracja. Bariery występujące po stronie LGD to przede wszystkim braki kadrowe oraz ograniczone uprawnienia LGD.

Źródło: opracowanie własne na podst. ankiet audytoryjnych.

Ważnym elementem funkcjonowania LGD wpływającym na aktywność społeczną są działania pobudzające inwestycje infrastrukturalne, stanowiące zaplecze materialne umożliwiające/ułatwiający lokalnej społeczności procesy integracji i samoaktywizacji. W opinii respondentów widoczna jest bardzo wyraźna zależność pomiędzy działaniami podejmowanymi przez LGD, a liczbą osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w obszarze LGD. Praktycznie wszyscy badani dostrzegają taki wpływ, z czego prawie połowa określa go jako zdecydowany. Poniższa Tabela 14 prezentuje szczegółowe zestawienie wyników badania w tym zakresie.

Tabela 14. Ocena wpływu LGD na wyraźny wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w obszarze LGD

	Częstość	Procent
1. Zdecydowanie nie	0	0,0
2. Raczej nie	1	0,6
3. Trudno powiedzieć	22	13,8
4. Raczej tak	62	38,8
5. Zdecydowanie tak	75	46,9
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

W opinii samych LGD ich działania ukierunkowane na aktywizację lokalnej społeczności są wykonywane z dużym zaangażowaniem. Ponad 77 % ankietowanych zdecydowanie uważa, że LGD dostarcza kompletnej i rzetelnej informacji potrzebnej do załatwienia sprawy lub/i pomocy w rozwiązaniu problemu.

Tabela 15. Ocena działalności LGD – LGD dostarcza kompletnej i rzetelnej informacji potrzebnej do załatwienia sprawy lub/i pomocy w rozwiązaniu problemu

	Częstość	Procent
Zdecydowanie się zgadzam	124	77,5
Raczej się zgadzam	25	15,6
Trudno powiedzieć	10	6,3
Raczej się nie zgadam	1	0,6
Zdecydowanie się nie zgadam	0	0,0
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Prawie 86 % respondentów zdecydowanie deklaruje, że pracownicy biura LGD w razie problemów szybko reagują i służą wsparciem.

Tabela 16. Ocena działalności LGD – pracownicy biura LGD w razie problemów szybko reagują i służą wsparciem

	Częstość	Procent
Zdecydowanie się zgadzam	137	85,6
Raczej się zgadzam	18	11,3
Trudno powiedzieć	3	1,9
Raczej się nie zgadam	2	1,3
Zdecydowanie się nie zgadzam	0	0,0
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Potwierdzają to również wyniki badań jakościowych, w ramach których uczestnicy przedstawiali bezpośrednie przykłady tego typu pomocy.

Jeden z przykładów dotyczył sytuacji przed targami turystycznymi na których LGD miało promować lokalne gospodarstwa agroturystyczne. Zainteresowani mieli dostarczyć ulotki, foldery itp., ale przynajmniej część nie miała zupełnie koncepcji w jaki sposób należy to zrobić. W tej sytuacji szybkiej i efektywnej pomocy dostarczył przedstawiciel LGD zwracając uwagę, że mieszkańcy zbyt rzadko zwracają się o pomoc w problemowych sytuacjach.

Mówię do tej pani, jak pani chce, ja pani pomogę, przyniesie pani 3 zdjęcia, krótki opis, ja pani zrobię. Usiadła ze mną, poświęciłem jej 20 minut, zrobiłem szybko ulotkę, mówię, proszę... tutaj na tej stronie 1000 sztuk ulotek kosztuje 115 złotych, ja mogę pani napisać, na panią wystawię, pani opłaci, przyniesie mi kwit, ja wyślę, nic nie chce uczestniczyć. Była zszokowana, że jej pomogłem, a z drugiej strony dostała od razu 1000 ulotek, fajnie, bo jest, ale brakuje tego, żeby ktoś przyszedł, jak nie umie tego zrobić, to żeby przyszedł, powiedział.

FG12

Inny przykład wskazuje, że nawet w sytuacji trudności finansowych potencjalnego beneficjenta istnieją możliwości pomocy w realizacji zamierzeń.

przyszła do nas emerytka z klubu literackiego, żeby ona chce napisać wniosek (...) z małych projektów, (...) przedstawiam, co trzeba zrobić. Mówię, że mogę pomóc, tylko mówię, że to trzeba przedtem założyć środkami. To oni żadnych środków nie mają (...). Stwierdziłam, że nie ma z czym starować, kredyt, pytam się, czy zechce wziąć, nie są w stanie, są emeryci i tak dalej. Narzeka, że mają tyle wierszy. Ja mówię, to możemy się zastanowić nad tym, żeby na przykład pomóc (...) w ten sposób, że wydamy te wiersze. Zrobimy konkurs, wydamy wiersze, dla państwa to będzie efekt dodany (...) bardzo się ucieszyli z tego pomysłu, powstał tomik wierszy.

FG12

Niemal 80% badanych LGD jest zadeklaruje zdecydowaną otwartość na współpracę z innymi podmiotami. (patrz Tabela). Przy czym jak wskazują wyniki badań jakościowych partnerstwa są otwarte na współpracę zarówno z podmiotami instytucjonalnymi jak i osobami fizycznymi

jako lokalna grupa działania nie traktujemy, czy to osoba fizyczna przychodzi, czy stowarzyszenie, czy gmina... jakoś inaczej kogoś. Do tej pory tak się nie zdarzyło, żeby był inaczej potraktowany, gorzej...

FGI2

Tabela 17. Ocena działalności LGD – LGD jest otwarte na współpracę z innymi podmiotami

	Częstość	Procent
Zdecydowanie się zgadzam	126	78,8
Raczej się zgadzam	28	17,5
Trudno powiedzieć	4	2,5
Raczej się nie zgadam	1	0,6
Zdecydowanie się nie zgadam	1	0,6
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

3.2.3 Przyczyny niskiej aktywności środowisk lokalnych

Jednej z przyczyn niskiego poziomu aktywności społeczności lokalnych upatruje się w historii. Spuścizną minionego ustroju jest niewątpliwie: wysoki poziom nieufności, postrzeganie instytucji władz jako siły wrogiej społeczeństwu, wykorzenienie z tradycji i wzorów obywatelskich, zaszczepienie postawy roszczeniowej wobec państwa i innych obywateli oraz skompromitowanie pojęcia pracy społecznej.

Wytworem realnego socjalizmu był homo sovieticus – bezwolny członek kolektywnego społeczeństwa, oraz „socjologiczna próżnia”, której w dużym stopniu nadal doświadczamy. Okres realnego socjalizmu rozwinął antyobywatelską mentalność. Utrwalił bowiem zaborowe dziedzictwo traktowania państwa jak tworu obcego czy wręcz wrogiego oraz przyzwyczaił, że akceptowalne społecznie jest czerpanie możliwie wielu korzyści dla siebie (świadczenia, zapomogi, renty) i dawanie jak najmniej w zamian⁶⁴.

Tezę tą potwierdzają przeprowadzone badania jakościowe. Respondenci jednoznacznie wskazują, że uwarunkowania związane z nawykami funkcjonowania obywateli w obszarze realnego socjalizmu odcisnęły na nich swoje piętno.

Otwarcie mówiąc parę lat pracowałem w takiej wsi, były PGR, i to jest właśnie pozostałość... Ja nie lubię używać słów „system komunistyczny”, bo w tamtych czasach, bo do komunizmu to nam bardzo daleko było. Ci ludzie byli właśnie w tym systemie nauczeni, że oni mają wszystko podane, coś im się należy.

To między innymi też się bierze z takiego schematycznego myślenia [rodem z PRL], że mi się należy, niech ktoś inny zrobi.

Takich przypinających sobie ordery na piersi, którzy nie rozbili nic, jest sporo

FGI1

⁶⁴ Kinowska, Z., Kondycja społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Infos zagadnienia społeczno-gospodarcze, (22), 1-4/2012.

W porównaniu z innymi państwami postkomunistycznymi wskaźniki frekwencji wyborczej są w Polsce na wyraźnie niższym poziomie i jest to zjawisko trwałe. Niespodziewanie po przemianach ustrojowych w 1989 r. Polacy masowo wycofali się ze sfery politycznej. Jednym z przejawów tego fenomenu jest absencja wyborcza⁶⁵. Można by sądzić, że środowisko wiejskie, które charakteryzuje się mniejszą anonimowością i większym uwrażliwieniem na kwestie społeczne, różni się in plus pod względem stabilności wyborczego uczestnictwa od bardziej anonimowych społeczności miejskich. Tymczasem mieszkańcy wsi polityką interesują się mniej niż przeciętny mieszkaniec miasta. Niktę lub wręcz żadne zainteresowanie tą sferą życia deklaruje ponad połowa mieszkańców wsi (52%), a jedynie co piętnasty określa swoje zainteresowanie wydarzeniami politycznymi jako duże (7%). Małe zainteresowanie polityką i dystans wobec tej sfery życia niesie ze sobą szereg niekorzystnych – z punktu widzenia jakości partycypacji obywateli w procedurach demokratycznych – zjawisk. Osoby niezainteresowane sferą polityki, siłą rzeczy, na ogół mają niższe kompetencje polityczne, trudniej dokonywać im trafnych i satysfakcjonujących je same wyborów politycznych, i – co się z tym wiąże – rzadziej uczestniczą w procedurach demokratycznych⁶⁶.

Spostrzeżenie to również znajduje potwierdzenie w stanowisku respondentów zaprezentowanym w badaniach jakościowych.

[wcześniej w czasach PRL] oni pewnie myśleli, po co my będziemy głosować, (...). To jest ta pozostałość negatywna

FGI1

Dopóki społeczeństwo nie zacznie się utożsamiać z tą władzą, którą w demokratycznych wyborach jednak wybiera przy różnej frekwencji, zwłaszcza w wyborach lokalnych to ta frekwencja czasami jest wyższa, czasami niższa, bo ok. 50% to to też jednaka pokazuje, że jest cały czas brak zaufania do władzy

FGI5

Na tle ogółu społeczności wiejskiej przedstawiciele LGD prezentują znacznie wyższy poziom aktywności w tym zakresie. Ponad 50 % ankietowanych bierze czynny udział w życiu politycznym wspierając w czasie kampanii wyborczych startujących kandydatów w stopniu dużym lub bardzo dużym, a mniej niż 40% w ogóle się nie angażuje. Poniższa Tabela zawiera zestawienie uzyskanych wyników w tym zakresie.

Tabela 18. Ocena aktywności obywatelskiej – udział w kampanii wyborczej poprzez wsparcie działań danego kandydata

	Częstość	Procent
W bardzo dużym stopniu	20	12,5
W dużym stopniu	33	20,6
Przeciętnie	35	21,9
W niewielkim stopniu	21	13,1
W bardzo niewielkim stopniu	12	7,5

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Komunikat CBOS, Postawy mieszkańców wsi wobec polityki, nr 30/2014.

	Częstość	Procent
Nie angażuję się	39	24,4
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Wśród czynników determinujących pasywność społeczną wymienia się też upartyjnienie życia politycznego, w tym zwłaszcza samorządów terytorialnych. Pociąga ono za sobą destrukcyjne upolitycznianie podmiotów społeczeństwa obywatelskiego, które współpracują z samorządami. Niechęć Polaków do polityki jako takiej również odgrywa negatywną rolę, kładzie się bowiem cieniem na stosunku do organizacji współpracujących z lokalnymi władzami. Trzeba też wymienić kwestię przyznawania środków publicznych organizacjom pozarządowym, które często otrzymują fundusze za pośrednictwem władz lokalnych. Taka procedura może prowadzić do powstawania niezdrowych zależności, dlatego szczególnie ważna jest przejrzystość mechanizmów przyznawania dotacji, a także dywersyfikacja źródeł finansowania organizacji pozarządowych.

Bierność społeczna Polaków postawiła pod znakiem zapytania powszechnie na początku transformacji wyobrażenia o wyjątkowych prodemokratycznych, obywatelskich atrybutach polskiego społeczeństwa. Stan ten jest poważną przeszkodą w tworzeniu kapitału społecznego budowanego na zaufaniu i więziach społecznych.

Do najważniejszych i zarazem najtrudniejszych do zmiany zaliczyć należy bariery na poziomie świadomościowym jednostek i bariery dotyczące tworzenia się kapitału społecznego. W przeciwieństwie do wymienionych wyżej przeszkód natury organizacyjno-prawnej, na te bardzo trudno wpłynąć, a ich zmiana wymaga czasu. Można wskazać przede wszystkim deficyt zaufania społecznego, brak poczucia wpływu na sytuację w kraju czy nawet swojej społeczności lokalnej, brak wiary w skuteczność działań obywatelskich. W grupie czynników mentalnościowych niesprzyjających budowaniu etosu obywatelskiego są też konsumpcjonizm, indywidualizm oraz silne zorientowanie na sukces w sferze materialnej. Ze względu na ogromne znaczenie tego czynnika warto przyrzeć się bliżej kwestii zaufania społecznego. Niski poziom zaufania do rządzących nie jest polską domeną, aczkolwiek Polaków cechuje szczególnie wysoka nieufność tak wobec instytucji państwa, jak i wobec siebie nawzajem. Jak wynika z przeprowadzonych badań zaledwie 4,4 % respondentów na bardzo duże zaufanie do władz lokalnych.

Tabela 19. Ocena poziomu zaufania do władz lokalnych

	Częstość	Procent
Bardzo duże zaufanie	7	4,4
Duże zaufanie	49	30,6
Trudno powiedzieć	43	26,9
Małe zaufanie	34	21,3
Bardzo małe zaufanie	11	6,9
Brak zaufania	16	10,0
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Jeszcze gorzej jest w przypadku uogólnionego zaufania do nieznanymi, tam odsetek określających swój poziom zaufania jako bardzo duży sięga zaledwie 1,3%.

Tabela 20. Ocena poziomu zaufania do obcych ludzi

	Częstość	Procent
Bardzo duże zaufanie	2	1,3
Duże zaufanie	16	10,0
Trudno powiedzieć	65	40,6
Małe zaufanie	46	28,8
Bardzo małe zaufanie	14	8,8
Brak zaufania	17	10,6
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Podobne wnioski można wysunąć analizując wyniki badań jakościowych. Respondenci jednoznacznie wskazują na problem braku zaufania jako jedną z kluczowych niskiego poziomu aktywności społecznej mieszkańców obszarów wiejskich.

ten brak zaufania, o czym mówiliśmy, też może powodować zamykanie się na siebie.

IDI28

jeżeli nie mamy wzajemnego pełnego zaufania do siebie to niechętnie angażujemy

IDI23

z braku zaufania do siebie członków wynika też małe zaangażowanie

IDI21

Osobną grupę barier aktywności obywatelskiej, których minimalizowanie wymaga czasu i długofalowych działań, stanowią czynniki makrostrukturalne. Budowę społeczeństwa obywatelskiego utrudnia niedobór: rozwiniętej nowej klasy średniej, która w dojrzałych demokracjach stanowi społeczne i finansowe zaplecze organizacji pozarządowych oraz brak wystarczającego prawnego, finansowego i organizacyjnego wsparcia dla tych organizacji przez administrację państwową. Pasywności obywatelskiej sprzyjają ubóstwo, długotrwałe bezrobocie, dyskryminacja z powodu odmienności, które prowadzą do marginalizacji i wykluczenia społecznego.

im bardziej społeczeństwo zamożne tym ten poziom aktywności jest większy. Im to społeczeństwo jest mniej zamożne tym ten poziom aktywności jest mniejszy

IDI23

tutaj obszary są bardzo biedne (...) ludzie się [wycofywali]

FGI2

Niekorzystne z punktu widzenia tworzenia społeczeństwa obywatelskiego w Polsce są też masowe migracje zarobkowe, które wiążą się z i rozbijaniem sieci społecznych. Zjawisko to szczególnie dotyka społeczności lokalnych⁶⁷.

⁶⁷ Kinowska, Z., Kondycja społeczeństwa..., op.cit.

3.2.4 Bariery rozwoju aktywności lokalnych społeczności

Analizę barier rozwoju aktywności przeprowadzono w oparciu o wyniki badań jakościowych oraz ilościowych, a następnie dokonano syntezy uzyskanych wyników.

Zidentyfikowane na podstawie przeprowadzonych badań jakościowych bariery rozwoju aktywności lokalnych społeczności można sklasyfikować do kilku najważniejszych kategorii, a mianowicie:

1. Niedostateczne środki finansowe – rozumiane dwu płaszczyznowo, z jednej strony jako niewystarczające środki w dyspozycji LGD, a z drugiej brak środków na pokrycie niezbędnego wkładu własnego niezbędnego do wystartowania w postępowaniu konkursowym.

barierą jest na pewno zawsze problem pieniędzy, czyli że na przykład jest wymagany wkład własny
IDI5

główne bariery z punktu widzenia naszego, to są przeszkody w uzyskaniu dofinansowania. Pieniądze są głównym czynnikiem, bez pieniędzy jednak mało rzeczy się da wykonać
IDI8

[bariery] przede wszystkim finansowe (...) także problem zaliczkowania [w ramach programów wsparcia]
IDI17

główną barierą to była bariera finansowa
IDI23

Poziom procentowy środków na przedsiębiorczość jest (...) nieduży, (...) niecałe 9 % tylko, ale (...) wyłącznie dlatego że... warunki tych wniosków były bardzo trudne (...) trzeba było mieć wkładu własnego 50 % (...) i VAT był kosztem niekwalifikowalnym, i jeszcze jedna rzecz: nie było prefinansowania, trzeba wszystko na początku swoimi środkami założyć, potem był zwrot (...) tutaj obszary są bardzo biedne (...) nikt nie ma takiej gotówki, żeby wszystko zrealizować i ludzie się [wycofywali, nikt nie będzie] (...) Czekać na gotówkę rok (...), czasami do 2 lat
FGI2

2. Bariery natury mentalnej – pesymizm, zniechęcenie do działania, wzajemna niechęć, stereotypy

brak zaangażowanie społecznego, zawsze „a, to nie wypali, to się nie uda” itd., jest pewien taki pesymizm
IDI3

bariera społeczna jakaś taka, na zasadzie, że nie lubimy się, tu u mnie, mówię, są takie środowiska, które się nie lubiły od zawsze
IDI4

społeczności lokalne, które jakby powiedzmy nie mają chęci. Bo jak ten nie robi, ten nie robi, to co ja sam będę robił. Pieniądze są głównym czynnikiem, ale chęci następnym

IDI8

Głównymi barierami jest często niechęć może wszystkich mieszkańców do inicjatyw

IDI9

wszystko siedzi w głowie. Tak naprawdę główną barierą, jest chęć działania na rzecz tej lokalnej społeczności

IDI14

różnego rodzaju stereotypy, z którymi walczymy, to są środowiska wiejskie kobiet, to jest bardzo trudna praca, aby kobiety były traktowane podmiotowo, to jest ogromna praca na wsi, to są główne bariery

IDI20

To między innymi też się bierze z takiego schematycznego myślenia, że mi się należy, niech ktoś inny zrobi

FGI1

są (...) sołectwa, gdzie na powiedzmy 200 uprawnionych przychodzi 6 na zebranie decydując o podziale małych czasami środków na daną wieś

FGI1

3. Podejmowane działania są niedostosowane do potrzeb lokalnej społeczności

trzeba zapytać tych ludzi, jeśli już się im organizuje coś, czego oczekują, bo czasami coś jest zorganizowane za duże pieniądze, ale nie tego oczekiwali, więc trzeba wiedzieć, czego ludzie chcą

IDI1

miałam przykład takiego projektu gdzie my zdecydowaliśmy o jakiejś tam inicjatywie a to się trochę minęło z rzeczywistością, bo jednak nie było potrzeby takiej jak nam się wydawało

FGI1

4. Niska świadomość o potrzebie aktywności społecznej.

Jedną z barier jest to, że podaje się wszystko gotowe, zrobione, to hamuje ludzi, zapraszamy was na imprezę, od początku do końca, ludzi nic nie obchodzi, wszystko jest zapłacone ze środków budżetu gminy, niewiele więcej wiedzą, nie angażowali się

IDI1

Zrobiłam imprezę u siebie to miałam więcej ludzi [do pomocy] z Polski niż powiedzmy tubylców

FGI1

5. Brak zaufania, niskie poczucie solidarności

Brak zaufania, to znaczy to zaufanie jest jedną z głównych barier

IDI7

Główną barierą rozwoju aktywności lokalnej jest po pierwsze niski stopień zaufania społecznego

IDI12

6. Słabo rozwinięta infrastruktura społeczna

bariery, to przede wszystkim to, że nie mają kąta [na wspólne spotkania]

IDI4

7. Niewystarczająca liczba charyzmatycznych liderów lokalnych.

zawsze musi się znaleźć ktoś, kto będzie chciał pociągnąć za sobą tych pozostałych ludzi.

IDI14

brak nam lokalnych liderów. Każda społeczność wiejska powinna mieć takiego lokalnego lidera, z powołania, prawdziwego, który jest w stanie zaangażować swoją społeczność i zorganizować

IDI27

Lider i jego zespół, taki naprawdę zdeterminowany, są naprawdę w stanie zrobić wszystko [bez tego nie ma nic]

FGI1

Musi być lider, który będzie spajał i to wszystko będzie prowadził w odpowiednim kierunku, ale jak się tak ludzi pochwali właśnie i się ich tam podniesie, da się im taką przestrzeń do działania

FGI1

lider (...) musi mieć ten dar przekonywania, że (...) zbiera się większa grupa i przy tej większej grupie łatwiej jest przekonać następną grupę. (...) Pomysł, inicjatywa i potrzebna jest później też odwaga (...), przyjdzie sukces z czasem, bo nie od razu. Charyzma jest potrzebna w realizacji danego celu. Kilkanaście cech połączonych razem daje taki impuls, tak mi się wydaje

FGI3

8. Nieadekwatna do potrzeb polityka władz, w tym również nieadekwatne do potrzeb rozwiązania legislacyjne

częstą barierą, to jest też nastawienie władz samorządowych, które potrafią bardzo skutecznie blokować wszelkiego rodzaju inicjatywy w leku o wykreowanie jakiejś osoby, która nagle zaistnieje w społeczeństwie i może stanowić zagrożenie w następnych wyborach

IDI7

trudne prawo, ale prawo, które musi być przestrzegane, [oraz wymóg osobowości prawnej] tworzy instrumenty finansowego wsparcia i się wyrzuca z tych instrumentów stowarzyszenia zwykłe, jako niewiarygodne, to one nie mają żadnych możliwości finansowania

IDI12

biurokracja (...) wymogi w stosunku do LGD, gdzie my rzeczywiście bardzo mocno musimy zwracać uwagę na sprawy administracyjne (...) musimy zrealizować zapisy umowy ramowej jak i musimy zrealizować zapisy zobowiązujące z umowy do funkcjonowania LGD. [kontrolują nas] Urzędy Skarbowe jak i ZUS (...). Prowadzone były kontrole przez organ wdrażający (...) głównie skoncentrowana na całej dokumentacji, prawidłowości prowadzenia tej dokumentacji

IDI23

barierą to jest bariera legislacyjna (...) prawodawstwo pozostawiało wiele do życzenia i dlatego pewnie wielokrotnie było zmieniane, co utrudniało wszystkim nam pracę i było zbyt drobiazgowe, zbyt szczegółowe

IDI23

Chodzi o to, że najpierw nasza lokalna grupa działania rozpatruje, potem idzie do urzędu marszałkowskiego, proszę pana tak, my rozpatrujemy wniosek na przykład w styczniu, rok mija, jeszcze kasy nie dostali żadnej, ten wniosek jest albo rozpatrzony, albo nierozpatrzony. Wiele osób rezygnuje po prostu

FGI2

9. Czynniki związane ze statusem ekonomicznym – bezrobocie

Musiłyby tutaj jakieś miejsca pracy powstać, ale raczej tutaj nie wybuduje się nowej fabryki w której zatrudni się trzysta osób. Mogą powstawać jakieś małe, lokalne inicjatywy, -sklepy, czy cokolwiek, czy jakieś małe firmy, które zatrudnią pięciu, czy dziesięciu pracowników. Nie ściągnie się tutaj inwestorów, także to są te bariery

IDI14

tutaj obszary są bardzo biedne (...) nikt nie ma takiej gotówki, żeby wszystko zrealizować i ludzie się [wycofywali]

FGI2

Warto zauważyć, że nieliczni respondenci w obszarze wpływu statusu społecznego na poziom aktywności społecznej mają odwrotne obserwacje, a mianowicie stwierdzają, że wzrost poziomu życia jest odwrotnie skorelowany z chęcią pracy dla dobra wspólnego.

moje osobiste subiektywne spostrzeżenie, że wraz ze wzrostem poziomu życia ludzi, stopnia zamożności w pewnym miejscu spada ta aktywność społeczna

FGI5

Badania ilościowe pozwoliły na bardziej precyzyjne skategoryzowanie rangi poszczególnych barier rozwoju aktywności lokalnych społeczności. Ankietowani dokonali gradacji zidentyfikowanych na podstawie analizy danych zastanych barier, wskazując, że najbardziej istotnymi obszarami problemowymi są kolejno:

1. brak klimatu przedsiębiorczego,
2. niska jakość środowiska,
3. małe zaangażowanie obywateli w działalność publiczną,
4. mała oferta usług rekreacyjno-wypoczynkowych,
5. niskie poczucie identyfikacji społeczności lokalnych z regionem, w którym mieszkają,
6. niska kreatywność i innowacyjność społeczności lokalnej.

Szczegółowe zestawienie oceny poziomu istotności poszczególnych barier zaprezentowano w poniższych Tabelach 21-27.

Tabela 21. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – brak klimatu przedsiębiorczego

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nieistotna bariera	9	5,6
Raczej nieistotna bariera	19	11,9
Trudno powiedzieć	48	30,0
Raczej istotna bariera	63	39,4
Zdecydowanie istotna bariera	21	13,1
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Tabela 22. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – niska jakość środowiska

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nieistotna bariera	24	15,0
Raczej nieistotna bariera	45	28,1
Trudno powiedzieć	49	30,6
Raczej istotna bariera	32	20,0
Zdecydowanie istotna bariera	10	6,3
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Tabela 23. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – małe zaangażowanie obywateli w działalność publiczną

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nieistotna bariera	6	3,8
Raczej nieistotna bariera	19	11,9
Trudno powiedzieć	25	15,6
Raczej istotna bariera	83	51,9
Zdecydowanie istotna bariera	27	16,9
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Tabela 24. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – mała oferta usług rekreacyjno-wypoczynkowych

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nieistotna bariera	10	6,3
Raczej nieistotna bariera	25	15,6
Trudno powiedzieć	35	21,9
Raczej istotna bariera	73	45,6
Zdecydowanie istotna bariera	17	10,6
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Tabela 25. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – niskie poczucie identyfikacji społeczności lokalnych z regionem, w którym mieszkają

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nieistotna bariera	10	6,3
Raczej nieistotna bariera	25	15,6
Trudno powiedzieć	34	21,3
Raczej istotna bariera	63	39,4
Zdecydowanie istotna bariera	28	17,5
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Tabela 26. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – mała intensywność i różnorodność działań w dziedzinie kultury

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nieistotna bariera	12	7,5
Raczej nieistotna bariera	26	16,3
Trudno powiedzieć	52	32,5
Raczej istotna bariera	57	35,6
Zdecydowanie istotna bariera	13	8,1
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Tabela 27. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – niska kreatywność i innowacyjność społeczności lokalnej

	Częstość	Procent
Zdecydowanie nieistotna bariera	9	5,6
Raczej nieistotna bariera	18	11,3
Trudno powiedzieć	29	18,1
Raczej istotna bariera	74	46,3
Zdecydowanie istotna bariera	30	18,8
Ogółem	160	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Oceny oddziaływania poszczególnych barier dokonano również z pomocą syntetycznych wskaźników obliczonych jako średnia ważona przyjętej skali oraz liczby odpowiedzi. Im wyższa wartość oceny, tym jest bardziej poważna/kluczowa dla rozwoju aktywnych lokalnych społeczności. Szczegółowe zestawienie syntetycznych ocen oddziaływania poszczególnych rodzajów barier zaprezentowano w Tabeli 28 i na Rysunku 9.

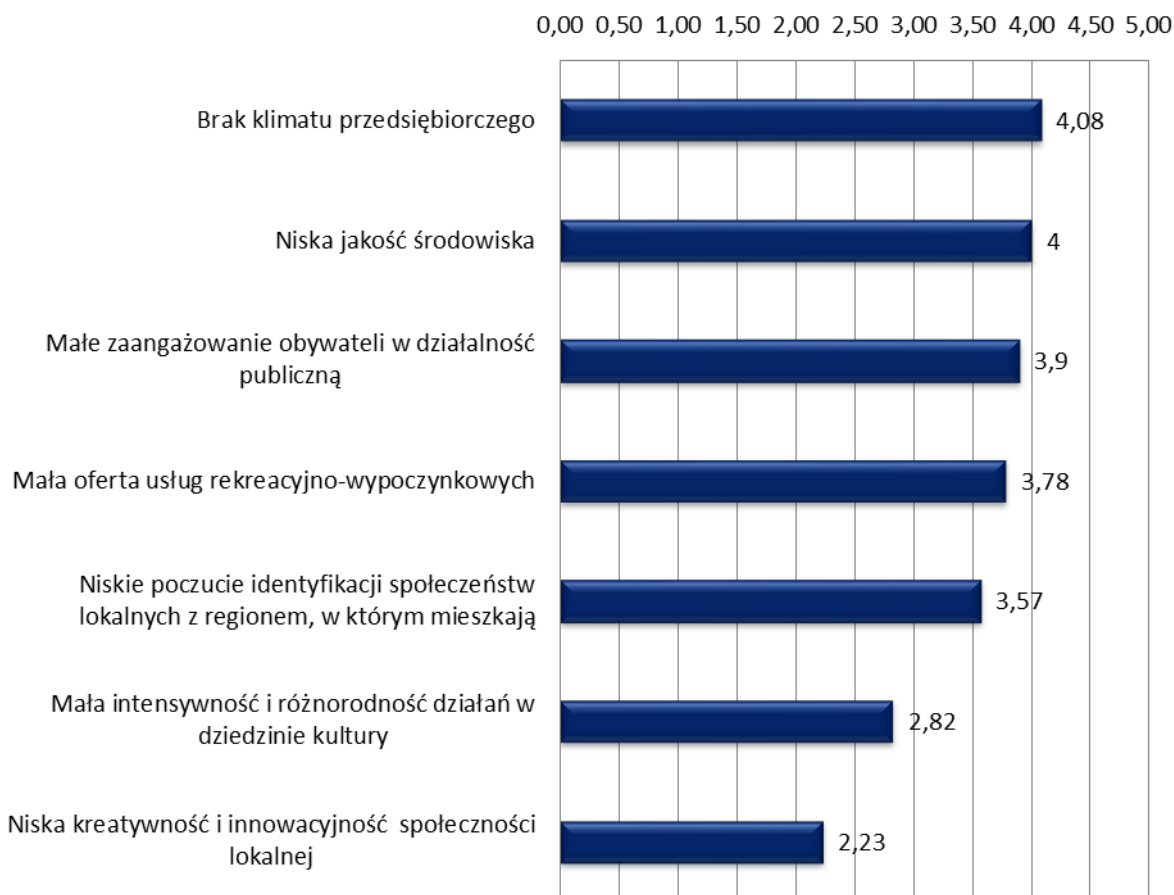
Tabela 28. Syntetyczna ocena oddziaływania bariery (skala od 1 – bariera zdecydowanie nieistotna do 5 – bariera zdecydowanie istotna)

Bariera	Ocena bariery
Brak klimatu przedsiębiorczego	4,08
Niska jakość środowiska	4,00
Małe zaangażowanie obywateli w działalność publiczną	3,90
Mała oferta usług rekreacyjno-wypoczynkowych	3,78
Niskie poczucie identyfikacji społeczności lokalnych z regionem, w którym mieszkają	3,57
Mała intensywność i różnorodność działań w dziedzinie kultury	2,82
Niska kreatywność i innowacyjność społeczności lokalnej	2,23

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Rysunek 9. Syntetyczna ocena oddziaływania bariery (skala od 1 – bariera zdecydowanie nieistotna do 5 – bariera zdecydowanie istotna)

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki ankiety audytoryjnej.

Wśród innych czynników wskazywanych jako bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności są przede wszystkim: brak środków finansowych i małe zaangażowanie społeczności wynikające z braku chęci do wspólnego działania, braku liderów, braku czasu, itp. Zauważalna jest w tym zakresie również mała aktywność władz lokalnych oraz obawa przed ryzykiem.

Źródło: opracowanie własne na podst. ankiet audytoryjnych.

Ponadto wskazuje się na częstą niechęć jednostek instytucjonalnych do organizacji społecznych, brak rozpowszechniania dobrych praktyk wśród mieszkańców regionu. Istotne są również braki związane z kapitałem ludzkim, tj. małe zainteresowanie i ogólne zniechęcenie części społeczeństwa, brak woli współpracy, porozumienia i wzajemnego zaufania, niska aktywność młodych ludzi, brak liderów i zaangażowania w sprawy lokalne oraz brak czasu, obawa przed odpowiedzialnością, brak kreatywności, brak funduszy na rozwój lokalnej społeczności, bariery biurokratyczne.

3.2.5 Wpływ aktywności lokalnych społeczności na realizację celów i osiągnięcie wskaźników LSR

W ramach przeprowadzonych badań respondenci wskazali jednoznacznie na wyraźnie dostrzegalny związek przyczynowo – skutkowy pomiędzy poziomem aktywności społecznej mieszkańców, a stopniem realizacji celów i wskaźników LSR.

pracownicy biura nie byliby w stanie zrealizować LSR, wszystkich celów, wskaźników, (...) bez udziału społeczności lokalnej z podziałem na wszystkie 3 sektory, dlatego że to ci mieszkańcy, ci uczestnicy, użytkownicy, członkowie różnych organizacji, czy przedsiębiorcy (...), którzy działają na tym terenie, oni tak naprawdę wiedzą, jakie są potrzeby tego obszaru

IDI16

[zaangażowanie społeczności lokalnej] ma uważam bardzo duże to znaczenie dla osiągnięcia wskaźników. Bez zaangażowania raczej trudno jest osiągnąć wskaźniki

IDI9

Niemal wszyscy ankietowani przedstawiciele LGD wskazują, że jak największe zaangażowanie mieszkańców w poszczególne etapy realizacji strategii rozwoju jest warunkiem koniecznym do ich powodzenia. Dowodem dostrzeżenia wagi problemu są działania które LGD podejmują w tym zakresie. Powszechną praktyką (prawie 82% LGD) prowadzi intensywne działania szkoleniowe ukierunkowane na poprawę efektywności realizacji LSR. Szczegółowe wyniki zaprezentowano w Tabeli 29.

Tabela 29. Prowadzenie działalności szkoleniowej przez LGD

	Częstość	Procent
Tak	85	81,7
Nie	19	18,3
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI

Co potwierdzają również uczestnicy badań jakościowych.

Organizujemy (...) szkolenia dotyczące możliwości pozyskania finansowania z różnych działań, prowadzimy cały czas doradztwo w przygotowaniu wniosków, doradztwo dla stowarzyszeń, organizacji pozarządowych

IDI2

Respondenci dostrzegają dużą skuteczność organizowanych przez siebie szkoleń dotyczących wypełniania wniosków o dofinansowania.

Myślę, że ocena tych wniosków, które były robione razem z doradztwem była lepsza (...) My widzimy efekty

IDI6

Poza działalnością szkoleniową większość LGD organizuje również regularne spotkania informacyjno - konsultacyjne, których celem jest pobudzenie aktywności mieszkańców w zakresie realizacji założeń strategii. Konsultacje te dotyczą zarówno etapu tworzenia strategii, jak i późniejszej jej realizacji. W Tabeli 30 zaprezentowano wskazania respondentów w tym zakresie.

Tabela 30. Liczba zorganizowanych spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami regionu działania partnerstwa w ciągu ostatnich 3 lat

	Częstość	Procent
ponad 10	53	51,0
6-10	8	7,7
2-5	31	29,8
1 albo wcale	2	1,9
trudno powiedzieć	10	9,6
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI.

Pogląd ten podzielają również ankietowani w ramach wywiadów pogłębionych.

Trzeba zacząć od planowania. Przy planowaniu trzeba zaangażować mieszkańców, żeby zgłosili swoje pomysły. My już się spotkaliśmy w każdej gminie, (...) żeby objąć jak największą [liczbę mieszkańców], (...), poprzychodzili sołtysi, radni, przedstawiciele organizacji pozarządowych, właśnie już teraz na etapie budowania strategii do nowego okresu zgłaszają, że to by chcieli, to by chcieli, nie wszystko się da, ale tłumaczyliśmy, że to wszystko będzie analizowane, weryfikowane, ale już jest baza, jeśli do tej strategii włożymy to, czego ludzie oczekują, w jakimś tam stopniu to będzie realizowane, to oni się zaangażują

IDI1

Przedstawiciele LGD zwracają uwagę na istotny element związany bezpośrednio z aktywnością mieszkańców w kontekście realizacji celów LSR, a mianowicie problem komunikacji. Większość respondentów wskazuje na bezpośrednią pozytywną relację pomiędzy sprawnie działającym systemem komunikacji pomiędzy podmiotami realizującymi LSR, a poziomem realizacji strategii. Szczegółowe wyniki zaprezentowano w Tabeli 31.

Tabela 31. Ocena wpływu systemu obiegu informacji pomiędzy podmiotami realizującymi LSR czynników na realizację LSR

	Częstość	Procent
Pozytywny wpływ	58	55,8
Negatywny wpływ	14	13,5
Trudno powiedzieć	32	30,8
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI.

Na podstawie przeprowadzonych badań można wskazać jeszcze kilka istotnych czynników dodatnio wpływających zdaniem przedstawicieli LGD na realizację lokalnej strategii rozwoju. Wśród nich respondenci wskazują takie czynniki jak:

- liczba mieszkańców obszaru objętego LSR (Tabela 32)

Tabela 32. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – stałe zwiększanie się liczby mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju

	Częstość	Procent
Pozytywny wpływ	54	51,9
Negatywny wpływ	4	3,8
Trudno powiedzieć	46	44,2
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI.

- duża liczba członków i partnerów LGD (Tabela 33)

Tabela 33. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – duża liczba członków i partnerów LGD

	Częstość	Procent
Pozytywny wpływ	56	53,8
Negatywny wpływ	14	13,5
Trudno powiedzieć	34	32,7
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI.

- szeroki zakres działalności LGD (Tabela 34)

Tabela 34. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – Szeroki zakres działalności LGD tj. realizacja przez LGD działań z każdego z obszarów (1. Odnowa i rozwój wsi, 2. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, 3. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw 4. tzw. małe projekty

	Częstość	Procent
Pozytywny wpływ	89	85,6
Negatywny wpływ	7	6,7
Trudno powiedzieć	8	7,7
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI.

- szeroki katalog dostępnych instrumentów wsparcia (Tabela 35)

Tabela 35. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – katalog dostępnych instrumentów wsparcia

	Częstość	Procent
Pozytywny wpływ	64	61,5
Negatywny wpływ	7	6,7
Trudno powiedzieć	33	31,7
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI.

3.2.6 Wpływ działalności LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności

Aktywizacja mieszkańców wsi jest jednym z istotnych celów działania LGD. Konsekwencją funkcjonowania LGD jest powstawanie nowych i zacieśnianie już istniejących relacji między różnymi podmiotami, ułatwione przenikanie norm i wartości oraz wzrost zaufania. Ma to szczególne znaczenie w zakresie współpracy społeczności lokalnych z władzami lokalnymi i płynącej z tego faktu szansy na wzrost zaufania do przedstawicieli władzy, zakładając, że współpraca ta będzie przebiegała prawidłowo⁶⁸. Relacje, jakie kształtują się między członkami społeczności wiejskich w ramach funkcjonowania LGD, mogą przyczynić się do budowy więzi między przedstawicielami różnych pokoleń. Stwarza to możliwość zaangażowania się w inicjatywy nowym mieszkańcom, którzy mają w ten sposób szansę realnego wpływu na działania podejmowane wobec wspólnoty i miejsca w którym zamieszkują. W efekcie tego można oczekiwać zmiany postaw mieszkańców obszarów wiejskich z roszczeniowych na aktywne, porzucenie postaw biernych, poczucia bezradności, co może znaleźć odzwierciedlenie w kwestiach społecznych życia na wsi i stworzy klimat dla szerzej podejmowanej aktywności społecznej w przyszłości⁶⁹.

W powszechnej opinii respondentów działalność LGD wpływa pozytywnie na poziom aktywności społeczności lokalnych, tego zdania jest ponad 93% badanych. Szczegółowe wyniki w tym zakresie zaprezentowano w poniższej Tabeli 36.

Tabela 36. Pozytywny wpływ funkcjonowania LGD na zaangażowanie mieszkańców gmin tworzących obszar partnerstwa w działalność na rzecz ich rozwoju

	Częstość	Procent
tak	97	93,3
nie	2	1,9
trudno powiedzieć	5	4,8
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI.

Co istotne większość ankietowanych (94%) ocenia siłę tego wpływu jak bardzo dużą lub raczej dużą (Tabela 37).

Tabela 37. Ocena wpływu działań LGD na wzrost aktywności społeczności lokalnej

	Częstość	Procent
bardzo duży wpływ	52	50,0
raczej duży wpływ	46	44,2
raczej mały wpływ	4	3,8
trudno powiedzieć	2	1,9
Ogółem	104	100,0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o wyniki badań CAWI

⁶⁸ Wojewódzka-Wiewiórska A., Znaczenie lokalnych grup działania w budowaniu kapitału społecznego na obszarach wiejskich, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu: 305 / 2013, s. 841

⁶⁹ Wojewódzka-Wiewiórska A., Efekty programu Leader na obszarach wiejskich, „Wieś Jutra”, nr 11/12 2011 (160/161), s. 22.

Jak wynika z przeprowadzonych badań głównym kierunkiem Inicjatyw LGD aktywizujących lokalną społeczność są różnego rodzaju działania animacyjne polegające na organizacji spotkań integracyjnych (np. pikników rodzinnych), imprez okolicznościowych (np. dożynek), organizowaniu zajęć tematycznych kierowanych do różnych grup (np. kobiet, dzieci, seniorów), warsztatów (artystycznych, rzemieślniczych), imprez sportowych (np. turniejów piłkarskich dla młodzieży) jak również działania infrastrukturalne koncentrujące się na budowie bądź renowacji placówek kulturalnych, świetlic, placów zabaw, boisk szkolnych, ścieżek rowerowych itp. Partnerstwa organizują zarówno wydarzenia jednodniowe jak i cykliczne. Niektóre z nich prowadzą również aktywną działalność wydawniczą oraz serwisy internetowe.

[Ważna jest] (...) organizacja różnych spotkań integracyjnych, ale też poprawa jakichś placówek, świetlic, budowa placów zabaw, organizowanie czegoś dla kobiet, dla dzieci, dla rodzin, w ogóle żeby coś się działo

IDI 1

[Najlepiej] robić jednak spotkania w każdej z miejscowości, takie spotkanie przy kawie, herbacie, na którym mieszkańcy sobie posiedzą i porozmawiają bez udziwnień, ulepszeń, wspomagań dodatkowych

IDI 2

Organizujemy, różnego rodzaju [imprezy] (...) dla dzieci, wtedy też i rodzice są zaangażowani z dziećmi, (...) były różnego rodzaju warsztaty artystyczne, bębniarskie, ceramiczne itd. Zauważyliśmy, że była taka potrzeba tej lokalnej społeczności.

IDI 3

Organizujemy imprezy rekreacyjne w różnych miejscowościach naszego obszaru działania. Także szkolenia, wizyty studyjne, podczas których również mieszkańcy mogą uczestniczyć, integrować się

IDI 10

Najwięcej działań u nas to jest właśnie związanych z polepszeniem infrastruktury miejsc wspólnych spotkań. Czyli są to różnego rodzaju inicjatywy bardziej na etapie działań związanych nie tyle z organizacją samych imprez, ale też z przyszykowaniem miejsc. Są to działania związane z postawieniem wiat grillowych, placów zabaw, remontów świetlic

IDI 24

Próbujemy na przykład aktywizować lokalną społeczność poprzez takie dni beneficjenta, wycieczki (...) szkolenia, które my organizujemy, spotkania, rozmowy

IDI 27

Nieliczni respondenci wskazywali również na inne aspekty działań ukierunkowanych na aktywizację społeczności lokalnej związane z pobudzaniem postaw obywatelskich czy świadomości ekologicznej.

[Wartościowe są akcje] typu (...) sprzątanie świata, [a także aktywizujące] działania obywatelskie, typu „Masz głos, masz wybór”,

Respondenci zgodnie przyznają, że działania LGD znajdują przełożenie na aktywizację społeczności lokalnej. Dzieje się tak przede wszystkim dzięki organizacji imprez o charakterze integracyjnym, aktywizacyjnym i promocyjnym. Umożliwiają one wymianę doświadczeń oraz pobudzają do dyskusji oraz wspólnego działania, co przekłada się na zwiększoną świadomość społeczną liderów, a w konsekwencji społeczności lokalnej.

W opinii badanych najskuteczniejsze w aktywizacji społeczności lokalnych są wszelkiego rodzaju spotkania bezpośrednie: szkolenia, warsztaty, imprezy rekreacyjno-promocyjne oraz wyjazdy studyjne umożliwiające wymianę pomysłów, idei i doświadczeń, nawiązanie kontaktów, w zakresie tematów stanowiących przedmiot wspólnego zainteresowania.

Działalność LGD jest najbardziej widoczna w rozwoju infrastruktury sportowo-turystycznej oraz promocji agroturystyki. LGD oddziałują ponadto na wzrost jakości kapitału społecznego poprzez aktywizację społeczności lokalnej oraz przyczyniają się do rozwoju współpracy pomiędzy podmiotami publicznymi.

Źródło: opracowanie własne na podst. ankiet audytoryjnych.

rozwój

lokalnych Nowych obiektów wzrost sportowych tworzeniu szlaków sportowej warsztaty nowych aktywizacja aktywizację turystyki pomiędzy podmiotami turystycznej Oddziaływanie infrastruktury społeczności sportu turystycznych współpracy podmiotów NGO poprzez społecznego lokalnej itp jakości turystyczna publicznymi obecnych pracy promocja agroturystyki tworzenie miejsc inicjatyw regionu kapitału

Źródło: opracowanie własne na podst. ankiet audytoryjnych.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że duże Lokalne Grupy Działania LGD o liczbie mieszkańców przekraczającej 53 tys. w większym stopniu aktywizują społeczność lokalną i lepiej realizują zasadę partnerstwa. Jednocześnie nie stwierdzono aby wielkość powierzchni na której działa LGD przekładała się pozytywnie na poprawę funkcjonowania stowarzyszenia.

Wdrażanie strategii rozwoju przez LGD stwarza warunki dla ujawnienia się nowych liderów i sprzyja umacnianiu pozycji liderów już działających. Ich kompetencje i wiedza mogą być wykorzystywane w inicjatywach podejmowanych w przyszłości. Fakt, że bycie aktywnym przyniosło określone korzyści, może spowodować popularyzację aktywnych postaw wśród społeczności wiejskich. Rola lidera jako kreatora aktywności społecznej jest podkreślana niemal przez wszystkich respondentów. Dzieje się to w sytuacji, gdy społeczność wiejska nie jest w stanie utrwać, instytucjonalizować norm kooperacji, a polega raczej na energii i autorytecie lidera. Powtarza się w ten sposób znany ze studiów nad polskimi organizacjami pozarządowymi schemat wskazujący, że to na indywidualnej aktywności poszczególnych osób spoczywa ciężar działania. Co w oczywisty sposób rodzi pytanie o trwałość takich działań.

Potrzebny jest taki lider jednak, trzeba go określić wprost

IDI 1

Zaangażowaliśmy [w roli liderów] sołtysów i oni z kolei [wpłynęli na] społeczność

IDI 3

Przede wszystkim musi być [człowiek] grupa ludzi, która chce coś zrobić dla lokalnej społeczności

IDI10

Pani Prezes LGD [dzięki swojej aktywnej postawie spowodowała, że] powstały (...) koła gospodyń wiejskich na obszarze całego powiatu, (...) potrafiły się zrzeszyć i stworzyć koalicję, spotykają się i aktywnie działają na rzecz kobiet i też środowiska wiejskiego

IDI 27

uwagam, że (...) lider być musi, natomiast musi sobie zebrać grupę ludzi, która będzie chętna mu pomóc i z tym jest chyba największy problem też

Przeprowadzone badania ukazują bardzo istotny związek pomiędzy aktywnością społeczną a zaufaniem. Przedstawiciele LGD jednoznacznie wskazują, że mieszkańcy, którzy wykazują się zaangażowaniem społecznym, cechują się większą otwartością na osoby z własnego kręgu i w większym stopniu ufają instytucjom działającym w sferze publicznej. Wszyscy respondenci wskazują na bezpośrednią zależność pomiędzy poziomem zaufania społeczności lokalnej i efektywnością realizacji podejmowanych działań.

w momencie kiedy mamy to zaufanie mieszkańców, kiedy mieszkańcy są do nas przyjaźnie nastawieni, to całkiem inaczej realizuje się te projekty

IDI 2

Gdyby społeczność lokalna nie miała zaufania do organizacji, (...) to na pewno nie udało by się nic zdziałać

IDI 24

często właśnie pojawia się ten brak zaufania

FGI1

jest brak zaufania, na pewno ukradł, na pewno skądś wziął

FGI2

[problemem] jest ten brak zaufania, od razu dystans

FGI4

Niestety w dużej mierze ocena poziomu zaufania mieszkańców wsi wypada negatywnie. Obserwacja ta nie jest zaskoczeniem. Polska nie jest krajem kultury zaufania. Według porównawczych danych europejskich Polacy od wielu lat zajmują najniższe miejsca w rankingach, a tzw. uogólnione zaufanie jest u nas trzykrotnie niższe niż przeciętne w UE i sześciokrotnie niższe niż w krajach o najwyższych wskaźnikach. Mimo, iż na przestrzeni lat sytuacja w tym zakresie powoli się poprawia to mimo to ciągle są to bardzo niskie poziomy. W badanych społecznościach zdecydowanie dominują więzi o charakterze nieformalnym. Można w tym upatrywać pewnych pokładów potencjału, który może decydować o powodzeniu działań wspólnych. Badane obszary stanowią różnorodny systemy relacji, więzi, sieci i tradycji. Co w efekcie powoduje, że obserwowane powiązania ze światem zewnętrznym opierają się głównie na indywidualnej bądź nieformalnej aktywności.

Ogólna moja opinia jest taka, że [mieszkańcy] nie ufają sobie lub nawet regramentują informacje, które pozyskują za naszym pośrednictwem

IDI12

Na podstawie przeprowadzonych badań można wskazać dwa główne obszary działań LGD w tym zakresie. Pierwszy z nich opiera się na rozpoznaniu potrzeby animacji lokalnej społeczności, pozyskaniu funduszy oraz realizacji projektów mających na celu rozwój obszarów wiejskich. Natomiast drugi skierowany jest na promocję regionu, tworzenie produktu turystycznego pozwalającego ekonomicznie wykorzystać lokalne zasoby przyrodnicze i kulturowe.

Raczej rzadko LGD zajmują się lobbowaniem w sprawach lokalnych oraz dostarczaniem usług dla społeczności lokalnych. Aczkolwiek niektórzy respondenci wskazują na aktywność w tym obszarze.

Z opinii respondentów wynika, że efekty działań LGD w dużej mierze mają wymiar niematerialny, społeczny oraz psychologiczny. Badane grupy w swym mniemaniu odgrywają szczególnie ważną rolę w procesie integracji międzysektorowej, aktywizacji lokalnej, walce z apatią i biernością oraz wzmacnianiu i odbudowie tożsamości lokalnej.

Trudno jednoznacznie ocenić potencjał LGD w zakresie aktywizacji społeczności lokalnych. Przeprowadzone badania wskazały jednak na podstawowe elementy wpływające na zaangażowanie

mieszkańców w działania partnerstw. Niewątpliwie mamy do czynienia z mobilizacją entuzjazmu i aktywności lokalnych liderów i przedstawicieli już istniejących LGD. Niewątpliwą zaletą funkcjonowania partnerstw dającą gwarancję trwałości działania jest stabilność finansowania oraz zinstytucjonalizowana struktura. Dzięki temu mieszkańcy wsi zyskują organizacje, które posiadają potencjał, mogą w zorganizowany sposób wspierać ich aktywność. W trakcie badań zidentyfikowano również kwestie problematyczne, które wymagają pogłębionej analizy. Pierwszą z nich są motywacje członków partnerstw. Powstaje wątpliwość czy głównym motywatorem uczestnictwa w partnerstwie nie jest możliwość absorpcji środków unijnych, co może rodzić problemy w momencie gdy dojdzie do nieuniknionego wygaszenia dotychczasowego wsparcia. Dodatkowo wykorzystanie pomocy publicznej stawia też przed administracją LGD konkretne wymagania, prowadząc do biurokratyzacji organizacji, zajmującej się w znacznym stopniu spełnianiem wymogów formalnych związanych z przyznawanymi funduszami. W opiniach przedstawicieli LGD przewija się również kwestia roli administracji publicznej.

Zdaniem respondentów niektóre działania podejmowane są pod naciskiem urzędów gminy – środki są przeznaczane w takich przypadkach przede wszystkim na budowę infrastruktury z pominięciem obszarów związanych z budowa kapitału społecznego. Co pozwala na wysnucie wniosku, że tak długo jak partnerstwa będą służyć do realizacji zadań gmin, tak długo możliwość rzeczywistej aktywizacji społeczności lokalnych przez LGD pozostanie wątpliwa⁷⁰.

⁷⁰ uzyskane wyniki są w dużej mierze zbieżne z wynikami uzyskanymi przez autorów innych badań por. Knieć, W., Goszczyński, W. (2011). Uwarunkowania procesów... (op.cit.)

3.3 Kapitał społeczny LGD

3.3.1 Analiza statystyczna danych ilościowych

W celu obliczenia wskaźników zaufania społecznego, konieczne stało się przedstawienie uzyskanych odpowiedzi w postaci liczbowej (kwantyfikacja skali porządkowej). Dla każdego wariantu danej cechy przypisano kolejne liczby naturalne, z wyłączeniem zera. Im wyższa wartość, tym wyższy poziom zaufania społecznego. Przykład pokazano poniżej:

P.1.6 Jak ocenia Pan/Pani stopień realizacji LSR w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości (np. utworzenia nowego lub/i rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa)?

Zdecydowanie źle [przypisana wartość 1]

Raczej źle [przypisana wartość 2]

Trudno powiedzieć [przypisana wartość 3]

Raczej dobrze [przypisana wartość 4]

Zdecydowanie dobrze [przypisana wartość 5]

Z uwagi na zróżnicowane skale dla poszczególnych zmiennych, następnie przeprowadzono unitaryzację ich wartości (każda ze zmiennych posiada wówczas jednakową skalę od 0 do 1).

Następnie dla każdej zmiennej obliczono średnie z uzyskanych odpowiedzi (dla wszystkich oraz w podziale na powiaty). Uzyskane średnie pomnożono przez przyjęte wagi dla każdej zmiennej (pytania z ankiety). Kierowano się w tym zakresie zasadą, że suma wag zmiennych dla każdego wskaźnika cząstkowego zaufania społecznego wynosi 1.

Tabela 38. Przyjęte wagi dla poszczególnych pytań z ankiety

Pytanie z ankiety audytoryjnej	Średnia uzyskanych odpowiedzi	Waga dla danego pytania
[P3.1.1 rodziny] P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:	0,8781	0,33
[P3.1.2 sąsiadów] P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:	0,6500	0,33
[P3.1.3 współpracowników] P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:	0,6766	0,33
[P3.1.4 ludzi, których Pan/Pani nie zna] P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:	0,4688	1,00
[P3.1.5 władz lokalnych] P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:	0,5487	0,20
[P3.1.6 organizacji NGO działających na terenie gminy] P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:	0,6500	0,20
[P3.1.7 lokalnych przedsiębiorców] P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:	0,5837	0,20
P3.9. Proszę powiedzieć, która z poniższych opinii jest bliższa Pana/Pani poglądom?	0,7344	0,20
P3.10. Czy powierzył(a)by Pan/Pani organizacjom pozarządowym realizację zadań publicznych?	0,7333	0,20
P3.15. Gdyby miał/a Pan/Pani możliwość zamieszkania tam, gdzie zechce, to czy:	0,7844	0,20

Pytanie z ankiety audytoryjnej	Średnia uzyskanych odpowiedzi	Waga dla danego pytania
[P3.2.1 zaangażowaniu w działalność na rzecz wsi/gminy] P3.2. W jakim zakresie wykazuje Pan/Pani aktywność obywatelską polegającą na:	0,7950	0,20
[P3.2.2 udziale w kampanii wyborczej poprzez wsparcie działań danego kandydata] P3.2. W jakim zakresie wykazuje Pan/Pani aktywność obywatelską polegającą na:	0,4888	0,20
[P3.2.3 udziale w wyborach samorządowych (głosowanie)] P3.2. W jakim zakresie wykazuje Pan/Pani aktywność obywatelską polegającą na:	0,8725	0,20
[P3.2.4 kandydowaniu w wyborach] P3.2. W jakim zakresie wykazuje Pan/Pani aktywność obywatelską polegającą na:	0,3088	0,20
[P2.6.1 Jestem rzetelnie informowany o aktualnych działaniach LGD] P2.6. Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD.	0,9234	0,17
[P2.6.2 LGD dostarcza kompletnej i rzetelnej informacji potrzebnej do załatwienia sprawy lub/i pomocy w rozwiązaniu problemu] P2.6. Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD.	0,9000	0,17
[P2.6.3 Pracownicy biura LGD w razie problemów szybko reagują i służą wsparciem] P2.6. Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD.	0,9375	0,17
[P2.6.4 LGD jest otwarte na współpracę z innymi podmiotami] P2.6. Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD.	0,9328	0,17
[P2.6.5 Działalność LGD wnosi wiele pozytywnego] P2.6. Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD.	0,9188	0,17
[P2.6.6 Bez LGD obszar rozwijałby się gorzej] P2.6. Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD.	0,8953	0,17
P3.7. Czy angażuje się Pan/Pani w zgłaszanie postulatów, próśb i żądań do władz lokalnych?	0,3938	0,08
P3.11. Czy w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających badanie podejmował/a Pan/Pani indywidualnie nieodpłatne działania na rzecz społeczności lokalnej?	0,6896	0,08
[P3.12.1 Udział w konsultacjach organizowanych przez urząd gminy] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,6625	0,08
[P3.12.2 Spotkania z radnymi] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,6021	0,08
[P3.12.3 Podpisanie petycji lub protestu] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,4313	0,08
[P3.12.4 Udział w demonstracji] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,1125	0,08
[P3.12.5 Przekazanie 1% dla organizacji pożytku publicznego] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,8542	0,08
[P3.12.6 Wolontariat] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,6313	0,08
[P3.12.7 Udział w spotkaniach organizowanych przez urząd gminy] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,7188	0,08
[P3.12.8 Udział w spotkaniach organizowanych przez parafię] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,4771	0,08

Pytanie z ankiety audytoryjnej	Średnia uzyskanych odpowiedzi	Waga dla danego pytania
[P3.12.9 Udział w pracach komitetu rodzicielskiego] P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:	0,3625	0,08
P3.13. Czy uważa Pan/Pani, że w Pana/Pani miejscowości przedstawiciele władz lokalnych starają się ułatwić życie mieszkańcom i do minimum ograniczyć wymogi biurokratyczne i działania kontrolne?	0,6266	0,08
P3.4. Czy działania osób, takich jak Pan/Pani mogą pomagać w rozwiązywaniu problemów lokalnych?	0,7410	0,50
P3.5. Czy należy Pan/Pani do formalnych organizacji działających na obszarze działania LGD (np. stowarzyszeń, fundacji, OSP)?	0,7313	0,50
P3.14. Czy zamierza Pan/Pani kontynuować działalność w Lokalnej Grupie Działania?	0,9750	0,17
P1.1. Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD zwiększyły aktywność przedstawicieli sektora społecznego w społeczności lokalnej? (np. inicjatywy obywateli, udział w życiu społeczności lokalnej, wzrost liczby organizacji pozarządowych)	0,8333	0,17
P.1.3 Czy Pana/Pani zdaniem działania podejmowane przez LGD przełożyły się na wyraźny wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w obszarze LGD?	0,7729	0,17
P1.4. Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD zwiększyły aktywność przedstawicieli sektora gospodarczego w społeczności lokalnej (np.: rolników, małych i średnich przedsiębiorców)?	0,7547	0,17
P.1.6 Jak ocenia Pan/Pani stopień realizacji LSR w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości (np. utworzenia nowego lub/i rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa)?	0,7078	0,17
P2.1. Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD aktywizują społeczności lokalne?	0,8844	0,17

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnim krokiem było obliczenie wartości dla poszczególnych wskaźników zaufania społecznego oraz dla wskaźnika syntetycznego. Wykorzystano w tym celu formuły przedstawione w poprzednim rozdziale. Należy podkreślić, że wartości wskaźników przedstawiono na skali od 0 do 100. Im wyższa wartość wskaźnika, tym wyższy poziom zaufania społecznego.

3.3.2 Poziom i struktura kapitału społecznego Lokalnych Grup Działania (LGD) w Polsce

W oparciu o zaprezentowany algorytm, obliczono wskaźniki zaufania społecznego Lokalnych Grup Działania zgodnie z przyjętą klasyfikacją (komponent zaufania, norm i sieci). W Tabeli 39 zawarto wskaźniki cząstkowe oraz wskaźnik syntetyczny kapitału społecznego LGD.

Tabela 39. Wskaźniki cząstkowe i wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego

Komponent	Wskaźniki zaufania społecznego	Wartość wskaźnika
Zaufania	Poziom zaufania członków LGD do osób znanych	73,49
Zaufania	Poziom zaufania społecznego (do osób nieznanymi) cechujące członków LGD	46,88
Zaufania	Poziom zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych	65,00
Norm	Poziom patriotyzmu lokalnego członków LGD	64,99
Norm	Poziom wartości i norm podzielanych przez członków LGD	91,80
Norm	Poziom zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra	54,68
Sieci	Poziom chęci współpracy opartej na zaufaniu w środowisku lokalnym	73,61
Sieci	Poziom poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa	82,14
	Wskaźnik syntetyczny	69,07

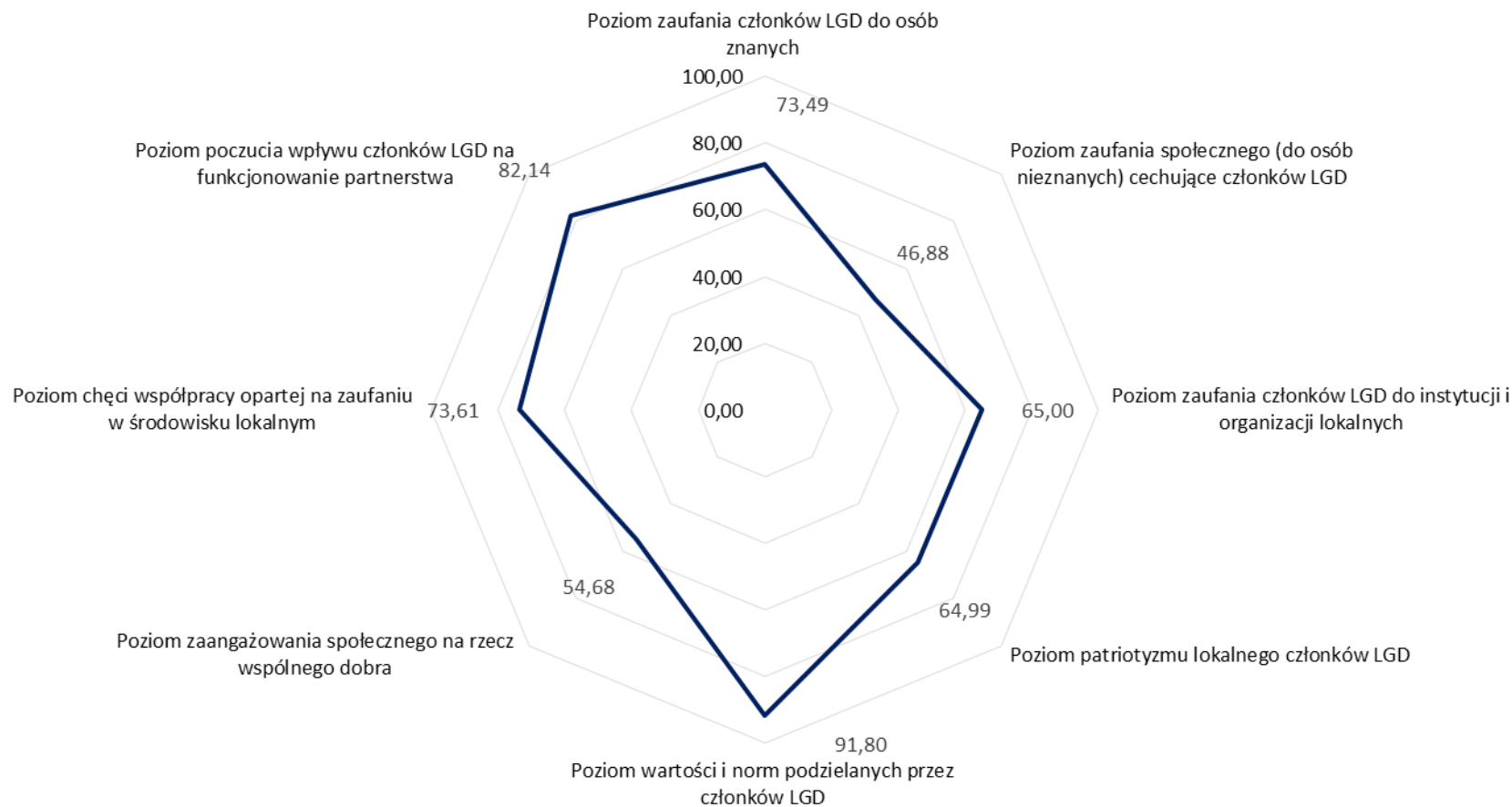
Źródło: opracowanie własne.

Warto zauważyć, że obliczona w ten sposób wartość wskaźnika syntetycznego wynosząca 69,07 pkt. mieści się w okolicach dwóch trzecich skali. Z uwagi na brak porównywalnych danych, czy też brak wcześniejszych edycji badania, nie jest możliwa analiza dynamiki zmiany wskaźników w czasie. Pomiędzy poszczególnymi wskaźnikami istnieje duże zróżnicowanie wartości (patrz Rysunek 4). Przykładowo największa wartość jest osiągnięta w przypadku poziomu wartości i norm podzielanych przez członków LGD gdzie wskaźnik osiągnął poziom 91,80. Zgodnie z oczekiwaniami najniższa wartość wskaźnika cząstkowego została odnotowana w przypadku analizy poziomu zaufania społecznego (do osób nieznanymi) gdzie odnotowano wynik na poziomie 46,88. Relatywnie niski poziom wskaźnika dotyczącego poziomu zaufania do większości ludzi w regionie (w którym oceniany jest poziom ostrożności w relacjach z obcymi ludźmi) znajduje potwierdzenie w innych badaniach dotyczących pomiaru kapitału społecznego, w których zwraca się uwagę, że społeczeństwo polskie charakteryzuje się znacznym stopniem nieufności wobec nieznanymi sobie ludzi⁷¹.

⁷¹ przykładowo w badaniach zaprezentowanych w publikacji Thlon M. (red.), Piotrowski M., Bukowski A., Metodologia obliczania wskaźnika monitorowania celu 4 Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) „Poziom wzajemnego zaufania”, Lublin 2015, wskazano jednoznacznie, że najniższe wartości wskaźników kapitału społecznego dotyczą właśnie aspektów związanych z poziomem zaufania do obcych.

Rysunek 10. Obliczone wartości dla wskaźników zaufania społecznego

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźniki syntetyczne zaufania społecznego obliczone zostały również dla poszczególnych województw. Uzyskane wyniki cechuje umiarkowane zróżnicowanie, wszystkie wartości mieszczą się w przedziale 62,69 pkt dla województwa świętokrzyskiego aż do 74,64 pkt dla województwa opolskiego. Szczegółowe zestawienie uzyskanych wartości wskaźników dla poszczególnych województw zaprezentowano w Tabeli 40.

Tabela 40. Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego w podziale na województwa

Województwo	Wskaźniki syntetyczne
świętokrzyskie	62,96
pomorskie	63,14
zachodniopomorskie	63,73
podkarpackie	65,72
małopolskie	65,97
łódzkie	66,26
podlaskie	68,46
mazowieckie	70,01
śląskie	70,83
kujawsko-pomorskie	71,09
lubelskie	71,64
lubuskie	71,64
dolnośląskie	71,84
wielkopolskie	73,18
warmińsko-mazurskie	74,08
opolskie	74,64
Polska	69,07

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzono również analizę wartości wskaźnika syntetycznego i wskaźników cząstkowych przy uwzględnieniu liczby ludności zamieszkującej poszczególne obszary LGD. Z przeprowadzonych badań wynika jednoznacznie, że poziom kapitału społecznego w partnerstwach na terenie których zamieszkuje ponad 50 tys. mieszkańców jest wyższy niż w ich mniejszych odpowiednikach, dotyczy to zarówno wartości wskaźnika syntetycznego (Tabela 31) jak i wszystkich cząstkowych (Tabela 32). Jedynie w zakresie wskaźnika cząstkowego dotyczącego poziomu poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa uzyskany wynik jest taki sam zarówno w małych jak i dużych LGD. Najbardziej znaczące różnice dotyczą poziomu zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych, gdzie różnica sięga ponad 8 pkt. Istotnie statystycznie różnice dotyczą również poziomu zaufania społecznego (do osób nieznanych) 7,25 pkt. oraz poziomu zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra gdzie różnica wynosi 6,3 pkt.

Tabela 41. Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego w podziale na wielkość obsługiwanego regionu

Wielkość regionu obsługiwana przez LGD	Wskaźniki syntetyczne
do 50 tys. mieszkańców	66,98
pow. 50 tys. mieszkańców	71,17
Polska	69,07

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 42. Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego w podziale na wielkość obsługiwanego regionu i wskaźniki cząstkowe

Komponent	Wskaźniki zaufania społecznego	Do 50 tys. mieszkańców	Pow. 50 tys. mieszkańców
Zaufania	Poziom zaufania członków LGD do osób znanych	73,19	73,79
Zaufania	Poziom zaufania społecznego (do osób nieznanymi) cechujące członków LGD	43,25	50,50
Zaufania	Poziom zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych	60,95	69,06
Norm	Poziom patriotyzmu lokalnego członków LGD	62,50	67,48
Norm	Poziom wartości i norm podzielanych przez członków LGD	91,70	91,89
Norm	Poziom zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra	51,50	57,86
Sieci	Poziom chęci współpracy opartej na zaufaniu w środowisku lokalnym	70,67	76,55
Sieci	Poziom poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa	82,05	82,05

Źródło: opracowanie własne.

3.3.3 Społeczno- ekonomiczne uwarunkowania kapitału społecznego LGD

Na podstawie literatury przedmiotu wskazano najistotniejsze uwarunkowania związane z poziomem kształtowania się kapitału społecznego członków LGD⁷², które w dalszej kolejności zostały skonfrontowane z opiniami respondentów i wynikami pomiaru wskaźników kapitału społecznego.

Wyróżniono dwie potencjalne zależności, a mianowicie:

- wpływ poziomu rozwoju gospodarczego na poziom kapitału społecznego,
- wpływ aktywności społecznej na poziom kapitału społecznego.

Charakter uzyskanych danych nie daje podstaw do jednoznacznego wnioskowania w zakresie siły wpływu poszczególnych czynników na poziom kapitału społecznego członków LGD aczkolwiek pozwala wysunąć kilka interesujących wniosków.

Z przeprowadzonych badań jednoznacznie wynika, że występuje zależność pomiędzy poziomem kapitału społecznego, a poziomem rozwoju gospodarczego regionu z tym, że kierunek tego wpływu nie jest już tożsamy u wszystkich respondentów. Część z nich wskazuje pozytywną korelację pomiędzy tymi dwoma elementami, co byłoby zbliżone z koncepcją R. Putnama o zależności kapitału społecznego i ekonomicznego. Jednak równolegle pojawia się drugi pogląd wskazujący na odwrotną zależność, a mianowicie że zbyt wysoki poziom rozwoju gospodarczego obszaru LGD działa w sposób

⁷² Putnam R. (1995), *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Społeczny Instytut Wydawniczy ZNAK, Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków–Warszawa. Putnam R. (2008), *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach, Zjednoczonych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa; Psyk-Piotrowska, E. (2013). Badanie kapitału społecznego LGD-uzasadnienie problemu, założenia metodologiczne, podstawowe wyniki badań. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica*, (44), 89-108.

demobilizujący na mieszkańców co w efekcie powoduje, że kapitał społeczny zamiast oczekiwanego wzrostu spada, bądź utrzymuje się na stałym poziomie.

W badaniach fokusowych pojawia się również pogląd pośredni wskazujący, że optymalnymi warunkami do wzrostu poziomu kapitału społecznego jest przeciętny poziom rozwoju gospodarczego. Ta teza wydaje się najbardziej słuszna, także z uwagi na fakt, że znajduje potwierdzenie w przytoczonych już wcześniej rozległych badaniach nad poziomem kapitału społecznego LGD⁷³ z których jednoznacznie wynika, że stosunkowo najwyższym poziomem kapitału społecznego charakteryzują się członkowie LGD funkcjonujących na obszarach o przeciętnym poziomie rozwoju gospodarczego. Wynik ten może zostać zinterpretowany w ten sposób, że szczególnie wysoki poziom rozwoju gospodarczego obszaru funkcjonowania LGD nie mobilizuje mieszkańców do podejmowania działań służących zmianom, a jego zbyt niski poziom nie stwarza wystarczających warunków do realizacji takich działań⁷⁴.

W zakresie drugiego uwarunkowania związanego z aktywnością społeczną również pojawiają się sprzeczne stanowiska respondentów badań jakościowych. Jednakże co zaskakujące w przeważającej opinii paradoksalnie wskazuje się, że wysoki poziom aktywności społecznej (głównie rozumianej jako ilości organizacji o charakterze pozarządowym działających na terenie partnerstwa) wpływa negatywnie na poziom kapitału społecznego członków tych partnerstw. Interpretacja takiego stanowiska może być następująca, przyjmuje się, że w sytuacji niewielkiej (lub braku) aktywności mieszkańców, członkowie LGD mogą wykazywać ponadprzeciętny poziom zaangażowania w przekonaniu, że tylko w ten sposób uda się zrobić coś dla dobra lokalnej społeczności i tym samym staną się samoistnymi liderami stanowiącymi główny element sprawczy działań prorozwojowych.

Podobne wnioski z przeprowadzonych badań wysnuwa E. Psyk- Piotrowska wykazując, że zależność pomiędzy poziomem aktywności społecznej na obszarze LGD, a poziomem ich kapitału społecznego jest negatywna. Zgodnie z jej ustalenia najniższą średnią wartością kapitału społecznego cechują się te partnerstwa na terenie których funkcjonuje największa liczba organizacji pozarządowych, z kolei wśród tych LGD gdzie tych podmiotów jest relatywnie mniej odnotowane wartości kapitału społecznego są stosunkowo wysokie.

3.3.4 Analiza zależności pomiędzy ilością LGD w województwach, a poziom oszacowanego kapitału społecznego

Na podstawie analizy literatury przedmiotu⁷⁵ wysunięto tezę dotyczącą zależności pomiędzy poziomem kapitału społecznego, a stopniem nasycenia województw Lokalnymi Grupami Działania co oznaczałoby w praktyce, że mała lub stosunkowo duża sieć LGD występujących na obszarze województwa jest czynnikiem różnicującym poziom kapitału społecznego LGD. Na podstawie uzyskanych rezultatów, pamiętając o ograniczeniach wynikających z charakteru danych źródłowych, można wysnuć ostrożny wniosek, że korelacja tego typu nie jest istotna statystycznie i nie znalazła jednoznacznego potwierdzenia w niniejszych badaniach. W Tabeli 33 zaprezentowano zestawienie

⁷³ Psyk-Piotrowska, E. (2013). Badanie kapitału społecznego LGD..., op.cit.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Zajda, K., Kretek-Kamińska, A., Psyk-Piotrowska, E., Walczak-Duraj, D., Struktura i uwarunkowania kapitału społecznego lokalnych grup działania. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

uzyskanych wartości wskaźników syntetycznych kapitału społecznego i ilością LGD w poszczególnych województwach. W konsekwencji w analizowanym zbiorze de facto nie udało się wyróżnić grup funkcjonujących na obszarach zróżnicowanych pod względem stopnia nasycenia LGD, a co za tym idzie niemożliwe okazało się jednoznaczne oszacowanie wpływu zróżnicowanego poziomu tej zmiennej na poziom kapitału społecznego członków badanych LGD. Tym niemniej mimo braku statystycznej istotności, na podstawie obserwacji zgromadzonych danych można wyciągnąć ostrożny wniosek, który zbieżny jest z innymi badaniami dotyczącymi tematyki kapitału społecznego LGD⁷⁶, że poziom kapitału społecznego członków LGD usytuowanych w województwach najmniej nasyconych siecią LGD) był wyższy (województwa opolskie i warmińsko-mazurskie charakteryzują się najwyższymi wartościami syntetycznych wskaźników kapitału społecznego i równocześnie najniższymi wartościami nasycenia siecią LGD).

Tabela 43. Wartości wskaźników syntetycznych kapitału społecznego w województwach w zestawieniu z ilością LGD w poszczególnych województwach

Województwo	Wskaźniki syntetyczne	ilość LGD w województwie ⁷⁷
świętokrzyskie	62,96	19
pomorskie	63,14	16
zachodniopomorskie	63,73	15
podkarpackie	65,72	31
małopolskie	65,97	39
łódzkie	66,26	20
podlaskie	68,46	16
mazowieckie	70,01	35
śląskie	70,83	15
kujawsko-pomorskie	71,09	19
lubelskie	71,64	25
lubuskie	71,64	10
dolnośląskie	71,84	19
wielkopolskie	73,18	31
warmińsko-mazurskie	74,08	14
opolskie	74,64	12
Polska	69,07	

Źródło: opracowanie własne.

⁷⁶ Zajda, K., Kretek-Kamińska, A., Psyk-Piotrowska, E., Walczak-Duraj, D., Struktura i uwarunkowania..., op.cit.

⁷⁷ uwzględniono również LGD międzywojewódzkie na podst. <http://www.minrol.gov.pl/pol/Media/Files/mapa-LGD-PL> (dostęp 5.05.2015).

4. Wnioski

Aktywizacja społeczności lokalnych jest jednym z najistotniejszych zjawisk decydujących o charakterze i przyszłości obszarów wiejskich.

Jednym z założonych celów prowadzonych badań było zdiagnozowanie poziomu aktywności społeczności lokalnych. Badaniem nie zostali objęci mieszkańcy obszarów, na których działa LGD. Opinie dotyczące poziomu aktywności lokalnych społeczności uzyskano pośrednio poprzez przedstawicieli LGD. W zgodnej opinii przebadanych członków LGD poziom aktywności społeczności lokalnych jest niski. Tylko niewielkie grupy mieszkańców udaje się skutecznie zaaktywizować do działania.

Przedstawiciele LGD wskazują, że istnieje silna korelacja pomiędzy wiekiem, a poziomem aktywności społecznej mieszkańców. Większość badanych zdecydowanie wskazuje, że dominującą grupą aktywnych działaczy są seniorzy (50+).

Niemal wszystkie LGD podejmują działania w zakresie animacji społeczności lokalnej. Równie wysoko respondenci oceniają jakość podejmowanych przez siebie działań. Niemal wszyscy respondenci są zdania że ich aktywność w zdecydowany sposób wpływa na aktywizację społeczności lokalnej.

W badaniach jakościowych respondenci wskazali sfery życia w które mieszkańcy zamieszkujący obszary działania LGD angażują się najmocniej. Wśród najczęściej pojawiających się wskazań można wyróżnić:

- organizacja imprez integrujących lokalną społeczność (często związanych z celebrowaniem lokalnych tradycji);
- animacja działań o charakterze kulturalnym;
- rozwój infrastruktury (w tym turystycznej);
- działania promujące rozwój kultury fizycznej i sportu.

Jak wynika z przeprowadzonych badań istotne znaczenie w zwiększaniu aktywności sektora społecznego w społeczności lokalnej mają wszelkiego rodzaju spotkania (szkolenia, imprezy integracyjne, warsztaty, wizyty studyjne, spotkania informacyjne, festyny, jarmarki, itp.). Znaczącą rolę odgrywają również nabory projektów, w następnym ich realizacji, zwłaszcza tzw. "małych projektów". W tym celu warto wykorzystać również konkursy obejmujące swym zakresem różne dziedziny życia społecznego, które aktywizują aktywność społeczności lokalnych, umożliwiają zaspakajanie potrzeb społecznych i kulturalnych, przyczyniają się do zachowania tożsamości społeczności wiejskiej oraz kultywowania tradycji, podnoszą jakość życia mieszkańców i integrują społeczność. W opinii członków LGD wpływ na zwiększenie aktywności gospodarczej miały przede wszystkim szkolenia i realizacja projektów, których celem był rozwój mikroprzedsiębiorstw.

Nieco gorzej wygląda sytuacja w kontekście stopnia realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, w tym przypadku już tylko nieco ponad 25% badanych uważa, że jest on zdecydowanie dobry.

Przeszkodą w realizacji LSR były przede wszystkim uregulowania prawne. Realizując projekty przedsiębiorcy zmuszeni byli zmierzyć się z zawiłymi procedurami, biurokracją, długim okresem weryfikacji wniosków, a w przypadku uzyskania dofinansowania długim okresem oczekiwania na refundację poniesionych kosztów. Respondenci narzekali również na współpracę z ARiMR. Zwrócono również uwagę na nietrafnie opisanie zadań w LSR, nie spełniające wymagań rynku lokalnego i nie w pełni odpowiadające na potrzeby środowiska.

Wśród innych problemów wskazywanych przez respondentów były takie jak np.: ograniczenia wynikające z przepisów prawnych, brak stałości prawa, tj. zmiana przepisów w trakcie rozpatrywania wniosku, niespójność wytycznych oraz biurokracja. Bariery występujące po stronie LGD to przede wszystkim braki kadrowe oraz ograniczone uprawnienia LGD.

Ważnym elementem funkcjonowania LGD wpływającym na aktywność społeczną są działania pobudzające inwestycje infrastrukturalne, stanowiące zaplecze materialne umożliwiające/ułatwiający lokalnej społeczności procesy integracji i samoaktywizacji. W opinii respondentów widoczna jest bardzo wyraźna zależność pomiędzy działaniami podejmowanymi przez LGD, a liczbą osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w obszarze LGD.

W opinii samych LGD ich działania ukierunkowane na aktywizację lokalnej społeczności są wykonywane z dużym zaangażowaniem. Ponad 77 % ankietowanych zdecydowanie uważa, że LGD dostarcza kompletnej i rzetelnej informacji potrzebnej do załatwienia sprawy lub/i pomocy w rozwiązaniu problemu.

Prawie 86 % respondentów zdecydowanie deklaruje, że pracownicy biura LGD w razie problemów szybko reagują i służą wsparciem. Niemal 80% badanych LGD jest zdecydowaną otwartością na współpracę z innymi podmiotami. (patrz Tabela). Przy czym jak wskazują wyniki badań jakościowych partnerstwa są otwarte na współpracę zarówno z podmiotami instytucjonalnymi jak i osobami fizycznymi

Jedną z przyczyn niskiego poziomu aktywności społeczności lokalnych upatruje się w historii. Spuścizną minionego ustroju jest niewątpliwie: wysoki poziom nieufności, postrzeganie instytucji władz jako siły wrogiej społeczeństwu, wykorzenienie z tradycji i wzorów obywatelskich, zaszczepienie postawy roszczeniowej wobec państwa i innych obywateli oraz skompromitowanie pojęcia pracy społecznej.

Na tle ogółu społeczności wiejskiej przedstawiciele LGD prezentują znacznie wyższy poziom aktywności w tym zakresie. Ponad 50 % ankietowanych bierze czynny udział w życiu politycznym wspierając w czasie kampanii wyborczych startujących kandydatów w stopniu dużym lub bardzo dużym, a mniej niż 40% w ogóle się nie angażuje. Poniższa Tabela zawiera zestawienie uzyskanych wyników w tym zakresie.

Niechęć Polaków do polityki jako takiej również odgrywa negatywną rolę, kładzie się bowiem cieniem na stosunku do organizacji współpracujących z lokalnymi władzami. Trzeba też wymienić kwestię przyznawania środków publicznych organizacjom pozarządowym, które często otrzymują fundusze za pośrednictwem władz lokalnych. Taka procedura może prowadzić do powstawania niezdrowych zależności, dlatego szczególnie ważna jest przejrzystość mechanizmów przyznawania dotacji, a także dywersyfikacja źródeł finansowania organizacji pozarządowych.

Bierność społeczna Polaków postawiła pod znakiem zapytania powszechne na początku transformacji wyobrażenia o wyjątkowych prodemokratycznych, obywatelskich atrybutach polskiego społeczeństwa. Stan ten jest poważną przeszkodą w tworzeniu kapitału społecznego budowanego na zaufaniu i więziach społecznych.

Do najważniejszych i zarazem najtrudniejszych do zmiany zaliczyć należy bariery na poziomie świadomościowym jednostek i bariery dotyczące tworzenia się kapitału społecznego. W przeciwieństwie do wymienionych wyżej przeszkód natury organizacyjno-prawnej, na te bardzo trudno wpłynąć, a ich zmiana wymaga czasu. Można wskazać przede wszystkim deficyt zaufania społecznego, brak poczucia wpływu na sytuację w kraju czy nawet swojej społeczności lokalnej, brak wiary w skuteczność działań obywatelskich. W grupie czynników mentalnościowych niesprzyjających budowaniu etosu obywatelskiego są też konsumpcjonizm, indywidualizm oraz silne zorientowanie na sukces w sferze materialnej.

Ze względu na ogromne znaczenie tego czynnika warto przyrzeć się bliżej kwestii zaufania społecznego. Niski poziom zaufania do rządzących nie jest polską domeną, aczkolwiek Polaków cechuje szczególnie wysoka nieufność tak wobec instytucji państwa, jak i wobec siebie nawzajem. Jak wynika z przeprowadzonych badań zaledwie 4,4 % respondentów na bardzo duże zaufanie do władz lokalnych

Jeszcze gorzej jest w przypadku uogólnionego zaufania do nieznanomych, tam odsetek określających swój poziom zaufania jako bardzo duży sięga zaledwie 1,3%.

Osobną grupę barier aktywności obywatelskiej, których minimalizowanie wymaga czasu i długofalowych działań, stanowią czynniki makrostrukturalne. Budowę społeczeństwa obywatelskiego utrudnia niedobór: rozwiniętej nowej klasy średniej, która w dojrzałych demokracjach stanowi społeczne i finansowe zaplecze organizacji pozarządowych oraz brak wystarczającego prawnego, finansowego i organizacyjnego wsparcia dla tych organizacji przez administrację państwową. Pasywności obywatelskiej sprzyjają ubóstwo, długotrwałe bezrobocie, dyskryminacja z powodu odmienności, które prowadzą do marginalizacji i wykluczenia społecznego. Niekorzystne z punktu widzenia tworzenia społeczeństwa obywatelskiego w Polsce są też masowe migracje zarobkowe, które wiążą się z i rozbijaniem sieci społecznych.

Zidentyfikowane na podstawie przeprowadzonych badań jakościowych bariery rozwoju aktywności lokalnych społeczności można sklasyfikować do kilku najważniejszych kategorii, a mianowicie:

- **Niedostateczne środki finansowe – rozumiane dwu płaszczyznowo, z jednej strony jako niewystarczające środki w dyspozycji LGD, a z drugiej brak środków na pokrycie niezbędnego wkładu własnego niezbędnego do wystartowania w postępowaniu konkursowym.**
- **Bariery natury mentalnej – pesymizm, zniechęcenie do działania, wzajemna niechęć, stereotypy**
- **Podejmowane działania są niedostosowane do potrzeb lokalnej społeczności**
- **Niska świadomość o potrzebie aktywności społecznej.**
- **Brak zaufania, niskie poczucie solidarności**
- **Słabo rozwinięta infrastruktura społeczna**
- **Niewystarczająca liczba charyzmatycznych liderów lokalnych.**
- **Nieadekwatna do potrzeb polityka władz, w tym również nieadekwatne do potrzeb rozwiązania legislacyjne**
- **Czynniki związane ze statusem ekonomicznym – bezrobocie**

Warto zauważyć, że nieliczni respondenci w obszarze wpływu statusu społecznego na poziom aktywności społecznej mają odwrotne obserwacje, a mianowicie stwierdzają, że wzrost poziomu życia jest odwrotnie skorelowany z chęcią pracy dla dobra wspólnego.

Ankietowani dokonali gradacji zidentyfikowanych na podstawie analizy danych zastanych barier, wskazując, że najbardziej istotnymi obszarami problemowymi są kolejno:

- brak klimatu przedsiębiorczego,
- niska jakość środowiska,
- małe zaangażowanie obywateli w działalność publiczną,
- mała oferta usług rekreacyjno-wypoczynkowych,
- niskie poczucie identyfikacji społeczeństw lokalnych z regionem, w którym mieszkają,
- niska kreatywność i innowacyjność społeczności lokalnej.

Wśród innych czynników wskazywanych jako bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności są przede wszystkim: brak środków finansowych i małe zaangażowanie społeczeństwa wynikające z braku chęci do wspólnego działania, braku liderów, braku czasu, itp. Zauważalna jest w tym zakresie również mała aktywność władz lokalnych oraz obawa przed ryzykiem. Ponadto wskazuje się na częstą niechęć jednostek instytucjonalnych do organizacji społecznych, brak rozpowszechniania dobrych praktyk wśród mieszkańców regionu. Istotne są również braki związane z kapitałem ludzkim, tj. małe zainteresowanie i ogólne zniechęcenie części społeczeństwa, brak woli współpracy, porozumienia i wzajemnego zaufania, niska aktywność młodych ludzi, brak liderów i zaangażowania w sprawy lokalne oraz brak czasu, obawa przed odpowiedzialnością, brak kreatywności, brak funduszy na rozwój lokalnej społeczności, bariery biurokratyczne.

W ramach przeprowadzonych badań respondenci wskazali jednoznacznie na wyraźne dostrzeganie związku przyczynowo – skutkowego pomiędzy poziomem aktywności społecznej mieszkańców, a stopniem realizacji celów i wskaźników LSR.

W powszechnej opinii respondentów działalność LGD wpływa pozytywnie na poziom aktywności społeczności lokalnych, tego zdania jest ponad 93% badanych.

Działania LGD znajdują przełożenie na aktywizację społeczności lokalnej. Dzieje się tak przede wszystkim dzięki organizacji imprez o charakterze integracyjnym, aktywizacyjnym i promocyjnym. Umożliwiają one wymianę doświadczeń oraz pobudzają do dyskusji oraz wspólnego działania, co przekłada się na zwiększoną świadomość społeczną liderów, a w konsekwencji społeczności lokalnej. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że duże Lokalne Grupy Działania LGD o liczbie mieszkańców przekraczającej 53 tys. w większym stopniu aktywizują społeczność lokalną i lepiej realizują zasadę partnerstwa. Jednocześnie nie stwierdzono aby wielkość powierzchni na której działa LGD przekładała się pozytywnie na poprawę funkcjonowania stowarzyszenia.

Wdrażanie strategii rozwoju przez LGD stwarza warunki dla ujawnienia się nowych liderów i sprzyja umacnianiu pozycji liderów już działających. Ich kompetencje i wiedza mogą być wykorzystywane w inicjatywach podejmowanych w przyszłości. Fakt, że bycie aktywnym przyniosło określone korzyści, może spowodować popularyzację aktywnych postaw wśród społeczności wiejskich. Rola lidera jako kreatora aktywności społecznej jest podkreślana niemal przez wszystkich respondentów. Dzieje się to w sytuacji, gdy społeczność wiejska nie jest w stanie utrwalać, instytucjonalizować norm kooperacji, a polega raczej na energii i autorytecie lidera

Przeprowadzone badania ukazują bardzo istotny związek pomiędzy aktywnością społeczną a zaufaniem. Przedstawiciele LGD jednoznacznie wskazują, że mieszkańcy, którzy wykazują się zaangażowaniem społecznym, cechują się większą otwartością na osoby z własnego kręgu i w większym stopniu ufają instytucjom działającym w sferze publicznej. Wszyscy respondenci wskazują na bezpośrednią zależność pomiędzy poziomem zaufania społeczności lokalnej i efektywnością realizacji podejmowanych działań.

Niestety w dużej mierze ocena poziomu zaufania mieszkańców wsi wypada negatywnie. Mimo, iż na przestrzeni lat sytuacja w tym zakresie powoli się poprawia to mimo to ciągle są to bardzo niskie poziomy. W badanych społecznościach zdecydowanie dominują więzi o charakterze nieformalnym. Można w tym upatrywać pewnych pokładów potencjału, który może decydować o powodzeniu działań wspólnych. Badane obszary stanowią różnorodne systemy relacji, więzi, sieci i tradycji. Co w efekcie powoduje, że obserwowane powiązania ze światem zewnętrznym opierają się głównie na indywidualnej bądź nieformalnej aktywności.

Na podstawie przeprowadzonych badań można wskazać dwa główne obszary działań LGD w tym zakresie. Pierwszy z nich opiera się na rozpoznaniu potrzeby animacji lokalnej społeczności, pozyskaniu funduszy oraz realizacji projektów mających na celu rozwój obszarów wiejskich. Natomiast drugi skierowany jest na promocję regionu, tworzenie produktu turystycznego pozwalającego ekonomicznie wykorzystać lokalne zasoby przyrodnicze i kulturowe.

Raczej rzadko LGD zajmują się lobbowaniem w sprawach lokalnych oraz dostarczaniem usług dla społeczności lokalnych. Aczkolwiek niektórzy respondenci wskazują na aktywność w tym obszarze. Efekty działań LGD w dużej mierze mają wymiar niematerialny, społeczny oraz psychologiczny. Badane grupy w swym mniemaniu odgrywają szczególnie ważną rolę procesie integracji międzysektorowej, aktywizacji lokalnej, walce z apatią i biernością oraz wzmacnianiu i odbudowie tożsamości lokalnej.

Trudno jednoznacznie ocenić potencjał LGD w zakresie aktywizacji społeczności lokalnych. Przeprowadzone badania wskazały jednak na podstawowe elementy wpływające na zaangażowanie mieszkańców w działania partnerstw. Niewątpliwie mamy do czynienia z mobilizacją entuzjazmu i aktywności lokalnych liderów i przedstawicieli już istniejących LGD. Niewątpliwą zaletą funkcjonowania partnerstw dającą gwarancję trwałości działania jest stabilność finansowania oraz zinstytucjonalizowana struktura. Dzięki temu mieszkańcy wsi zyskują organizacje, które posiadają potencjał, mogą w zorganizowany sposób wspierać ich aktywność. W trakcie badań zidentyfikowano również kwestie problematyczne, które wymagają pogłębionej analizy. Pierwszą z nich są motywacje członków partnerstw. Powstaje wątpliwość czy głównym motywatorem uczestnictwa w partnerstwie nie jest możliwość absorpcji środków unijnych, co może rodzić problemy w momencie gdy dojdzie do nieuniknionego wygaszenia dotychczasowego wsparcia. Dodatkowo wykorzystanie pomocy publicznej stawia też przed administracją LGD konkretne wymagania, prowadząc do biurokratyzacji organizacji, zajmującej się w znacznym stopniu spełnianiem wymogów formalnych związanych z przyznawanymi funduszami. W opiniach przedstawicieli LGD przewija się również kwestia roli administracji publicznej.

Zdaniem respondentów niektóre działania podejmowane są pod naciskiem urzędów gminy – środki są przeznaczane w takich przypadkach przede wszystkim na budowę infrastruktury z pominięciem obszarów związanych z budowa kapitału społecznego.

W oparciu o zaprezentowany algorytm, obliczono wskaźniki zaufania społecznego Lokalnych Grup Działania zgodnie z przyjętą klasyfikacją (komponent zaufania, norm i sieci).

Tabela 44. Wskaźniki cząstkowe i wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego

Komponent	Wskaźniki zaufania społecznego	Wartość wskaźnika
Zaufania	Poziom zaufania członków LGD do osób znanych	73,49
Zaufania	Poziom zaufania społecznego (do osób nieznanymi) cechujące członków LGD	46,88
Zaufania	Poziom zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych	65,00
Norm	Poziom patriotyzmu lokalnego członków LGD	64,99
Norm	Poziom wartości i norm podzielanych przez członków LGD	91,80
Norm	Poziom zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra	54,68
Sieci	Poziom chęci współpracy opartej na zaufaniu w środowisku lokalnym	73,61

Komponent	Wskaźniki zaufania społecznego	Wartość wskaźnika
Sieci	Poziom poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa	82,14
	Wskaźnik syntetyczny	69,07

Źródło: opracowanie własne

Warto zauważyć, że obliczona w ten sposób wartość wskaźnika syntetycznego wynosząca 69,07 pkt. mieści się w okolicach dwóch trzecich skali. Z uwagi na brak porównywalnych danych, czy też brak wcześniejszych edycji badania, nie jest możliwa analiza dynamiki zmiany wskaźników w czasie. Wskaźniki syntetyczne zaufania społecznego obliczone zostały również dla poszczególnych województw. Uzyskane wyniki cechuje umiarkowane zróżnicowanie, wszystkie wartości mieszczą się w przedziale 62,69 pkt dla województwa świętokrzyskiego aż do 74,64 pkt dla województwa opolskiego.

Przeprowadzono również analizę wartości wskaźnika syntetycznego i wskaźników cząstkowych przy uwzględnieniu liczby ludności zamieszkującej poszczególne obszary LGD. Z przeprowadzonych badań wynika jednoznacznie, że poziom kapitału społecznego w partnerstwach na terenie których zamieszkuje ponad 50 tys. mieszkańców jest wyższy niż w ich mniejszych odpowiednikach, dotyczy to zarówno wartości wskaźnika syntetycznego (Tabela 31) jak i wszystkich cząstkowych (Tabela 32). Jedynie w zakresie wskaźnika cząstkowego dotyczącego poziomu poczucia wpływu członków LGD na funkcjonowanie partnerstwa uzyskany wynik jest taki sam zarówno w małych jak i dużych LGD. Najbardziej znaczące różnice dotyczą poziomu zaufania członków LGD do instytucji i organizacji lokalnych, gdzie różnica sięga ponad 8 pkt. Istotnie statystycznie różnice dotyczą również poziomu zaufania społecznego (do osób nieznanych) 7,25 pkt. oraz poziomu zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra gdzie różnica wynosi 6,3 pkt.

Wskazano najistotniejsze uwarunkowania związane z poziomem kształtowania się kapitału społecznego członków LGD. Wyróżniono dwie potencjalne zależności, a mianowicie:

- wpływ poziomu rozwoju gospodarczego na poziom kapitału społecznego,
- wpływ aktywności społecznej na poziom kapitału społecznego.

Z przeprowadzonych badań jednoznacznie wynika, że występuje zależność pomiędzy poziomem kapitału społecznego, a poziomem rozwoju gospodarczego regionu z tym, że kierunek tego wpływu nie jest już tożsamy u wszystkich respondentów. Część z nich wskazuje pozytywną korelację pomiędzy tymi dwoma elementami, co było by zbieżne z koncepcją R. Putnama o zależności kapitału społecznego i ekonomicznego. Jednak równolegle pojawia się drugi pogląd wskazujący na odwrotną zależność, a mianowicie że zbyt wysoki poziom rozwoju gospodarczego obszaru LGD działa w sposób demobilizujący na mieszkańców co w efekcie powoduje, że kapitał społeczny zamiast oczekiwanego wzrostu spada, bądź utrzymuje się na stałym poziomie.

W badaniach fokusowych pojawia się również pogląd pośredni wskazujący, że optymalnymi warunkami do wzrostu poziomu kapitału społecznego jest przeciętny poziom rozwoju gospodarczego. Ta teza wydaje się najbardziej słuszna, także z uwagi na fakt, że znajduje potwierdzenie w przytoczonych już wcześniej rozległych badaniach nad poziomem kapitału

społecznego LGD⁷⁸ z których jednoznacznie wynika, że stosunkowo najwyższym poziomem kapitału społecznego charakteryzują się członkowie LGD funkcjonujących na obszarach o przeciętnym poziomie rozwoju gospodarczego. Wynik ten może zostać zinterpretowany w ten sposób, że szczególnie wysoki poziom rozwoju gospodarczego obszaru funkcjonowania LGD nie mobilizuje mieszkańców do podejmowania działań służących zmianom, a jego zbyt niski poziom nie stwarza wystarczających warunków do realizacji takich działań⁷⁹.

W zakresie drugiego uwarunkowania związanego z aktywnością społeczną również pojawiają się sprzeczne stanowiska respondentów badań jakościowych. Jednakże co zaskakujące w przeważającej opinii paradoksalnie wskazuje się, że wysoki poziom aktywności społecznej (głównie rozumianej jako ilości organizacji o charakterze pozarządowym działających na terenie partnerstwa) wpływa negatywnie na poziom kapitału społecznego członków tych partnerstw. Interpretacja takiego stanowiska może być następująca, przyjmuje się, że w sytuacji niewielkiej (lub braku) aktywności mieszkańców, członkowie LGD mogą wykazywać ponadprzeciętny poziom zaangażowania w przekonaniu, że tylko w ten sposób uda się zrobić coś dla dobra lokalnej społeczności i tym samym staną się samoistnymi liderami stanowiącymi główny element sprawczy działań prorozwojowych.

Wysunięto tezę dotyczącą zależności pomiędzy poziomem kapitału społecznego, a stopniem nasycenia województw Lokalnymi Grupami Działania co oznaczałoby w praktyce, że mała lub stosunkowo duża sieć LGD występujących na obszarze województwa jest czynnikiem różnicującym poziom kapitału społecznego LGD. Na podstawie uzyskanych rezultatów, pamiętając o ograniczeniach wynikających z charakteru danych źródłowych, można wysnuć ostrożny wniosek, że korelacja tego typu nie jest istotna statystycznie i nie znalazła jednoznacznego potwierdzenia w niniejszych badaniach.

⁷⁸ Psyk-Piotrowska, E. (2013). Badanie kapitału społecznego LGD..., op.cit/

⁷⁹ Ibidem.

5. Rekomendacje

Poniżej w formie tabelarycznej przedstawiono najważniejsze rekomendacje wynikające z przeprowadzonych badań. Rekomendacje podzielono na dwie grupy w pierwszej z nich zaprezentowanej w Tabeli 45 zawarto rekomendacje odnoszące się do wykorzystania kapitału społecznego w procesie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Natomiast w Tabeli 46 zawarto rekomendacje stricte ukierunkowane na zwiększenie poziomu kapitału społecznego członków LGD, a w konsekwencji wzrostu aktywności społecznej mieszkańców wsi

Tabela 45. Propozycje rekomendacji odnoszących się do wykorzystania kapitału społecznego w procesie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność

Lp.	Rekomendacja	Adresat	Uzasadnienie	Proponowane kierunki działań	Oczekiwany wpływ na poszczególne wskaźniki zaufania społecznego
1	Zmiany prawa zmierzające w kierunku uproszczenia i ustabilizowania i przejrzystości regulacji związanych z działalnością LGD i innych partnerstw lokalnych	Odpowiednie ministerstwa, parlament, porozumienia organizacji pozarządowych	Z przeprowadzonych badań wynika, że w istniejącej sytuacji bariery prawne utrudniają aktywizację mieszkańców na skutek dominacji logiki administracyjno-formalnej nad racjonalnością mieszkańców, zorientowanych na rozwiązywanie codziennych problemów. Respondenci podkreślają ponadto brak stałości prawa, niespójność wytycznych oraz biurokrację	Uproszczenie procedur, związanych z funkcjonowaniem partnerstw.	Zbliżenie podstaw prawnych partnerstw do racjonalności działania mieszkańców, a nie instytucji. Wzrost zaufania do prawa i instytucji życia publicznego.
2	Wspieranie partnerstw w działaniach aktywizujących przedsiębiorczość lokalną i rozwój mikroprzedsiębiorstw	LGD, lokalni przedsiębiorcy, wybrane starostwa, izby gospodarcze, izby handlowe, izby rzemieślnicze, kółka rolnicze, rolnicze grupy producenckie, jednostki samorządu	W ocenie samych LGD, w zdecydowanie większym stopniu partnerstwa oddziałują na aktywność sektora społecznego w lokalnej społeczności aniżeli na aktywność sektora gospodarczego.	Należy powtórzyć działania, zorientowane na zwiększenie aktywności sektora społecznego w społeczności lokalnej (szkolenia, imprezy integracyjne, warsztaty, wizyty	Podniesienie aktywności gospodarczej i rozwoju mikroprzedsiębiorstw na terenie LGD.

Lp.	Rekomendacja	Adresat	Uzasadnienie	Proponowane kierunki działań	Oczekiwany wpływ na poszczególne wskaźniki zaufania społecznego
		terytorialnego		studyjne, spotkania informacyjne, festyny, jarmarki), ale ich treść dostosować do profilu i specyfiki lokalnej gospodarki (produkty lokalne, ginące zawody, turystyczne ścieżki tematyczne itd., itp.).	
3	Zmiany prawa zmierzające w kierunku uproszczenia procedur przyjmowania i weryfikacji wniosków oraz refinansowania projektów w ramach LGD	ARiMR, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, jednostki samorządu terytorialnego	Realizując projekty przedsiębiorcy zmuszeni byli zmierzyć się z zawiłymi procedurami, biurokacją, długim okresem weryfikacji wniosków, a w przypadku uzyskania dofinansowania długim okresem oczekiwania na refundację poniesionych kosztów. Respondenci narzekali również na współpracę z ARiMR.	1. Uproszczenie procedur przyjmowania i weryfikacji wniosków oraz refinansowania projektów w ramach LGD	Łatwość w korzystaniu z zewnętrznych źródeł finansowania projektów lokalnych. Wzrost zaufania do prawa i instytucji życia publicznego.
4	Uspołecznienie lokalnej strategii rozwoju gospodarczego.	LGD, lokalni przedsiębiorcy, wybrane starostwa, izby gospodarcze, izby handlowe, izby rzemieślnicze, kółka rolnicze, rolnicze grupy producenckie, jednostki samorządu terytorialnego	Badani respondenci zwracali uwagę na nietrafnie opisanie zadań w LSR, nie spełniające wymagań rynku lokalnego i nie w pełni odpowiadające na potrzeby środowiska	Zwiększenie udziału przedstawicieli biznesu (rolników indywidualnych) w opracowywaniu strategii gospodarczych na wszystkich etapach jej powstawania.	Dostosowanie lokalnych strategii rozwoju gospodarczego do specyfiki i potrzeb lokalnego rynku i struktury lokalnej przedsiębiorczości. Wzrost zaufania do prawa i instytucji życia publicznego.

Lp.	Rekomendacja	Adresat	Uzasadnienie	Proponowane kierunki działań	Oczekiwany wpływ na poszczególne wskaźniki zaufania społecznego
5	Wykorzystanie idei wolontariatu wśród pracowników instytucji publicznych do promowania pracy społecznej i działalności na rzecz dobra wspólnego	LGD, jednostki samorządu terytorialnego, lokalne NGO-sy, grupy mieszkańców.	Część przyczyn niskiego poziomu aktywności społeczności lokalnych ma charakter historyczny: postrzeganie instytucji władzy jako siły wrogiej społeczeństwu, wykorzenienie z tradycji i wzorów obywatelskich, zaszczepienie postawy roszczeniowej wobec państwa i innych obywateli oraz skompromitowanie pojęcia pracy społecznej.	1. Wolontariat w urzędach 2. Otwarty urząd 3. Promocja medialna wizerunku przedsiębiorców jako ludzi odpowiedzialnych, troszczących się o dobro wspólne, otaczających opieką słabszych, zaangażowanych w rozwój lokalnych społeczności i województwa jako całości.	Podniesienie wskaźnika zaufania do instytucji. Przywrócenie społecznej rangi i wartości pracy na rzecz dobra wspólnego.
6	Wykorzystanie różnych form udziału mieszkańców w kształtowaniu prawa lokalnego i kluczowych decyzji politycznych w celu zwiększenia zaufania do instytucji i zaangażowanie w życie polityczne gminy	Jednostki samorządu terytorialnego, rady gmin, radni, burmistrzowie, wójtowie, sołtysi.	Nikłe lub wręcz żadne zainteresowanie tą sferą życia deklaruje ponad połowa mieszkańców wsi (52%), a jedynie co piętnasty określa swoje zainteresowanie wydarzeniami politycznymi jako duże (7%). Małe zainteresowanie polityką i dystans wobec tej sfery życia niesie ze sobą szereg niekorzystnych – z punktu widzenia jakości partycypacji obywateli w procedurach demokratycznych – zjawisk.	1. Wprowadzenie obowiązku konsultacji społecznych ważniejszych aktów prawa miejscowego 2. Wprowadzenie społecznej strategii rozwoju lokalnego, wzorowanej na już istniejących doświadczeniach 3. Wprowadzenie instytucji budżetu obywatelskiego 4. Wprowadzenie instrumentu obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej, chronionej prawnie. 5. Wprowadzenie nieodpłatnych, obywatelskich funkcji publicznych,	Podniesienie wskaźnika zaufania do instytucji. Podniesienie aktywności i zaangażowania w problematykę polityczną.

Lp.	Rekomendacja	Adresat	Uzasadnienie	Proponowane kierunki działań	Oczekiwany wpływ na poszczególne wskaźniki zaufania społecznego
				pełnionych przez mieszkańców: np. ds. terenów zielonych, tras rowerowych, obszarów wypoczynku i rekreacji itd., itp. Tego typu stanowiska funkcjonują już w niektórych większych miastach.	
7	Wprowadzenie przejrzystych i bezpośrednich reguł finansowego wspomagania inicjatyw obywatelskich	Jednostki samorządu terytorialnego, rady gmin, radni, burmistrzowie, wójtowie, sołtysi, LGD, lokalne NGO-sy, grupy mieszkańców, przedsiębiorcy, rolnicy.	Niechęć Polaków do polityki jako takiej wynika także z warunków współpracy NGO-sów z lokalnymi władzami. Chodzi o kwestię przyznawania środków publicznym organizacjom pozarządowym, które często otrzymują fundusze za pośrednictwem władz lokalnych. Taka procedura może prowadzić do powstawania niezdrowych zależności, dlatego szczególnie ważna jest przejrzystość mechanizmów przyznawania dotacji, a także dywersyfikacja źródeł finansowania organizacji pozarządowych	1. Obowiązek wprowadzania do lokalnych instytucji przyznających środki – przedstawicieli organizacji pozarządowych i lokalnego biznesu. Wprowadzenie losowych reguł wyłaniania przedstawicieli (na wzór amerykański) 2. Zniesienie pośrednictwa władz lokalnych i wprowadzenie dotacji dla lokalnych organizacji pozarządowych bezpośrednio z poziomu rządowego, (tak jak to jest np. w przypadku Rządowego Programu na rzecz Aktywności Ludzi Starszych - ASOS) lub poprzez urzędy wojewódzkie.	Podniesienie wskaźnika zaufania do instytucji. Podniesienie aktywności i zaangażowania w problematykę polityczną.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 46. Propozycje rekomendacji zwiększających kapitał społeczny LGD

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
Wykorzystanie potencjałów społecznych i obywatelskich LGD w celu stworzenia pozytywnego wizerunku członków partnerstwa jako ludzi aktywnych, kreatywnych, otwartych, godnych zaufania	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, jednostki samorządu terytorialnego, media o zasięgu lokalnym, wojewódzkim i krajowym, instytucje edukacyjne (szkoły, uczelnie wyższe), firmy, przedsiębiorstwa lokalne i regionalne	<p>Raport Polska 2030, który stał się następnie podstawą Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 (2013), w części poświęconej wzrostowi kapitału społecznego wskazuje cztery sfery budowania uogólnionego kapitału społecznego: rodzinę, szkołę, pracę zawodową i przestrzeń / debatę publiczną.</p> <p>Uwzględniając specyfikę działania LGD należy zwrócić uwagę na następujące cele szczegółowe:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wprowadzenie projektów społecznych do programów nauczania w szkołach. Dzięki temu szkoła może stać się środowiskiem promocji i nauki partnerskiego współdziałania. Pierwszym krokiem musi być jednak zmniejszenie izolacji szkoły od problemów pojawiających się poza jej murami. Zauważenie problemu innego podmiotu i pomoc, czy to przez bezpośrednie zaangażowanie, czy to poprzez stworzenie warunków do zaangażowania się innych, może szkole przywrócić właściwe miejsce w życiu społecznym. 2. Realizacja programów edukacji obywatelskiej we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Z tej perspektywy szczególnie dotkliwy społecznie jest brak kontaktów między podmiotami odpowiedzialnymi za wychowanie dzieci i młodzieży. Często zdarza się, że szkoła i rodzice, autonomizując się, oczekują, że pewne zadania będą realizowane przez tego drugiego. W efekcie okazuje się, że zadań tych nie realizuje nikt. 3. Wprowadzenie programów wolontariatu pracowniczego w urzędach administracji samorządowej 4. Zwiększenie możliwości udziału obywateli w kreowaniu najważniejszych dokumentów na poziomie gminy/powiatu/województwa (np. uspołecznienie strategii rozwoju) 5. Zwiększenie roli mediów w kształtowaniu otwartej i transparentnej debaty publicznej <p>Wszystkie te punkty zostaną rozwinięte przy okazji omawiania działań w ramach pozostałych rekomendacji</p>
Wspieranie instytucji otoczenia biznesu, samorządu gospodarczego i samych przedsiębiorców w rozwijaniu różnych form współpracy	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, starostwa, izby gospodarcze, izby handlowe, izby rzemieślnicze, kółka rolnicze,	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzmocnienie form współpracy sektora komercyjnego z sektorem publicznym i sektorem samorządowym. Por. Kapitał społeczny na poziomie metzo, GUS 2013. 2. Instytucjonalna integracja środowiska biznesowego. 3. Rozwijanie informacji gospodarczej o firmach z obszaru działania LGD

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
Wykorzystanie idei wolontariatu i społecznej odpowiedzialności biznesu do stworzenia wizerunku członków LGD jako ludzi godnych zaufania	rolnicze grupy producenckie Jak wyżej plus media lokalne i regionalne oraz instytucje edukacyjne (szkoły zawodowe, uczelnie techniczne, ekonomiczne)	<ol style="list-style-type: none"> Rozwijanie różnych form wolontariatu i filantropii korporacyjnej. Wspieranie regionalnych akcji na rzecz społecznej odpowiedzialności biznesu. Dobre praktyki: Raport: Odpowiedzialny biznes w Polsce. Dobre praktyki. Forum Odpowiedzialnego Biznesu. 2011. Promocja medialna wizerunku członków LGD jako ludzi odpowiedzialnych, troszczących się o dobro wspólne, otaczających opieką słabszych, zaangażowanych w rozwój lokalnych społeczności i województwa jako całości.
Zmiana form komunikacji z mieszkańcami i obsługi mieszkańców w celu odbudowy zaufania do instytucji życia publicznego jako instytucji reaktywnych społecznie i efektywnie rozwiązujących problemy mieszkańców	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gmin, starostwa powiatowe, instytucje doradztwa zawodowego, urzędy pracy, placówki opieki zdrowotnej itp.	<ol style="list-style-type: none"> Integracja systemów informacji publicznej w skali ponadlokalnej (nie tylko internetowej, takiej jak BIP, ale także uwzględniającej inne kanały komunikacji z mieszkańcami). Przykład dobrej praktyki: Hrabstwo Cambridge w Wielkiej Brytanii – sieć 60 punktów elektronicznej informacji lokalnej, dostępnych w bibliotekach. http://www4.cambridgeshire.gov.uk/info/20002/libraries_leisure_and_culture Wprowadzenie elementów internetowej obsługi mieszkańców, zintegrowanie baz danych dotyczących funkcjonowania kluczowych instytucji życia publicznego w skali regionalnej – wykorzystanie systemów big data i open data. Wykorzystanie mediów społecznościowych (Facebook, You Tube, gry i społeczności internetowe) do komunikacji z mieszkańcami Wprowadzenie internetowych form komunikowania się administracji publicznej z obywatelami (e-konsultacje, e-monitoring). Przykład dobrej praktyki: Okręg Lichfield w Wielkiej Brytanii – system interaktywnej komunikacji internetowej z obywatelami: http://www.lichfielddc.gov.uk Publikowanie wszystkich imiennych głosowań na forum BIP w obieralnych organach władzy samorządu wojewódzkiego, samorządów powiatowych i gminnych. Udostępnianie zbiorów danych publicznych i prowadzenie przejrzystej polityki informacyjnej - „open government”. http://centrumcyfrowe.pl/projekty/mapa-drogowa/co-to-jest-otwarty-rzad/ Wspieranie budowy portali informacyjno-społecznościowych, a także portali monitorujących

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
		<p>aktywność radnych samorządowych i władz lokalnych</p> <p>Dobre praktyki:</p> <p>Fundacja Stańczyka: Program na oku wyborców, http://www.stanczyk.org.pl/przejrzystykrakow/wybory2014/</p>
Poprawa wizerunku wybranych instytucji administracji rządowej i samorządowej	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, starostwa powiatowe, Urząd Wojewódzki w Lublinie, media regionalne (telewizja, prasa, strony internetowe w/w instytucji), instytucje edukacyjne (gimnazja)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uspołecznienie procesu tworzenia i aktualizacji kluczowych dokumentów, powstających w skali województwa (strategii województwa, planu zagospodarowania przestrzennego województwa). Przykład dobrej praktyki: Konsultacje społeczne „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego”. Por. Stokłuska 2011. 2. Wprowadzenie modułów edukacyjnych w gimnazjach (WOS), dotyczących funkcjonowania instytucji administracji rządowej i samorządowej
Wykorzystanie nowych form aktywizacji kulturalnej w podtrzymaniu wysokiego poziomu integracji lokalnej	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne, edukacyjne, parafialne, organizacje pozarządowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwijanie i wspieranie różnych form życia kulturalnego i społecznego na poziomie lokalnym, organizacja regionalnych imprez i wydarzeń pokazujących zwyczaje, dziedzictwo kulturowe i specyfikę różnych części województwa przy równoczesnej integracji w skali całego województwa.
Wykorzystanie nowych form udostępniania zasobów kulturowych i uczestnictwa w kulturze w wzmocnieniu i identyfikacji regionem zamieszkania	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne miejskie i wojewódzkie, instytucje edukacyjne, parafialne, organizacje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stopniowa digitalizacja zasobów kultury regionu – zapewnienie dostępu do różnych zasobów kulturowych regionu. 2. Wprowadzenie do programów szkolnych „edukacji regionalnych” Przykład dobrej praktyki: Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. http://www.ko-gorzow.edu.pl/przyklady-dobrej-praktyki/1393-innowacja-pedagogiczna-edukacja-regionalna-arki-wielkie-moja-maa-ojczyzna-dziedzictwo-kulturowe 3. Wprowadzenie wieloletnich programów edukacyjnych skierowanych do różnych grup odbiorców (młodzieży, seniorów)

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
	pozarządowe, podmioty gospodarcze, regionalne i lokalne media	4. Wykorzystanie istniejącej infrastruktury instytucji kulturalnych i edukacyjnych (centrów kultury, szkół, bibliotek, muzeów) – jako instytucji rozwoju kapitału społecznego. Por. Uchwała Rady Ministrów z 2013 r. o „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020”
Uspołecznienie procesów decyzyjnych w celu zwiększenia poczucia wpływu w wymiarze lokalnym	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne miejskie i wojewódzkie, instytucje edukacyjne, parafialne, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze, regionalne i lokalne media	<p>1. Wyodrębnienie i uspołecznienie funduszy sołeckich. W niektórych województwach (np. województwie lubelskim) ponad połowa gmin nie wyodrębniła funduszy sołeckich z budżetów gminnych.</p> <p>2. Wprowadzenie budżetu partycypacyjnego do gmin i na poziomie województwa jako obowiązkowej formy konsultacji określonej części środków publicznych.</p> <p>Wzrost poczucia wpływu na sprawy lokalne jest istotnie powiązany z postrzeganiem instytucji życia publicznego i władz. Dlatego w tym wypadku potrzebne są podobne działania (por. rekomendacja nr. 4):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Udrożnienie kanałów komunikowania się administracji publicznej z obywatelami, zwłaszcza w zakresie komunikacji elektronicznej. 2. Publikowanie wszystkich imiennych głosowań na forum BIP. 3. Wprowadzenie na wszystkich szczeblach samorządu interaktywnych form komunikacji z mieszkańcami. 4. Udostępnianie zbiorów danych publicznych i prowadzenie przejrzystej polityki informacyjnej - „open government”. 5. Wspieranie budowy portali informacyjno-społecznościowych, a także portali monitorujących aktywność radnych samorządowych i władz lokalnych
Wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych do budowy zaufania uogólnionego	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne miejskie i wojewódzkie, instytucje edukacyjne, parafialne, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze,	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zlecenie zadań publicznych organizacjom pozarządowym 2. Wprowadzenie mechanizmów promocji dla samorządów efektywnie współpracujących z organizacjami pozarządowymi 3. Wprowadzenie regionalnego funduszu finansującego działalność organizacji pozarządowych. 4. Uproszczenie zasad sprawozdawczości dla organizacji pozarządowych. 5. Wprowadzenie na poziomie gminy programów współpracy z organizacjami pozarządowymi <p>Por. Zasady tworzenia współpracy z organizacjami pozarządowymi http://www.pozytek.gov.pl/Zasady,tworzenia,programow,w,wspolpracy,402.html</p>

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
Upowszechnienie idei ekonomii społecznej w integracji społecznej i przeciwdziałaniu marginalizacji	regionalne i lokalne media Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, podmioty ekonomii społecznej, instytucje otoczenia ekonomii społecznej, firmy i przedsiębiorstwa	1. Wspieranie dla przedsiębiorstw ekonomii społecznej wspieranie: spółdzielni socjalnych, klubów integracji społecznej, warsztatów terapii zajęciowej, zakładów aktywności zawodowej, zakładów pracy chronionej, spółdzielni inwalidów itd. Przykład dobrej praktyki: Wieloletni Plan Działań Województwa Opolskiego na Rzecz Promocji i Upowszechnienia Ekonomii Społecznej oraz Rozwoju Sektora Ekonomii Społecznej i jej Otoczenia na lata 2013-2020.
Wykorzystanie idei wolontariatu w celu zwiększenia zaangażowania w działalność na rzecz innych	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne miejskie i wojewódzkie, instytucje edukacyjne, parafialne, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze, regionalne i lokalne media	1. Propagowanie idei wolontariatu wśród różnych grup ludności (młodzieży, osób starszych) Dobre praktyki: Program Dobry Wolontariat – ogólnopolski program integracji weryfikacji organizacji przyjaznych wolontariuszom: http://dobrywolontariat.pl/baza_wiedzy 2. Integracja centrów wolontariatu w skali kraju/województw 3. Propagowanie idei e-wolontariatu Dobre praktyki: Radio Młodych w Nidzicy, tworzone przez e-wolontariuszy http://dobrywolontariat.pl/baza_wiedzy
Uwolnienie potencjału aktywności i partycypacji obywatelskiej	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie,, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne miejskie i wojewódzkie, instytucje	1. Ułatwienie procesu zrzeszania się obywateli Por. Prawo a partycypacja publiczna 2012. 2. Ułatwienie finansowania inicjatyw społecznych z budżetu województwa, budżetów powiatowych i budżetów gminnych Por. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005-2013 MPiPS 2014. Dobre praktyki: Inicjatywa Lokalna w samorządach – aktywni mieszkańcy na rzecz rozwoju. Por. Inicjatywa lokalna krok po kroku 2013.

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
	edukacyjne, parafialne, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze, regionalne i lokalne media	<ol style="list-style-type: none"> 3. Wspieranie lokalnych partnerstw i innych form współpracy służących przekazywaniu realizacji zadań publicznym grupom obywateli 4. Promowanie i wspomaganie idei wolontariatu i filantropii 5. Wzmocnienie mechanizmów dialogu obywatelskiego i dialogu społecznego 6. Wspieranie internetowych form aktywności publicznej i obywatelskiej (dziennikarstwo obywatelskie)
Wykorzystanie mechanizmów decentralizacji, partycypacji i uspołecznienia realizacji polityk publicznych do budowy zaufania wobec władz regionalnych i lokalnych	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, i ich jednostki pomocnicze, urzędy gminne i ich jednostki pomocnicze, starostwa powiatowe. Instytucje użyteczności publicznej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uspołecznienie realizacji polityk publicznych przez organy administracji publicznej 2. Zaufanie jest relacją wzajemną. Nieco paradoksalnie - wzrost zaufania obywateli do władz nie nastąpi bez wzrostu zaufania władz do obywateli. Władze muszą uznać, że obywatele działają dla dobra wspólnego. Stąd konieczna jest decentralizacja władzy i zwiększenie udziału obywateli w różnych formach demokracji bezpośredniej, która nie stanowi zagrożenia dla przedstawicielskiego charakteru władzy publicznej, lecz jest jej uzupełnieniem.
Wykorzystanie wysokiego potencjału kapitału wiążącego do budowy kapitału ludzkiego, powiązanego z kapitałem społecznym	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, urzędy pracy, instytucje opieki społecznej, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze, regionalne i lokalne	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wprowadzanie regionalnych i lokalnych programów zabezpieczenia społecznego premiujących wychodzenie z bierności zawodowej 2. Promocja dzietności poprzez obniżanie kosztów opieki nad potomstwem 3. Usamodzielnianie młodego pokolenia mieszkańców wsi 4. Wprowadzanie programów aktywizacji intelektualnej, społecznej i zawodowej osób starszych 5. Zapewnienie wsparcia dla osób wielodzietnych
Wykorzystanie lokalnych aktywistów oraz codziennych postaw i zachowań do budowania podstaw współpracy i zaufania w środowisku lokalnym	Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne miejskie i wojewódzkie, instytucje edukacyjne,	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwijanie i promowanie postaw liderkich w społecznościach lokalnych Dobre praktyki: Szkoła liderów społeczeństwa obywatelskiego http://www.szkoła-liderow.pl/rozwijanie_i_promowanie_postaw_liderskich.php 2. Dwutorowe wsparcie charyzmatycznych lokalnych liderów polegające z jednej strony na inwestycjach infrastrukturalnych (umożliwianie mieszkańcom regionu spotkania się, co wiąże się m.in. z remontowaniem bądź

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
	parafialne, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze, regionalne i lokalne media	<p>budowaniem świetlic wiejskich) oraz bezpośrednio zaangażowaniu się w finansowanie i promocję wartościowych inicjatyw</p> <p>3. Wsparcie włączania się w aktywność społeczną młodzieży poprzez finansowanie projektów proponowanych przez młodych ludzi⁸⁰. Adolescencja i wczesna dorosłość to doskonały czas na włączanie się w aktywność społeczną, niosącą ze sobą wiele możliwości dla startu życiowego, zawodowego i rodzinnego</p> <p>4. Rozpowszechnienie w programach szkolnych i edukacyjnych idei budowania zaufania poprzez codzienne zachowania i działania osobiste.</p> <p>Przykład dobrej praktyki: Zastosowanie oddolnych metod budowania kapitału społecznego w tym zaufania, według metody wypracowanej w ramach Harvard Kennedy School przez Roberta Putnama i jego współpracowników http://www.hks.harvard.edu/programs/saguaro/about-social-capital/what-you-can-do</p>
Wykorzystanie nowych form aktywizacji kulturalnej w podtrzymaniu wysokiego poziomu integracji lokalnej	Agendy rządowe, Urzędy Marszałkowskie, urzędy gminne, starostwa powiatowe, instytucje kulturalne miejskie i wojewódzkie, instytucje edukacyjne, parafialne, organizacje pozarządowe, podmioty gospodarcze, regionalne i lokalne media	<p>1. Rozwijanie i wspieranie różnych form życia kulturalnego i społecznego na poziomie lokalnym, organizacja regionalnych imprez i wydarzeń pokazujących zwyczaje, dziedzictwo kulturowe i specyfikę różnych regionów kraju</p> <p>2. Finansowe wsparcie osób pełniących rolę animatorów kultury danej społeczności (np. pracownicy instytucji kultury).</p> <p>3. Wspieranie samoaktywizacji środowiska lokalnego w zakresie działalności kulturotwórczej (zespoły folklorystyczne, lokalne teatryki, grupy taneczne itp.) także na podstawie lokalnych zasobów środowiska, stanowiące wewnętrzną propozycję działania</p> <p>4. Wprowadzenie do programów szkolnych „edukacji regionalnych”</p> <p>5. Wprowadzenie wieloletnich programów edukacyjnych skierowanych do różnych grup odbiorców (młodzieży, seniorów)</p> <p>6. Wykorzystanie istniejącej infrastruktury instytucji kulturalnych i edukacyjnych (centrów kultury, szkół, bibliotek, muzeów) – jako instytucji rozwoju kapitału</p>
Wykorzystanie nowych form udostępniania zasobów kulturowych i uczestnictwa w kulturze w wzmocnieniu Identyfikacji regionem zamieszkania		

⁸⁰ jak wskazuje praktyka LGD działania tego typu są efektywne: „U nas młodzież wyszła z inicjatywą, zrobiła imprezę techno, też początkowo wszyscy dorośli byli sceptyczni, ale okazuje się, że młodzieży się to podoba, jest to impreza cykliczna, bardzo dużo osób z zewnątrz przyjeżdża, też co roku w Gościńcu taka impreza się odbywa. Też powstała scena na potrzeby tych imprez, to też z naszego projektu, ale to też wszystko jest powiązane, po co wynajmować co roku jakąś scenę, jak można budować własną też ze środków unijnych” IDI1

„Pierwszą rzeczą, jaką chciałem zrobić, to zwołałem wolontariat kultury, czyli grupę młodzieżową wolontariat kultury. Chciałem po prostu zbudować grupę młodzieży przy sobie, która... której można by było z jednej strony do czego zaangażować, pokazać, że można społecznie przy czymś podziać. Z drugiej strony też zmotywować do pewnego kreatywnego działania. Przez ponad 2 lata działania tej grupy, dużo fajnych rzeczy się udało zrobić. Oni się... włączają w różnego rodzaju działania” FGI1

Rekomendacja	Adresat	Proponowane kierunki działań
		<p>społecznego.</p> <p>7. Rozwój sieci komunikacji kultury wewnątrz społeczności lokalnych poprzez np. książki powstające z inicjatywy mieszkańców i/lub dzięki ich zaangażowaniu lub/i tematyczne strony/fora internetowe. Sposób komunikowania się i skuteczność podejmowanych działań wpływają na przestrzenną charakterystykę regionu, w tym m.in. wysoki poziom integracji społecznej. Oznacza to, iż członkowie grupy określanej jako regionalna budują swoją świadomość wspólnoty dziedzictwa kulturowego, dzięki czemu identyfikują się z miejscem oraz jego mieszkańcami.</p>

6. Aneks metodologiczny. Wykorzystane narzędzia badawcze

6.1 Ankieta CAWI

Szanowny Panie/Szanowna Pani,

Na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA realizujemy badanie pn. „Budowa kapitału społecznego do wykorzystania w procesie zarządzania rozwojem kierowanym przez lokalną społeczność”. Głównym celem badania jest identyfikacja poziomu aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, jako elementu kapitału społecznego wsi. Wyniki badań zostaną wykorzystane w ramach prowadzonych prac związanych z zarządzaniem w ramach podejścia LEADER rozwojem lokalnym kierowanym przez społeczność.

Pana/Pani opinia jako przedstawiciela Lokalnej Grupy Działania pozwoli nam na zgromadzenie rzetelnych informacji, które zostaną wykorzystane do określenia poziomu aktywności lokalnych społeczności objętych realizacją lokalnych strategii rozwoju oraz oceny stopnia zainteresowania realizacją zadań określonych w Lokalnych Strategiach Rozwoju.

Wypełnienie ankiety zajmie Panu/Pani ok. 15 minut. Zapewniamy, że udzielone przez Pana/Panią odpowiedzi pozostaną anonimowe.

Metryka

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

M1. W jakim województwie mają Państwo siedzibę?

- 1 Województwo dolnośląskie
- 2 Województwo kujawsko-pomorskie
- 3 Województwo lubelskie
- 4 Województwo lubuskie
- 5 Województwo łódzkie
- 6 Województwo małopolskie
- 7 Województwo mazowieckie
- 8 Województwo opolskie
- 9 Województwo podkarpackie
- 10 Województwo podlaskie
- 11 Województwo pomorskie
- 12 Województwo śląskie
- 13 Województwo świętokrzyskie
- 14 Województwo warmińsko-mazurskie
- 15 Województwo wielkopolskie
- 16 Województwo zachodniopomorskie

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

M2. Jaką funkcję pełni Pan/Pani w strukturze LGD?

1	Prezesa Zarządu
2	Wiceprezesa Zarządu
3	Członka Zarządu
4	Członka Rady LGB
5	Członka Komisji Rewizyjnej
6	Inną funkcję (jaką?)

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

M3. Czy jest Pan/Pani przedstawicielem sektora:

1. Publicznego
2. Społecznego
3. Gospodarczego

M4. Proszę wpisać pełną nazwę LGD, który Pan/Pani reprezentuje.

.....

Aktywność LGD

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P1.1. Czy w Pana/Pani opinii LGD posiada odpowiednią liczbę:

	jest ich za dużo	jest ich za mało	ich liczba jest optymalna
P1.1.1 członków/ partnerów	1	2	3

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P1.2. W jaki sposób i jak często członkowie LGD komunikują się ze sobą?

	codziennie	kilka razy w tygodniu	kilka razy w miesiącu	raz w miesiącu	raz na pół roku	raz na rok lub rządziej	brak komunikacji
P1.2.1. Regularne spotkania niezależnie od tego, czy jest wyraźna potrzeba	7	6	5	4	3	2	1
P1.2.2. Spotkania w razie potrzeby	7	6	5	4	3	2	1
P1.2.3. Kontakty telefoniczne/ poprzez skype	7	6	5	4	3	2	1
P1.2.4. Kontakty mailowe	7	6	5	4	3	2	1
P1.2.5 Forum internetowe	7	6	5	4	3	2	1

	codziennie	kilka razy w tygodniu	kilka razy w miesiącu	raz w miesiącu	raz na pół roku	raz na rok lub rzadziej	brak komunikacji
P1.2.6 Inne, jakie	7	6	5	4	3	2	1

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P1.3. Czy obecnie LGD podejmuje wspólne działania z funkcjonującymi na obszarze LGD:

	Tak	Nie
P1.3.1 organizacjami (np. kółka rolnicze, OSP, szkoły, NGO)	1 PRZEJDŹ DO P1.4	2 PRZEJDŹ DO P1.6
P1.3.2 instytucjami (np. ZUS, KRUS, urzędy administracji publicznej itd.)	1 PRZEJDŹ DO P1.4	2 PRZEJDŹ DO P1.6

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P1.3.1 „Tak” I/LUB P1.3.2 „Tak”.

P1.4. Proszę podać konkretne nazwy tych podmiotów.

P1.4.1 organizacje (np. kółka rolnicze, OSP, szkoły, NGO)
P1.4.2 instytucje (np. ZUS, KRUS, urzędy administracji publicznej itd.)

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P1.3.1 „Tak” I/LUB P1.3.2 „Tak”.

P1.5. Prosimy o wymienienie działań podejmowanych z tymi podmiotami.

P1.5.1 organizacje (np. kółka rolnicze, OSP, szkoły, NGO)
P1.5.2 instytucje (np. ZUS, KRUS, urzędy administracji publicznej itd.)

PROG: MOŻLIWOŚĆ WIĘCEJ NIŻ 1 ODPOWIEDZI

P1.6. Poniżej wymieniono kategorie działań, które można było realizować w ramach Osi 4 LEADER. Miały one na celu aktywizację społeczności lokalnej i rozwój obszaru. Które z nich Państwo realizowali?

1. Odnowa i rozwój wsi **PRZEJDŹ DO P1.7**
2. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej **PRZEJDŹ DO P1.8**
3. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw **PRZEJDŹ DO P1.9**
4. tzw. małe projekty **PRZEJDŹ DO P1.10**
- i. inne (jakie?)..... **PRZEJDŹ DO P1.11**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI LGD REALIZOWAŁO „ODNOWA I ROZWÓJ WSI”. (P1.6.1). MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU.

P1.7. Poniżej przedstawiono zakres realizacji projektów w ramach „Odnowy i rozwoju wsi”. Proszę wskazać, które z nich Państwo realizowali.

Działanie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
P.1.7.1 budowa, przebudowa, remont lub wyposażenie budynków pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, z wyłączeniem szkół, przedszkoli i żłobków	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.2 budowa, przebudowa, remont lub wyposażanie obiektów małej architektury lub targowisk	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.3 budowa, przebudowa, remont przeznaczonych do użytku publicznego ścieżek rowerowych, szlaków pieszych, placów zabaw, miejsc rekreacji oraz obiektów sportowych, z wyłączeniem sal sportowych przeznaczonych wyłącznie dla szkół lub przedszkoli	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.4 zakup towarów służących przedsięwzięciom związanych z kultywowaniem tradycji społeczności lokalnych lub tradycyjnych zawodów	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.5 kształtowanie obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych, ze względu na ich położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, w szczególności poprzez odnawianie lub budowę placów parkingowych, chodników lub oświetlenia ulicznego	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.6 urządzenie i porządkowanie terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.7 budowa, przebudowa lub remont infrastruktury turystycznej	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.8 zagospodarowanie zbiorników i cieków wodnych w celu wykorzystania ich do rekreacji lub w celu poprawy estetyki miejscowości	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.9 rewitalizacja budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków, użytkowanych na cele publiczne oraz obiektów małej architektury, odnawiania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych i miejsc pamięci	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.10 zakup i odnawianie obiektów charakterystycznych dla danego regionu lub tradycji budownictwa wiejskiego i ich adaptacja na cele publiczne	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.11 budowa, przebudowa, remont lub wyposażanie obiektów budowlanych przeznaczonych na cele promocji lokalnych produktów i usług, w tym pawilonów, punktów wystawowych, sal ekspozycyjnych lub witryn	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.12 odnawianie elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej, wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8

Działanie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
zabytków i odnawianie cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków			
P1.7.13 wyburzanie i rozbiórka zdewastowanych obiektów budowlanych w celu uporządkowania terenu w miejscowości, jeżeli niemożliwe jest ich odnowienie i dalsze użytkowanie – w zakresie koniecznym do realizacji operacji wymienionych w pkt 1-12	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.14 zakup materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.15 zakup sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8
P1.7.16 koszty ogólne, które są bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji	1 PRZEJDŹ DO P1.7.A	2 PRZEJDŹ DO P1.8	97 PRZEJDŹ DO P1.8

PROG: FILTR: tylko jeśli P1.7.1 do P1.7.16 „Tak” (TYLKO JEŚLI REALIZOWANO DANE DZIAŁANIE)

P1.7.A Proszę uszeregować projekty, które Państwo realizowali w ramach „Odnowy i rozwoju wsi” od tych najbardziej popularnych (na które przeznaczono najwięcej środków, realizowanych częściej od innych), do tych najmniej popularnych. Proszę najbardziej popularnym projektom przypisać numer 1, zaś kolejnym numery 2, 3, 4 itd. Najmniej popularny projekt powinien dostać ostatni (najwyższy) numer.

Działanie	Ocena
PROG: przenieś odpowiedź z P1.7
PROG: przenieś odpowiedź z P1.7
PROG: przenieś odpowiedź z P1.7
PROG: przenieś odpowiedź z P1.7
PROG: przenieś odpowiedź z P1.7

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI LGD REALIZOWAŁO „RÓŻNICOWANIE W KIERUNKU DZIAŁALNOŚCI NIEROLNICZEJ” (P1.6.2). MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU.

P1.8. Poniżej przedstawiono zakres realizacji projektów w ramach „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”. Proszę wskazać, które z nich Państwo realizowali.

Działanie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
P1.8.1 usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.2 usługi dla ludności	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.3 sprzedaż hurtowa i detaliczna	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.4 rzemiosło lub rękodzielnictwo	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.5 roboty i usługi budowlane oraz instalacyjne	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.6 usługi turystyczne oraz związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9

Działanie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
P1.8.7 usługi transportowe	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.8 usługi komunalne	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.9 przetwórstwo produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.10 magazynowanie lub przechowywanie towarów;	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.11 wytwarzanie produktów energetycznych z biomasy	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9
P1.8.12 rachunkowość, doradztwo lub usługi informatyczne	1 PRZEJDŹ DO P1.8.A	2 PRZEJDŹ DO P1.9	97 PRZEJDŹ DO P1.9

PROG: FILTR: tylko jeśli P1.8.1 do P1.8.12 „Tak” (TYLKO JEŚLI REALIZOWANO DANE DZIAŁANIE)

P1.8.A Proszę uszeregować projekty, które Państwo realizowali w ramach „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” od tych najbardziej popularnych (na które przeznaczono najwięcej środków, realizowanych częściej od innych), do tych najmniej popularnych. Proszę najbardziej popularnym projektom przypisać numer 1, zaś kolejnym numery 2, 3, 4 itd. Najmniej popularny projekt powinien dostać ostatni (najwyższy) numer.

Działanie	Ocena
PROG: przenieś odpowiedź z P1.8
PROG: przenieś odpowiedź z P1.8
PROG: przenieś odpowiedź z P1.8
PROG: przenieś odpowiedź z P1.8
PROG: przenieś odpowiedź z P1.8

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI LGD REALIZOWAŁO „TWORZENIE I ROZWÓJ MIKROPRZEDSIĘBIORSTW” (P1.6.3). MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU.

P1.9. Poniżej przedstawiono zakres realizacji projektów w ramach „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”. Proszę wskazać, które z nich Państwo realizowali.

Działanie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
P1.9.1 usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.2 usługi dla ludności	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.3 sprzedaż hurtowa i detaliczna	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.4 rzemiosła lub rękodzielnictwa;	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.5 roboty i usługi budowlane oraz instalacyjne	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.6 usługi turystyczne oraz związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.7 usługi transportowe	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10

Działanie	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
P1.9.8 usługi komunalne	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.9 przetwórstwo produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.10 magazynowanie lub przechowywanie towarów	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.11 wytwarzanie produktów energetycznych z biomasy;	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10
P1.9.12 rachunkowość, doradztwo lub usługi informatyczne	1 PRZEJDŹ DO P1.9.A	2 PRZEJDŹ DO P1.10	97 PRZEJDŹ DO P1.10

PROG: FILTR: tylko jeśli P1.9.1 do P1.9.12 „Tak” (TYLKO JEŚLI REALIZOWANO DANE DZIAŁANIE)

P1.9.A Proszę uszeregować projekty, które Państwo realizowali w ramach „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” od tych najbardziej popularnych (na które przeznaczono najwięcej środków, realizowanych częściej od innych), do tych najmniej popularnych. Proszę najbardziej popularnym projektom przypisać numer 1, zaś kolejnym numery 2, 3, 4 itd. Najmniej popularny projekt powinien dostać ostatni (najwyższy) numer.

Działanie	Ocena
PROG: przenieś odpowiedź z P1.9
PROG: przenieś odpowiedź z P1.9
PROG: przenieś odpowiedź z P1.9
PROG: przenieś odpowiedź z P1.9
PROG: przenieś odpowiedź z P1.9

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI LGD REALIZOWAŁO „MAŁE PROJEKTY” (P1.6.4). MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU.

P1.10. Poniżej przedstawiono cele tzw. Małych Projektów. Proszę wskazać, które z nich Państwo realizowali.

Cel	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
P1.10.1 organizacja szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.2 promocja i rozwój lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.3 rozwój agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.4 tworzenie, rozwój, przetwarzanie, wprowadzania na rynek oraz podnoszenie jakości produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.5 organizacja imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11

Cel	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
P1.10.6 zakup i nasadzenia tradycyjnej roślinności oraz starych odmian roślin	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.7 zakup urządzeń i sprzętu (w tym komputerów z dostępem do Internetu) i ich udostępnianie społeczności wiejskiej w celu podniesienia jakości życia ludności	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.8 renowacja, zabezpieczenia i oznakowania przydrożnych kapliczek, pomników przyrody, odkrywek geologicznych i innych miejsc i budowli	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.9 odnawianie elewacji prywatnych budynków (wpisanych w rejestr zabytków), ogrodzeń itp.	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.10 zakup strojów, eksponatów i innego wyposażenia dla zespołów artystycznych, zespołów folklorystycznych oraz innych grup i zespołów kultywujących miejscowe tradycje	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.11 inwestycje służące utrzymaniu i kultywowaniu tradycyjnych zawodów i rzemiosła lub służących wspieraniu twórczości lokalnej lub ludowej;	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.12 budowa/odbudowa małej infrastruktury turystycznej,	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11
P1.10.13 zakup wyposażenia świetlic wiejskich i ich remont.	1 PRZEJDŹ DO P1.10 .A	2 PRZEJDŹ DO P1.11	97 PRZEJDŹ DO P1.11

PROG: FILTR: tylko jeśli P1.10.1 do P1.10.12 „Tak”

P1.10.A Proszę uszeregować projekty, które Państwo realizowali w ramach „Małych Projektów” od tych najbardziej popularnych (na które przeznaczono najwięcej środków, realizowanych częściej od innych), do tych najmniej popularnych. Proszę najbardziej popularnym projektom przypisać numer 1, zaś kolejnym numery 2, 3, 4 itd. Najmniej popularny projekt powinien dostać ostatni (najwyższy) numer.

Działanie	Ocena
PROG: przenieś odpowiedź z P1.10
PROG: przenieś odpowiedź z P1.10
PROG: przenieś odpowiedź z P1.10
PROG: przenieś odpowiedź z P1.10
PROG: przenieś odpowiedź z P1.10

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU. PYTANIE SKIEROWANE DO WSZYSTKICH.

P1.11. Czy Pana/Pani LGD należy do sieci LGD?

	tak	nie
P1.11.1 regionalnej	1	2
P1.11.2 krajowej	1	2

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P1.12. Czy współpracują Państwo z innymi Lokalnymi Grupami Działania (np. zrzeszonymi w ramach sieci regionalnych lub/i krajowych)?

1. Tak **PRZEJDŹ DO P1.13**
2. Nie **PRZEJDŹ DO P1.15**

PROG: POLE TEKSTOWE.

P1.13. Ile projektów współpracy zrealizowali lub wciąż realizują Państwo od momentu powstania? Proszę podać łączną liczbę.

.....

PROG: POLE TEKSTOWE.

P1.14. Proszę opisać, na czym polegały projekty współpracy.

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P1.15. Czy współpracują Państwo z podmiotami/organizacjami zagranicznymi?

1. tak **PRZEJDŹ DO P1.16**
2. nie **PRZEJDŹ DO P1.18**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P1.15. „Tak”.

P1.16. Ile projektów współpracy międzynarodowej zrealizowali lub wciąż realizują Państwo od momentu powstania? Proszę podać łączną liczbę.

.....

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P1.15. „Tak”.

P1.17. Proszę opisać, na czym polegały projekty współpracy międzynarodowej.

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI. PYTANIE SKIEROWANE DO WSZYSTKICH RESPONDENTÓW.

P1.18. Czy poszukują Państwo źródeł finansowania innych niż Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013?

1. tak **PRZEJDŹ DO P1.19**
2. nie **PRZEJDŹ DO P1.20**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P1.18. „Tak”.

P1.19. Jakie to były programy? (np. Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Regionalny Program Operacyjny, Europejska Współpraca Terytorialna (INTERREG), Norweskie Mechanizmy Finansowe/Mechanizmy Finansowe Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej) i czy aplikacja zakończyła się sukcesem?

Program	Udana aplikacja o środki	Nieudana aplikacja o środki
.....	1	2
.....	1	2
.....	1	2

Program	Udana aplikacja o środki	Nieudana aplikacja o środki
.....	1	2
.....	1	2
.....	1	2

PROG: POLE TEKSTOWE

P1.20. Proszę podać liczbę zakończonych naborów projektów w Państwa LGD od początku działalności.

.....

97 trudno powiedzieć
98 odmowa odpowiedzi

PROG: POLE TEKSTOWE

P1.21. Proszę podać, ile orientacyjnie wniosków od początku działalności LGB przyjęli Państwo do realizacji (tj. przekazali Państwo do Urzędu Marszałkowskiego) w podziale na zakres wsparcia.

		trudno powiedzieć	odmowa odpowiedzi
P1.21.1 Odnowa i rozwój wsi	97	98
P1.21.2 Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	97	98
P1.21.3 Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	97	98
P1.21.4 tzw. małe projekty	97	98

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P1.22. Czy uważa Pan/Pani, że dotychczasowe funkcjonowanie LGD sprzyjało:

	tak	nie	trudno powiedzieć
P1.22.1 zaangażowaniu mieszkańców gmin tworzących obszar partnerstwa w działalność na rzecz ich rozwoju	1	2	97
P1.22.2 zmniejszaniu poziomu bezrobocia wśród mieszkańców gmin tworzących obszar partnerstwa	1	2	97
P1.22.3 rozwojowi kwalifikacji i umiejętności członków LGD	1	2	97
P1.22.4 rozwojowi pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarze gmin tworzących obszar partnerstwa np. agroturystyka, produkty lokalne	1	2	97
P1.22.5 promocji gmin tworzących obszar partnerstwa	1	2	97
P1.22.6 działaniom członków LGD, których efektem jest wspólna praca na rzecz gmin tworzących obszar partnerstwa	1	2	97

Realizacja zadań zawartych w LSR

PROG: MOŻLIWOŚĆ MAKSYMALNIE 5 ODPOWIEDZI

P2.1. Proszę zaznaczyć do pięciu głównych obszarów tematycznych, na których koncentrują się przedsięwzięcia zawarte w Państwa Lokalnych Strategiach Rozwoju.

1. Rozwój gospodarczy w oparciu o alternatywne dla rolnictwa formy działalności gospodarczej
2. Podnoszenie kwalifikacji mieszkańców obszaru LGD
3. Rozwój rolnictwa i sadownictwa

4. Upowszechnianie nowych technologii z zakresu rolnictwa ekologicznego
5. Upowszechnianie i rozwój odnawialnych źródeł energii
6. Rozwój infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjno-sportowej
7. Ochrona walorów historycznych, przestrzennych, kulturowych oraz szerzenie tradycji lokalnych
8. Rozwój agroturystyki i promocja produktu turystycznego
96. Inne (jakie?)

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P2.2. Proszę ocenić, które z poniższych czynników pozytywnie, a które negatywnie wpływają Pana/Pani zdaniem na realizację LSR.

Czynnik	Pozytywny wpływ	Negatywny wpływ	Trudno powiedzieć
P2.2.1 Stałe zwiększanie się liczby mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju	1	2	97
P2.2.2 Rozległy obszar objęty działalnością LGD	1	2	97
P2.2.3 Duża liczba członków i partnerów LGD	1	2	97
P2.2.4 Szeroki zakres działalności LGD tj. realizacja przez LGD działań z każdego z obszarów (1. Odnowa i rozwój wsi, 2. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, 3. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw 4. tzw. małe projekty)	1	2	97
P2.2.5 Katalog dostępnych instrumentów wsparcia	1	2	97
P2.2.6 System obiegu informacji pomiędzy podmiotami realizującymi LSR	1	2	97

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P2.3. Jak Pana/Pani ocenia wpływ działań LGD na wzrost aktywności społeczności lokalnej (przejawiający się np. poprzez modernizację i wyposażenie pomieszczeń pełniących funkcję obiektów kulturalno-edukacyjnych)?

1. bardzo duży wpływ
2. raczej duży wpływ
3. raczej mały wpływ
4. bardzo mały wpływ
- 97 trudno powiedzieć

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P2.4. Jaka była liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami regionu działania partnerstwa w ciągu ostatnich 3 lat?

1. ponad 10 **PRZEJDŹ DO P2.5**
2. 6-10 **PRZEJDŹ DO P2.5**
3. 2-5 **PRZEJDŹ DO P2.5**
4. 1 albo wcale **PRZEJDŹ DO P2.5**
5. trudno powiedzieć **PRZEJDŹ DO P2.6**

PROG: POLE TEKSTOWE

P2.5. Proszę podać orientacyjną liczbę osób przeciętnie uczestniczących w jednym takim spotkaniu.

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P2.6. Czy Pana/Pani LGD prowadziła działalność szkoleniową?

1. tak **PRZEJDŹ DO P2.7**
2. nie **PRZEJDŹ DO P2.8**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P2.6.1 „Tak”.

P2.7. Proszę podać czego dotyczyły te szkolenia?

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI. PYTANIE DO WSZYSTKICH RESPONDENTÓW.

P2.8. Czy Pana/Pani zdaniem, przyjęty system wyboru wniosków umożliwia wybór projektów najlepiej wpisujących się w cele i przedsięwzięcia LSR?

1. Zdecydowanie tak **PRZEJDŹ DO P3.1**
2. Raczej tak **PRZEJDŹ DO P3.1**
3. Raczej nie **PRZEJDŹ DO P2.9**
4. Zdecydowanie nie **PRZEJDŹ DO P2.9**
5. Trudno powiedzieć **PRZEJDŹ DO P3.1**

PROG: FILTR: TYLKO JEŚLI P2.8. „zdecydowanie nie” lub „raczej nie”. MOŻLIWOŚĆ WIĘCEJ NIŻ 1 ODPOWIEDZI

P2.9. Które Pana/Pani zdaniem cele LSR może być najtrudniej osiągnąć przy przyjętym systemie wyboru wniosków?

1. Podniesienie jakości życia ludności na obszarze objętym LSR
2. Rozwijanie aktywności społeczności lokalnej
3. Rozwijanie turystyki i rekreacji na obszarze objętym LSR
4. Promowanie, zachowanie, odtworzenie, zabezpieczenie lub oznakowanie cennego lokalnego dziedzictwa krajobrazowego i przyrodniczego
5. Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego
6. Inicjowanie powstawania, przetwarzania lub wprowadzania na rynek produktów i usług, których podstawę stanowią lokalne zasoby, tradycyjne sektory gospodarki lub lokalne dziedzictwo
7. Wykorzystanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w celu poprawienia warunków prowadzenia działalności kulturalnej lub gospodarczej
8. Inne, jakie?

Współpraca w ramach LGD

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.1. Czy dostrzega Pan/Pani bariery współpracy między partnerami /członkami w LGD?

1. tak **PRZEJDŹ DO P3.2**
2. nie **PRZEJDŹ DO P3.3**

PROG: FILTR: TYLKO JEŚLI P3.1. „Tak”. MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P3.2. Co Pana/Pani zdaniem może utrudniać współpracę partnerom/członkom LGD? Prosimy o ocenę według następującej skali: w b. dużym stopniu (4), w dużym stopniu (3), w małym stopniu(2), w b. małym stopniu (1), bez znaczenia (98).

	4	3	2	1	98
P3.2.1 rozległość obszaru, na którym działa LGD	4	3	2	1	98
P3.2.2 niewystarczające w stosunku do zakresu działalności wyposażenie biura LGD (dostępność miejsca do spotkań, sprzęt)	4	3	2	1	98
P3.2.3 liczne obowiązki zawodowe i prywatne członków LGD i partnerów LGD uniemożliwiające regularne spotkania	4	3	2	1	98
P3.2.4 niewystarczające zaangażowanie członków/ partnerów w bieżącą działalność LGD	4	3	2	1	98
P3.2.5 spory pomiędzy przedstawicielami sektora społecznego, publicznego i gospodarczego	4	3	2	1	98
P3.2.6 brak motywacji do dalszej działalności w LGD (np. z powodu braku wiary w powodzenie, małego zaangażowania pozostałych członków //partnerów)	4	3	2	1	98
P3.2.7 konflikty personalne	4	3	2	1	98
P3.2.8. brak systematycznego powiadamiania członków/partnerów LGD o podejmowanych na bieżąco działaniach					
P3.2.96 Inne, jakie? (prosimy o krótką charakterystykę)	4	3	2	1	98

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.3. Czy jest Pan/Pani zadowolony z obecnego sposobu funkcjonowania LGD?

1. Zdecydowanie tak **ZAKOŃCZ**
2. Raczej tak **ZAKOŃCZ**
3. Raczej nie **PRZEJDŹ DO P3.4**
4. Zdecydowanie nie **PRZEJDŹ DO P3.4**
5. Trudno powiedzieć **ZAKOŃCZ**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P3.3 Z „zdecydowanie nie” lub „raczej nie”

P3.4. Co by Pan/Pani zmienił/a w obecnym sposobie funkcjonowania LGD?

.....

To były wszystkie pytania. Dziękujemy za udział w badaniu.

6.2 Ankieta audytoryjna

Szanowny Panie/Szanowna Pani,

Na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA realizujemy badanie pn. „Budowa kapitału społecznego do wykorzystania w procesie zarządzania rozwojem kierowanym przez lokalną społeczność”. Głównym celem badania jest identyfikacja poziomu aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, jako elementu kapitału społecznego wsi. Wyniki badań zostaną wykorzystane w ramach prowadzonych prac związanych z zarządzaniem w ramach podejścia LEADER rozwojem lokalnym kierowanym przez społeczność.

Pana/Pani opinia jako członka Lokalnej Grupy Działania pozwoli nam: (1) na zgromadzenie wiedzy niezbędnej do ustalenia związków pomiędzy aktywnością lokalnych społeczności a realizacją celów i osiągnięciem wskaźników Lokalnych Strategii Rozwoju, (2) ocenę wpływu działalności LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności, a także (3) poziomu kapitału społecznego LGD. **Wypełnienie ankiety zajmie Panu/Pani ok. 20 minut. Zapewniamy, że udzielone przez Pana/Panią odpowiedzi pozostaną anonimowe.**

Metryka beneficjenta

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

M1. W jakim województwie mają Państwo siedzibę?

- 1 Województwo dolnośląskie
- 2 Województwo kujawsko-pomorskie
- 3 Województwo lubelskie
- 4 Województwo lubuskie
- 5 Województwo łódzkie
- 6 Województwo małopolskie
- 7 Województwo mazowieckie
- 8 Województwo opolskie
- 9 Województwo podkarpackie
- 10 Województwo podlaskie
- 11 Województwo pomorskie
- 12 Województwo śląskie
- 13 Województwo świętokrzyskie
- 14 Województwo warmińsko-mazurskie
- 15 Województwo wielkopolskie
- 16 Województwo zachodniopomorskie

PROG: MOŻLIWOŚĆ WIĘCEJ NIŻ 1 OPOWIEDZI

M2. Czy jest Pan/Pani przedstawicielem sektora:

1. Publicznego
2. Społecznego
3. Gospodarczego

Aktywność lokalnej społeczności, a cele LSR

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P1.1. Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD zwiększyły aktywność przedstawicieli sektora społecznego w społeczności lokalnej? (np. inicjatywy obywateli, udział w życiu społeczności lokalnej, wzrost liczby organizacji pozarządowych)

5. Zdecydowanie tak **PRZEJDŹ DO P1.2**
4. Raczej tak **PRZEJDŹ DO P1.2**
3. Trudno powiedzieć **PRZEJDŹ DO P1.3**
2. Raczej nie **PRZEJDŹ DO P1.3**
1. Zdecydowanie nie **PRZEJDŹ DO P1.3**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P1.1. „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”

P1.2. Poprzez jakie działania LGD zwiększyły aktywność sektora społecznego w społeczności lokalnej?

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI. PYTANIE DO WSZYSTKICH RESPONDENTÓW

P.1.3 Czy Pana/Pani zdaniem działania podejmowane przez LGD przełożyły się na wyraźny wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w obszarze LGD?

5. Zdecydowanie tak
4. Raczej tak
3. Trudno powiedzieć
2. Raczej nie
1. Zdecydowanie nie

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI. PYTANIE DO WSZYSTKICH RESPONDENTÓW

P1.4. Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD zwiększyły aktywność przedstawicieli sektora gospodarczego w społeczności lokalnej (np.: rolników, małych i średnich przedsiębiorców)?

5. Zdecydowanie tak **PRZEJDŹ DO P1.5**
4. Raczej tak **PRZEJDŹ DO P1.5**
3. Trudno powiedzieć **PRZEJDŹ DO P1.6**
2. Raczej nie **PRZEJDŹ DO P1.6**
1. Zdecydowanie nie **PRZEJDŹ DO P1.6**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P1.4. „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”

P1.5 Poprzez jakie działania LGD zwiększyło aktywność gospodarczą w społeczności?

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P.1.6 Jak ocenia Pan/Pani stopień realizacji LSR w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości (np. utworzenia nowego lub/i rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa)?

5. Zdecydowanie dobrze **PRZEJDŹ DO P1.8.**
4. Raczej dobrze **PRZEJDŹ DO P1.8.**

3. Trudno powiedzieć **PRZEJDŹ DO P1.8.**
2. Raczej źle **PRZEJDŹ DO P1.7.**
1. Zdecydowanie źle **PRZEJDŹ DO P1.7.**

PROG: POLE TEKSTOWE, FILTR P1.6.3 LUB P1.6.4

P.1.7. Jaki Pana/Pani zdaniem jest powód słabej realizacji LSR w tym zakresie?

.....

MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P1.8. Poniżej przedstawiono różne bariery związane z wdrażaniem Lokalnych Strategii Rozwoju. Proszę ocenić, jakie mają one znaczenie dla rozwoju aktywności lokalnej społeczności. Proszę ocenić na skali gdzie 1 – oznacza barierę bardzo nieistotną, 2 – mało istotną, 3 – przeciętną, 4 – poważną, 5 – kluczową dla powodzenia projektu, 97- trudno powiedzieć. Jeśli uważają Państwo, że dana bariera nie występuje, proszę zaznaczyć wariant 8.

Bariera/Ocena	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.1 niedostosowanie strategii do rzeczywistych potrzeb regionu	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.2 mała aktywność beneficjentów	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.3 początkowe ograniczone możliwości zaliczkowania (prefinansowania) działań LGD	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.4 inne bariery o charakterze finansowym (np. brak środków własnych Wnioskodawcy)	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.5 powszechnie występujący długi okres rozpatrywania wniosków w przypadku działania 413 (obserwowany głównie na przykładzie małych projektów)	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.6 skomplikowane procedury i warunki dostępu do środków dla beneficjentów	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.7 brak pełnej autonomii LGD, konieczność akceptacji i podejmowania decyzji przez samorząd wojewódzki i Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa powodująca wydłużanie procedur	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.8 Podejmowanie działań pod naciskiem urzędów gminy – środki są przeznaczane w takich przypadkach przede wszystkim na budowę infrastruktury	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.9 Przyjęte kryteria wyboru projektów w ramach realizacji LSR są nieprecyzyjne co utrudnia wybór najlepszych z nich	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.10 Niewystarczający poziom wiedzy wnioskodawców, wpływający na niski poziom składanych wniosków	1	2	3	4	5	8	97
P1.8.96 Inne (jaki)						

Wpływ LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności i potencjalne bariery rozwoju

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P2.1. Czy Pana/Pani zdaniem działania LGD aktywizują społeczności lokalne?

- 5. Zdecydowanie tak **PRZEJDŹ DO P2.2**
- 4. Raczej tak **PRZEJDŹ DO P2.2**
- 3. Trudno powiedzieć **PRZEJDŹ DO P2.4**
- 2. Raczej nie **PRZEJDŹ DO P2.4**
- 1. Zdecydowanie nie **PRZEJDŹ DO P2.4**

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P2.1. „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”

P2.2 Proszę uzasadnić swoją opinię.

.....

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P2.1. „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”

P2.3 Jakie działania aktywizujące społeczności lokalne uważają Państwo za skuteczne?

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ WIĘCEJ NIŻ 1 ODPOWIEDZI. PYTANIE DO WSZYSTKICH RESPONDENTÓW.

P2.4. W którym z poniżej wymienionych zakresów działalność LGD jest najbardziej widoczna?

- 1. tworzenie nowych inicjatyw w społeczności lokalnej
- 2. tworzenie nowych podmiotów w społeczności lokalnej (np. zrzeszenia agroturystyczne)
- 3. tworzenie nowych form współpracy w społeczności lokalnej
- 4. innych, jakich (prosimy o krótką charakterystykę)?

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P2.5. Czy w ramach działalności LGD prowadzone są animacje społeczności lokalnej (warsztaty, szkolenia, akcje promocyjne itp.)?

- 1. tak
- 2. nie
- 97. trudno powiedzieć

MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P2.6. Proszę dokonać oceny różnych aspektów działalności LGD.

	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
P2.6.1 Jestem rzetelnie informowany o aktualnych działaniach LGD	5	4	3	2	1
P2.6.2 LGD dostarcza kompletnej i rzetelnej informacji potrzebnej do załatwienia sprawy lub/i pomocy w rozwiązaniu	5	4	3	2	1

	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
problemu					
P2.6.3 Pracownicy biura LGD w razie problemów szybko reagują i służą wsparciem	5	4	3	2	1
P2.6.4 LGD jest otwarte na współpracę z innymi podmiotami	5	4	3	2	1
P2.6.5 Działalność LGD wnosi wiele pozytywnego	5	4	3	2	1
P2.6.6 Bez LGD obszar rozwijałby się gorzej	5	4	3	2	1

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P2.7. Proszę ocenić, na ile poniższe czynniki są istotnymi barierami w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności. Prosimy o ocenę według następującej skali: zdecydowanie istotna (5), raczej istotna (4), trudno powiedzieć (3), raczej nieistotna (2), zdecydowanie nieistotna (1).

	Zdecydowanie istotna bariera	Raczej istotna bariera	Trudno powiedzieć	Raczej nieistotna bariera	Zdecydowanie nieistotna bariera
P2.7.1 niska kreatywność i innowacyjność społeczności lokalnej	5	4	3	2	1
P2.7.2 mała intensywność i różnorodność działań w dziedzinie kultury	5	4	3	2	1
P2.7.3 mała oferta usług rekreacyjno-wypoczynkowych	5	4	3	2	1
P2.7.4 niska jakość środowiska	5	4	3	2	1
P2.7.5 brak klimatu przedsiębiorczego	5	4	3	2	1
P2.7.6 małe zaangażowanie obywateli w działalność publiczną	5	4	3	2	1
P2.7.7 niskie poczucie identyfikacji społeczeństw lokalnych z regionem, w którym mieszkają	5	4	3	2	1
P2.7.96.1 Inne, jakie (prosimy o krótką charakterystykę)				
P2.7.96.2 Inne, jakie (prosimy o krótką charakterystykę)				
P2.7.96.3 Inne, jakie (prosimy o krótką charakterystykę)				

Kapitał społeczny członków LGD

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P3.1. Czy ma Pan/Pani zaufanie do:

	Bardzo duże zaufanie	Duże zaufanie	Trudno powiedzieć	Małe zaufanie	Bardzo małe zaufanie	Brak zaufania
P3.1.1 rodziny	6	5	4	3	2	1
P3.1.2 sąsiadów	6	5	4	3	2	1
P3.1.3 współpracowników	6	5	4	3	2	1
P3.1.4 ludzi, których Pan/Pani nie zna	6	5	4	3	2	1
P3.1.5 władz lokalnych	6	5	4	3	2	1
P3.1.6 organizacji NGO działających na terenie gminy	6	5	4	3	2	1
P3.1.6 lokalnych przedsiębiorców	6	5	4	3	2	1
P.3.1.6 władz państwowych	6	5	4	3	2	1

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P3.2. W jakim zakresie wykazuje Pan/Pani aktywność obywatelską polegającą na:

	W bardzo dużym stopniu	W dużym stopniu	Przeciętnie	W niewielkim stopniu	W bardzo niewielkim stopniu	Nie angażuję się
P3.2.1 zaangażowaniu w działalność na rzecz wsi/gminy	5	4	3	2	1	98
P3.2.2 udziale w kampanii wyborczej poprzez wsparcie działań danego kandydata	5	4	3	2	1	98
P3.2.3 udziale w wyborach samorządowych (głosowanie)	5	4	3	2	1	98
P3.2.4 kandydowaniu w wyborach	5	4	3	2	1	98

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.3. Kto Pana/Pani zdaniem powinien przede wszystkim rozwiązywać problemy wsi/gminy?

1. Sami mieszkańcy
2. Ludzie tacy, jak Pan/Pani (członkowie/partnerzy LGD)
3. Mieszkańcy przy pomocy władz lokalnych
4. Władze lokalne przy pomocy mieszkańców
5. Władze przy pomocy mieszkańców i osób takich, jak Pan/Pani (członkowie/partnerzy LGD)

6. Same władze lokalne

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.4. Czy działania osób, takich jak Pan/Pani mogą pomagać w rozwiązywaniu problemów lokalnych?

5. zdecydowanie tak
4. raczej tak
3. trudno powiedzieć
2. raczej nie
1. zdecydowanie nie
9. zależy w jakiej sprawie

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.5. Czy należy Pan/Pani do formalnych organizacji działających na obszarze działania LGD (np. stowarzyszeń, fundacji, OSP)?

1. tak
2. nie

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P3.5. „Tak”.

P3.6. Proszę wymienić nazwę tej (tych) organizacji.

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.7. Czy angażuje się Pan/Pani w zgłaszanie postulatów, próśb i żądań do władz lokalnych?

1. tak, samodzielnie
2. tak, razem z innymi mieszkańcami
3. tak, zarówno samodzielnie, jak i z innymi mieszkańcami
4. nie

PROG: POLE TEKSTOWE. FILTR: TYLKO JEŚLI P3.7. „Tak”.

P3.8. Proszę krótko scharakteryzować tematykę tych interwencji.

.....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.9. Proszę powiedzieć, która z poniższych opinii jest bliższa Pana/Pani poglądom?

1. Zaufanie do partnerów w interesach na ogół się opłaca
2. Zaufanie do partnerów w interesach na ogół źle się kończy
97. Trudno powiedzieć

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.10. Czy powierzył(a)by Pan/Pani organizacjom pozarządowym realizację zadań publicznych?

1. Tak, większość organizacji pozarządowych z powodzeniem wykonałaby zadania publiczne, które w tej chwili realizowane są przez administrację różnych szczebli
2. Tak, ale tylko niektórym
3. Raczej nie

4. Zdecydowanie nie

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.11. Czy w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających badanie podejmował/a Pan/Pani indywidualnie nieodpłatne działania na rzecz społeczności lokalnej?

1. Tak, robiłem/robiłam to regularnie
2. Tak, angażowałem/am się w takie działania od czasu do czasu
3. Rzadko podejmowałem/am tego typu aktywność
4. Nigdy nie angażowałem/am się w działania tego rodzaju

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI W KAŻDYM WIERSZU

P3.12. Czy bierze Pan/Pani udział w następujących formach aktywności:

Rodzaj aktywności / częstość	Często	Od czasu do czasu	Sporadycznie	Nigdy
P3.12.1 Udział w konsultacjach organizowanych przez urząd gminy	4	3	2	1
P3.12.2 Spotkania z radnymi	4	3	2	1
P3.12.3 Podpisanie petycji lub protestu	4	3	2	1
P3.12.4 Udział w demonstracji	4	3	2	1
P3.12.5 Przekazanie 1% dla organizacji pożytku publicznego	4	3	2	1
P3.12.6 Wolontariat	4	3	2	1
P3.12.7 Udział w spotkaniach organizowanych przez urząd gminy	4	3	2	1
P3.12.8 Udział w spotkaniach organizowanych przez parafię	4	3	2	1
P3.12.9 Udział w pracach komitetu rodzicielskiego	4	3	2	1

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.13. Czy uważa Pan/Pani, że w Pana/Pani miejscowości przedstawiciele władz lokalnych starają się ułatwić życie mieszkańcom i do minimum ograniczyć wymogi biurokratyczne i działania kontrolne?

5. Zdecydowanie tak
4. Raczej tak
3. Trudno powiedzieć
2. Raczej nie
1. Zdecydowanie nie

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.14. Czy zamierza Pan/Pani kontynuować działalność w Lokalnej Grupie Działania?

1. tak
2. nie

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.15. Gdyby miał/a Pan/Pani możliwość zamieszkania tam, gdzie zechce, to czy:

1. pozostał(a)by Pan/Pani tu, gdzie mieszka obecnie **PRZEJDŹ DP P3.17**
2. przeprowadził(a)by się Pan/Pani **PRZEJDŹ DP P3.16**
97. trudno powiedzieć **PRZEJDŹ DP P3.17**

PROG.: FILTR: TYLKO JEŚLI P3.15.2 PROG:MOŻLIWOŚĆ MAKSYMALNIE 3 ODPOWIEDZI.

P3.16. Dlaczego chciał(a)by się Pan/Pani przeprowadzić?

1. mała liczba ofert pracy
2. mała ilość ofert spędzania czasu wolnego
3. słaba rozwinięta infrastruktura m.in. drogi, wodociągi, gazociągi
4. słabo rozwinięta sieć usług handlowych
5. słabe perspektywy edukacyjne dla moich dzieci
6. niska ocena działalności władz lokalnych
7. niechęć mieszkańców do współdziałania
8. inne (jakie?).....

PROG: MOŻLIWOŚĆ JEDNEJ ODPOWIEDZI

P3.17. Proszę wskazać, z którą z poniższych opinii Pan/Pani się zgadza:

1. Obecnie trzeba walczyć o swoje sprawy nie zważając na innych ludzi
2. Obecnie należy być wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom

6.3 Scenariusz wywiadu indywidualnego (IDI)

Szanowny Panie/Szanowna Pani,

Na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA realizujemy badanie pn. „Budowa kapitału społecznego do wykorzystania w procesie zarządzania rozwojem kierowanym przez lokalną społeczność”. Głównym celem badania jest identyfikacja poziomu aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, jako elementu kapitału społecznego wsi. Wyniki badań zostaną wykorzystane w ramach prowadzonych prac związanych z zarządzaniem w ramach podejścia LEADER rozwojem lokalnym kierowanym przez społeczność.

Tym samym przeprowadzenie wywiadu pogłębionego umożliwi nam dokładne poznanie Pana/Pani opinii jako członka Lokalnej Grupy Działania na temat: (1) związków pomiędzy aktywnością lokalnych społeczności a realizacją celów i osiągnięciem wskaźników Lokalnych Strategii Rozwoju, (2) oceny wpływu działalności LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności, a także (3) ustalenia głównych barier rozwoju aktywności lokalnych społeczności.

Niniejsza rozmowa jest nagrywana, jednakże jej treść nie będzie nigdzie upubliczniana wraz z podaniem Pana/Pani danych. Nagranie posłuży do stworzenia transkrypcji, a następnie anonimowego zacytowania najważniejszych zdań w raporcie.

WSTĘP

P1. Proszę przedstawić co było bezpośrednim powodem zaangażowania Pani/Pana w działalność LGD? Proszę podać przedstawicielem głównie jakiego sektora Pan/Pani jest (czuje się Pan/Pani)?

- a) społecznego,
- b) publicznego
- c) gospodarczego
- d) mieszanego (np. jednocześnie publicznego i społecznego).....

P2. Proszę opowiedzieć czym się Pan/Pani zajmuje zawodowo oraz jakie działania podejmuje Pani w ramach działalności w LGD?

CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

P3. Proszę przedstawić i uzasadnić, co rozumie Pan/Pani pod pojęciem „aktywna społeczność lokalna”?

P4. Jakie czynniki Pana/Pani zdaniem wpływają na poziom aktywności lokalnej społeczności, czyli zaangażowanie mieszkańców we wspólne inicjatywy oraz rozwiązywanie pojawiających się problemów?

P5. W jakie sfery życia najmocniej angażują się mieszkańcy obszaru, na którym Państwo działają?

P6. Czy według Pana/Pani mieszkańcy ufają sobie? W czym się to zaufanie przejawia? Z czego wynika?

P7. Jakie działania, które Państwo podejmują, przyczyniają się do zwiększania poziomu zaufania mieszkańców?

P8. Jakie działania należy podjąć, aby zwiększyć poziom zaufania społeczności lokalnej?

P9. Jakie lokalne instytucje darzą zaufaniem mieszkańcy Państwa społeczności? Czy przekłada się ono na uczestnictwo w wydarzeniach, inicjatywach organizowanych przez te instytucje?

P10. Czy według Pana/Pani poziom zaufania społeczności lokalnej sprzyja efektywniejszej realizacji działań i zwiększa ich korzyści? Dlaczego?

ROZWÓJ ZAANGAŻOWANIA

P11. Jakie warunki sprzyjają rozwojowi zaangażowania lokalnej społeczności?

P12. W jaki sposób można zwiększyć współdziałanie społeczności lokalnej?

P13. Jakie są Pana/Pani zdaniem główne bariery rozwoju aktywności lokalnej społeczności?

P14. Jakie rozwiązania należy wprowadzić, aby zredukować wymienione przez Pana/Panią bariery? Dlaczego?

P15. W jakie inicjatywy, realizowane w ramach LSR, mieszkańcy chcą się angażować, a jakie inicjatywy nie cieszą się zainteresowaniem?

ZAANGAŻOWANIE LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA

P16. Jakie działania podejmowane przez LGD mają największy wpływ na wzrost aktywności społeczności lokalnej? Dlaczego?

P17. Jakie działania LGD w aktywowaniu lokalnych społeczności sprawdziły się i przyniosły oczekiwane efekty? Jednym z tego typu działań jest niewątpliwie doradztwo. Jaka jest jakość doradztwa LGD, czy wpływa ona na aktywizację lokalnej społeczności?

P18. Jakimi okazały się zawodne i nie dały możliwości osiągnięcia oczekiwanych rezultatów?

AKTYWNOŚĆ CZŁONKÓW LGD I LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

P19. W jaki sposób poszczególni członkowie LGD angażują się na rzecz społeczności lokalnej? W jaki sposób można by to zaangażowanie zwiększyć? Czy jest taka potrzeba?

P20. Czy dostrzega Pan/Pani potrzebę zwiększania poziomu wzajemnego zaufania między członkami/partnerami LGD? Jakimi działaniami należy podjąć w tym zakresie?

USZCZEGÓLOWIENIE ZAANGAŻOWANIA CZŁONKÓW LGD *(Do moderatora: pytania zadawać w sytuacji, gdy respondent nie omówił poszczególnych kwestii samodzielnie)*

P21. Czy członkowie LGD angażują się na rzecz lokalnych organizacji pozarządowych?

P22. W jakie działania realizowane przez te organizacje angażują się członkowie LGD?

P23. Czy według Pana/Pani zaangażowanie członków LGD na rzecz lokalnych organizacji pozarządowych jest wystarczające?

P24. Jakimi działaniami nieformalnymi podejmują członkowie LGD na rzecz społeczności lokalnej?

P25. Proszę Pana/Panią o opisanie aktywności członków LGD w nawiązywanie kontaktów z władzami lokalnymi.

- P26. Czy członkowie LGD kierują do władz lokalnych postulaty, prośby lokalnej społeczności?
- P27. Czy członkowie LGD są pośrednikami w przekazywaniu władzy, krytycznych uwag kierowanych przez społeczność lokalną?
- P28. Jak Pan/Pani ocenia aktywność gmin, jako członków LGD? Ocenę proszę przedstawić na skali od 0 do 5, przy czym 0 oznacza brak aktywności, 5 oznacza bardzo wysoki poziom aktywności.
- P29. Jak wygląda współpraca z władzami lokalnymi oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie realizacji LSR?
- P30. W jaki sposób podejmowane są próby zachęcania społeczności lokalnej do współdziałania przy realizacji LSR?
- P31. Jakie są Pana/Pani zdaniem najważniejsze bariery w realizacji zadań społecznych LGD?
- P32. Proszę o wskazanie pozytywnych oraz negatywnych aspektów współpracy ze społecznością lokalną na rzecz realizacji LSR.
- P33. Proszę o wymienienie celów określonych w LSR, z których realizacją nie ma problemów oraz celów, w osiągnięciu których pojawiają się problemy?
- P34. Czy zaangażowanie społeczności lokalnej ma wpływ na osiąganie zaplanowanych wskaźników i celów? Dlaczego?
- P35. Podsumowując, proszę o określenie, w jaki sposób można byłoby zwiększyć zaangażowanie społeczności lokalnej, aby efektywniej realizować zaplanowane w LSR zadania?

6.4 Projekt scenariusza wywiadu grupowego

Szanowni Państwo,

Na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA realizujemy badanie pn. „Budowa kapitału społecznego do wykorzystania w procesie zarządzania rozwojem kierowanym przez lokalną społeczność”. Głównym celem badania jest identyfikacja poziomu aktywności mieszkańców obszarów wiejskich, jako elementu kapitału społecznego wsi.

Tym samym przeprowadzenie wywiadu grupowego umożliwi nam dokładne poznanie Państwa opinii jako członków Lokalnej Grupy Działania na temat: (1) związków pomiędzy aktywnością lokalnych społeczności a realizacją celów i osiąganiem przyjętych do realizacji wskaźników Lokalnych Strategii Rozwoju, (2) oceny wpływu działalności LGD na wzrost aktywności lokalnych społeczności, a także (3) ustalenia głównych barier rozwoju aktywności lokalnych społeczności. Wyniki badań zostaną wykorzystane w ramach prowadzonych prac związanych z zarządzaniem w ramach podejścia LEADER rozwojem lokalnym kierowanym przez społeczność.

Niniejsza rozmowa jest nagrywana, jednakże jej treść nie będzie nigdzie upubliczniana wraz z podaniem Państwa danych. Nagranie posłuży do stworzenia transkrypcji, a następnie anonimowego zacytowania najważniejszych zdań w raporcie.

Zachęcam gorąco do śmiałego formułowania opinii. Możecie też Państwo ze sobą się nie zgadzać i warto argumentować własne stanowisko. Na tym etapie, każda Państwa opinia jest dla nas szalenie ważna.

- Prośba do respondentów, by byli otwarci i wypowiadali się nieskrępowanie
- Prośba, by nawzajem szanować swoje zdanie
- Informacja o tym, że nie ma złych i dobrych odpowiedzi
- Prośba, by wyrażali się jasno i nie wszyscy naraz
- Prośba, aby respondenci przedstawili, który sektor (społeczny, publiczny, gospodarczy) reprezentują.

CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

P1. Naszą rozmowę rozpoczniemy od ćwiczenia, a mianowicie na początek poprosiłbym Państwa o zapisanie na kartkach cech określających „aktywną społeczność lokalną”. Czym się taka społeczność charakteryzuje?

P2. Proszę Państwa o wymienienie poszczególnych cech oraz omówienie, dlaczego dana cecha określa społeczność?

P3. Jakie cechy, spośród zapisanych, w największym stopniu charakteryzują Państwa społeczność lokalną? Na ile opis przedstawiony przez Państwa jest zbieżny z tym modelowym opisem aktywnej lokalnej społeczności, który omówiliśmy na początku dyskusji?

P4. Czy można zauważyć według Państwa, że mieszkańcy ufają sobie? Po czym to Państwo poznają?

P5. W jaki sposób poziom zaufania mieszkańców do siebie wpływa na realizację przedsięwzięć na rzecz społeczności lokalnej?

P6. Poproszę Państwa o wypisanie na kartce działań, które należałoby podjąć aby zwiększyć zaufanie mieszkańców do siebie.

P7. Proszę Państwa o wymienienie poszczególnych działań (*Do moderatora: zapisuje je na tablicy/kartce*) oraz omówienie, dlaczego takie działania należałoby podjąć w odniesieniu do Państwa społeczności lokalnej.

AKTYWNOŚĆ ŚRODOWISKA LOKALNEGO

P8. Proszę określić, w jaki sposób mieszkańcy angażują się w rozwiązywanie spraw lokalnych?

P9. W jakich obszarach mieszkańcy angażują się w największym stopniu, a w jakich nie chcą przejawiać aktywności?

P10. Jakimi sposobami do tej pory aktywizowaliście Państwo lokalną społeczność?

P11. Jakie działania spośród podejmowanych do tej pory w zakresie aktywizowania społeczności lokalnej, sprawdziły się i przyniosły oczekiwane efekty, a które się nie sprawdziły?

P12. Jakie trudności Państwo napotkali angażując lokalną społeczność?

P13. W jaki sposób możliwe jest według Państwa zwiększenie aktywności lokalnej społeczności?

P14. Jakie zadania określone w LSR wywołują największą wolę współpracy pomiędzy mieszkańcami, a w które zadania mieszkańcy nie chcą się angażować? Z czego to wynika? Co przeszkadza, co utrudnia mieszkańcom angażowanie się w różne działania prowadzone przez LGD?

AKTYWNOŚĆ I ZAANGAŻOWANIE CZŁONKÓW LGD

P15. Jak zdefiniowałoby Państwo „sformalizowaną, a jak niesformalizowaną” aktywność członków LGD”?

Moderator: W razie potrzeby wyjaśnić, iż działalność sformalizowana to ta oparta na uczestnictwie w działaniach lokalnej organizacji, natomiast niesformalizowana to oparta na samodzielnym rozwiązywaniu zgłaszanych przez mieszkańców problemów, podejmowaniu samodzielnich zadań.

P16. Czy według Państwa działalność podejmowana przez członków LGD na rzecz społeczności lokalnej jest częściej sformalizowana czy niesformalizowana? Od czego to zależy?

P17. W jaki sposób angażują się Państwo – jako członkowie LGD – na rzecz społeczności Lokalnej?

P18. Czy angażują się Państwo w nawiązywanie kontaktów z władzami lokalnymi?

P19. Czy Państwa zdaniem należy coś zmienić w funkcjonowaniu LGD, żeby zwiększyć wpływ tej organizacji na aktywność lokalnej społeczności? Jeżeli tak, to jakie to powinny być zmiany?

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

P20. Przejdźmy teraz do Państwa w Lokalnej Strategii Rozwoju. Jak Państwo uważają, jaki jest Państwa wkład w opracowanie LSR? Jakie główne zadania zostały tam zapisane?

P21. Czy dostrzegają Państwo zaangażowanie mieszkańców w realizację zadań LSR?

P22. W jaki sposób mieszkańcy angażują się w realizację zadań LSR?

P23. Czy większy poziom aktywności oznacza efektywniejszą realizację zaplanowanych w LSR działań?

P24. Jakie działania określone w LSR realizowane są wspólnie z organizacjami pozarządowymi?

P25. Jakie działania określone w LSR realizowane są wspólnie z lokalną władzą? Prosiłbym o szczegółowe omówienie pozytywnych oraz negatywnych aspektów współpracy z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi oraz lokalną władzą na rzecz realizacji LSR?

P26. Proszę opisać, jak przebiega Państwa współpraca z sektorem gospodarczym. Jakie działania podejmuje Państwo na rzecz budowania tej współpracy?

P27. Czy mają Państwo jakieś dobre praktyki w tym zakresie?

P28. Jakie trudności Państwo napotkali podczas aktywizowania do współpracy z LGD sektora gospodarczego?

7. Bibliografia

1. Bartkowski J., Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym, [w:] „Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny”, Herbst M. (red.), Scholar, Warszawa 2007.
2. Borys T., Kategoria jakości w statystycznej analizie porównawczej, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 284, Seria: Monografie i opracowania nr 23, Wrocław 1984
3. Bourdieu P., The Forms of Capital, tytuł w orginale Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital, [w:] Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2), pod red. Reinhard Kreckel, Otto Schartz & Co. Goettingen 1983.
4. CBOS, Komunikat z badań, Aktywność społeczna Polaków, Nr 60/2014
5. Czapiewska G., *Lokalne Grupy Działania, a kreowanie rozwoju regionalnego w województwach pomorskim i zachodniopomorskim*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy/Uniwersytet Rzeszowski, (nr 29),
6. Dobrzyńska N., *Program PHARE 2000. 2739 rolne a polski sektor rolny*, FAPA, Warszawa 2000,
7. Działek J., Kapitał społeczny – ujęcia teoretyczne i praktyka badawcza, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 3 (45)/2011.
8. Działek J., Kapitał społeczny – ujęcia teoretyczne i praktyka badawcza, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 3 (45)/2011.
9. Działek, J. (2008). Geografia kapitału społecznego. Regionalne zróżnicowanie zasobów kapitału społecznego w Polsce, [w:] T. Nawrocki, K. Bierwiaczonek, MS Szczepański (red.). *Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów*, s. 127-143
10. Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Dz.U. 2007 nr 64 poz. 427
11. Fukuyama F., Kapitał społeczny, w: *Kultura ma znaczenie*, L.E. Harrison, S.P. Huntington (ed.), Zysk i S-ka, Kraków 2003.
12. Fukuyama F., *Social capital and civil society*, International Monetary Fund, Washington, D.C 2000; Putnam R., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995; Putnam R., *Social Capital: Measurement and Consequences*, [w:] *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being*, International Symposium Report edited by the OECD and HRDC, 2001.
13. Gittell R.J., Vidal A., *Community organizing: Building social capital as a development strategy*, Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.
14. Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A. (1989), *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa; Śmiłowska T. (1997), *Statystyczna analiza poziomu życia ludności Polski w ujęciu przestrzennym*, *Studia i Prace. Z prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN*, Zeszyt 247, Warszawa
15. Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A. (1989), *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa.
16. Halamska M., Michalska S., Śpiewak R., *LEADER w Polsce. Drogi implementacji programu*, *Wieś i Rolnictwo*, 4/149 (2010),
17. *Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and User Guide*. OECD, 2008.

18. <http://ksow.pl/rozwoj-regionalny-i-lokalny/dzialania-delegowane/odnowa.html> (dostęp 27.04.2015)
19. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_033_12.PDF [dostęp 10.11.2014].
20. <http://www.minrol.gov.pl/pol/Media/Files/mapa-LGD-PL> (dostęp 5.05.2015)
21. <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> [dostęp 24.12.2104].
22. Kaufman L., Rousseeuw P., Finding groups in data: an introduction to cluster analysis, Wiley, New York 1990s. 32-37, Gordon A., Classification, Chapman and Hall, London 1981,
23. Kinowska, Z., Kondycja społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Infos zagadnienia społeczno-gospodarcze, (22), 1-4/2012
24. Kliczuk A., Kapitał społeczny Polaków a rozwój społeczno-ekonomiczny, dostępny na <http://ssrn.com/abstract=1963890> (dostęp 14.05.2015)
25. Knieć, W., Goszczyński, W. (2011). Uwarunkowania procesów aktywizacji społeczności wiejskich: wyniki badań nad lokalnymi grupami działania oraz grupami partnerskimi. "Polityka Społeczna", numer specjalny: Aktywizacja społeczna a rozwój społeczności: zasoby, kompetencje, partnerstwo,
26. Komunikat CBOS, Postawy mieszkańców wsi wobec polityki, nr 30/2014
27. Komunikat z badań CBOS, Zaufanie w relacjach międzyludzkich, luty 2014. Pełna treść komunikatu dostępna pod adresem: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_029_14.PDF [dostęp 10.11.2014].
28. Kukuła K. (2000), Metoda unitaryzacji zerowanej, PWN, Warszawa.
29. Kukuła, K. (2012). Propozycja budowy rankingu obiektów z wykorzystaniem cech ilościowych oraz jakościowych. *Metody Ilościowe w Badaniach Ekonomicznych*, (XIII-1), 5-16.
30. Leader subcommittee Focus Group on the Implementation of the bottom-up approach Extended Report, grudzień 2011, s. 6., Marciniak M., Leader 2014+, Analiza propozycji dotyczących unijnego programu Leader przedstawionych przez Komisję Europejską i wnioski na kolejny okres programowania po 2013 roku, http://lgdopatow.pl/web_documents/analiza_leaderplus_marciniak.pdf (dostęp 24.04.2015)
31. Młodak A. (2006), Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej, Difin, Warszawa.
32. MRiRW, Oś IV PROW 2007-2013 – Lokalne Grupy Działania i Lokalne Strategie Rozwoju, Warszawa 2009,
33. Mularska-Kucharek M., Zaufanie jako fundament życia społecznego na przykładzie badań województwa łódzkiego, *Studia Regionalne i Lokalne* Nr 2 (44)/2011.
34. Mularska-Kucharek M., Zaufanie jako fundament życia społecznego na przykładzie badań województwa łódzkiego, *Studia Regionalne i Lokalne* Nr 2 (44)/2011.; Zaufanie w sferze prywatnej i publicznej a społeczeństwo obywatelskie, Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej, CBOS, 2006.
35. Mularska-Kucharek M., Zaufanie jako fundament życia społecznego na przykładzie badań województwa łódzkiego, *Studia Regionalne i Lokalne* Nr 2 (44)/2011.
36. Nowakowska J., Leader w programie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 – wybrane zagadnienia, CDR, Kraków 2013.
37. Nowakowski K., Wymiary zaufania i problem zaufania negatywnego w Polsce, *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, rok LXX zeszyt 1/2008.

38. Pocięcha J., Rozwój metod taksonomicznych i ich zastosowań w badaniach społeczno-ekonomicznych, Konferencja Naukowa inaugurująca obchody 90-lecia Głównego Urzędu Statystycznego „Statystyka społeczna. Dokonania – szanse – perspektywy”, Kraków 2008.
39. PSDB, Raport końcowy Ocena funkcjonowania lokalnych grup działania realizujących lokalną strategię rozwoju w ramach PROW 2007 – 2013, na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, www.minrol.gov.pl/.../Raport_LGD_i_studia_przypadku_20092012.pdf (dostęp 1.05.2015)
40. Psyk-Piotrowska E., Aktywizacja i rozwój lokalny jako program i metoda działania na rzecz zmian, *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Sociologica* 37, 2011.
41. Psyk-Piotrowska E., Zajda K., Kretek-Kamińska A., Walczak-Duraj D. (2013), *Struktura i uwarunkowania kapitału społecznego lokalnych grup działania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
42. Psyk-Piotrowska, E. (2013). *Badanie kapitału społecznego LGD-uzasadnienie problemu, założenia metodologiczne, podstawowe wyniki badań*. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica*, (44), 89-108.
43. Putnam R. (1995), *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Społeczny Instytut Wydawniczy ZNAK, Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków–Warszawa.
44. Putnam R. (2008), *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach, Zjednoczonych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
45. Putnam R., *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Znak, Kraków 1995.
46. Putnam R., *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.
47. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2008 roku w sprawie szczegółowych kryteriów i sposobu wyboru Lokalnej Grupy Działania do realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.
48. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 lipca 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju objętego PROW na lata 2007-2013, Dz. U. nr 138, poz. 868 z póź. zm.
49. Skarżyńska, K. (2005). *Czy jesteśmy prorozwojowi? Wartości i przekonania ludzi a dobrobyt i demokratyzacja kraju*. W: M. Drogosz (red.), Gdańsk: GWP.
50. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002.
51. Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.
52. Thlon M. (red.), Piotrowski M., Bukowski A., *Metodologia obliczania wskaźnika monitorowania celu 4 Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) „Poziom wzajemnego zaufania”*, Lublin 2015
53. Urban S., *Rola ziemi w rolnictwie zrównoważonym a aktualne jej zasoby w Polsce*, *Acta Agraria et Silvestria, Series Agraria, Sekcja Ekonomiczna*, 2003, Vol. XL, s. 25-36.
54. Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków
55. Van Deth J.W., *Measuring social capital: Orthodoxies and continuing controversies*, *International Journal of Social Research Methodology*, t.6, nr 1, 2003.
56. Walesiak, M. *Strategie postępowania w badaniach statystycznych w przypadku zbioru zmiennych mierzonych na skalach różnego typu. Badania operacyjne i decyzje*, Nr 1 (1993).

57. Węziak-Białowolska D., Kapitał społeczny w Polsce – propozycja pomiaru i wyniki, Zeszyty Naukowe – Instytut Statystyki i Demografii Nr4/2010.
58. Wojewódzka-Wiewiórska A., Efekty programu Leader na obszarach wiejskich, „Wieś Jutra”, nr 11/12 2011 (160/161), s. 22.
59. Wojewódzka-Wiewiórska A., Znaczenie lokalnych grup działania w budowaniu kapitału społecznego na obszarach wiejskich, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu: 305 / 2013, s. 841.
60. Zajda K. (2010), Lokalne Grupy Działania jako nowa forma współpracy mieszkańców wsi, w: H. Podęworna (red.), Nowe inspiracje socjologii wsi, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 205.
61. Zajda, K., Kretek-Kamińska, A., Psyk-Piotrowska, E., Walczak-Duraj, D., Struktura i uwarunkowania kapitału społecznego lokalnych grup działania. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
62. Ziemiańczyk U., Konstrukcja budżetów lokalnych grup działania w Polsce na przykładzie budżetu stowarzyszenia rozwoju Orawy, PAN Oddział w Krakowie, Nr 14/2010 , s. 175–182.

8. Spis rysunków i tabel

Rysunek 1. Cechy programu Leader	12
Rysunek 2. Podział budżetu LGD na poszczególne działania.....	17
Rysunek 3. Zaufanie do partii politycznych i innych ludzi w wybranych krajach europejskich	24
Rysunek 4. Cele szczegółowe projektu.....	30
Rysunek 5. Struktura badania CAWI w podziale na województwa	32
Rysunek 6. Rozkład struktury LGD wg liczebności mieszkańców obszaru działania	34
Rysunek 7. Schemat zależności pomiędzy liczbą kryteriów doboru LGD do ankiet audytoryjnych.....	35
Rysunek 8. Podział Polski wg klasyfikacji NUTS 1	37
Rysunek 9. Syntetyczna ocena oddziaływania bariery (skala od 1 – bariera zdecydowanie nieistotna do 5 – bariera zdecydowanie istotna)	77
Rysunek 10. Obliczone wartości dla wskaźników zaufania społecznego	95
Tabela 1. Specyficzne cechy podejścia Leader	11
Tabela 2. Realizacja badań ilościowych CAWI	31
Tabela 3. Statystyki opisowe zbiorowości LGD – liczba ludności działania LGD.	33
Tabela 4. Liczba ludności LGD – rozkład zmiennej, histogram	33
Tabela 5. Średnia liczebności działania LGD wg województw. Wnioski dla doboru próby	34
Tabela 6. Rozkład wywiadów z LGD wg województw wraz z uzasadnieniem.....	35
Tabela 7. Klasyfikacja wskaźników zaufania społecznego z przypisaniem pytań.....	38
Tabela 8. Prowadzenie działań w zakresie animacji społeczności lokalnej przez LGD (warsztaty, szkolenia, akcje promocyjne, itd.)	53
Tabela 9. Ocena działań LGD w zakresie aktywizacji społeczności lokalnych	54
Tabela 10. Realizacja działań przez LGD w ramach Osi 4 LEADER w zakresie aktywizacji społeczności lokalnej i rozwoju obszaru.....	55
Tabela 11. Ocena wpływu LGD na aktywność przedstawicieli sektora społecznego w społeczności lokalnej (np. inicjatywy obywateli, udział w życiu społeczności lokalnej, wzrost liczby organizacji pozarządowych)	58
Tabela 12. Ocena wpływu LGD na aktywność przedstawicieli sektora gospodarczego w społeczności lokalnej (np.: rolników, małych i średnich przedsiębiorców).....	58
Tabela 13. Ocena stopnia realizacji LSR w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości (np. utworzenia nowego lub/i rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa)?	61
Tabela 14. Ocena wpływu LGD na wyraźny wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w obszarze LGD.....	64
Tabela 15. Ocena działalności LGD – LGD dostarcza kompletnej i rzetelnej informacji potrzebnej do załatwienia sprawy lub/i pomocy w rozwiązaniu problemu.....	64
Tabela 16. Ocena działalności LGD – pracownicy biura LGD w razie problemów szybko reagują i służą wsparciem	65
Tabela 17. Ocena działalności LGD – LGD jest otwarte na współpracę z innymi podmiotami	66
Tabela 18. Ocena aktywności obywatelskiej – udział w kampanii wyborczej poprzez wsparcie działań danego kandydata	67
Tabela 19. Ocena poziomu zaufania do władz lokalnych	68
Tabela 20. Ocena poziomu zaufania do obcych ludzi.....	69

Tabela 21. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – brak klimatu przedsiębiorczego ..	74
Tabela 22. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – niska jakość środowiska	74
Tabela 23. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – małe zaangażowanie obywateli w działalność publiczną	74
Tabela 24. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – mała oferta usług rekreacyjno-wypoczynkowych.....	75
Tabela 25. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – niskie poczucie identyfikacji społeczeństw lokalnych z regionem, w którym mieszkają	75
Tabela 26. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – mała intensywność i różnorodność działań w dziedzinie kultury	75
Tabela 27. Bariery w rozwoju aktywnych lokalnych społeczności – niska kreatywność i innowacyjność społeczności lokalnej	75
Tabela 28. Syntetyczna ocena oddziaływania bariery (skala od 1 – bariera zdecydowanie nieistotna do 5 – bariera zdecydowanie istotna)	76
Tabela 29. Prowadzenie działalności szkoleniowej przez LGD	79
Tabela 30. Liczba zorganizowanych spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami regionu działania partnerstwa w ciągu ostatnich 3 lat	80
Tabela 31. Ocena wpływu systemu obiegu informacji pomiędzy podmiotami realizującymi LSR czynników na realizację LSR	80
Tabela 32. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – stałe zwiększanie się liczby mieszkańców objętych Lokalną Strategią Rozwoju	81
Tabela 33. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – duża liczba członków i partnerów LGD	81
Tabela 34. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – Szeroki zakres działalności LGD tj. realizacja przez LGD działań z każdego z obszarów (1. Odnowa i rozwój wsi, 2. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, 3. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw 4. tzw. małe projekty	81
Tabela 35. Ocena wpływu czynników na realizację LSR – katalog dostępnych instrumentów wsparcia	81
Tabela 36. Pozytywny wpływ funkcjonowania LGD na zaangażowanie mieszkańców gmin tworzących obszar partnerstwa w działalność na rzecz ich rozwoju.....	82
Tabela 37. Ocena wpływu działań LGD na wzrost aktywności społeczności lokalnej	82
Tabela 38. Przyjęte wagi dla poszczególnych pytań z ankiety	91
Tabela 39. Wskaźniki cząstkowe i wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego.....	94
Tabela 40. Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego w podziale na województwa	96
Tabela 41. Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego w podziale na wielkość obsługiwanego regionu	96
Tabela 42. Wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego w podziale na wielkość obsługiwanego regionu i wskaźniki cząstkowe.....	97
Tabela 43. Wartości wskaźników syntetycznych kapitału społecznego w województwach w zestawieniu z ilością LGD w poszczególnych województwach	99
Tabela 44. Wskaźniki cząstkowe i wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego.....	105
Tabela 45. Propozycje rekomendacji odnoszących się do wykorzystania kapitału społecznego w procesie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	108
Tabela 46. Propozycje rekomendacji zwiększających kapitał społeczny LGD	112